

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Koninklijke luchtmacht: van Compo-
site air operations naar Composite
air wing? (zie het artikel op blz. 283)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: R. A. C. Bertholee
Donkslagen 22, 4823 KE Breda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf

generaal-majoor der genie
p/a Defensieleergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

A. C. L. Adema

commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren

luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

ir. J. W. van Bemmel

kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch

kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis

hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL

drs. G. J. C. Roozendaal

kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

Giethoorn-NND

Postbus 41, 7940 AA Meppel

Telefoon (05220) 6 66 66

I.s.m. CET Reclame & Publiciteit

Rogge 19, 5521 RX Eersel

Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen

Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	280
<i>Editoriaal:</i> Koninklijke luchtmacht 80 jaar	281
A. J. F. Rotteveel en F. W. J. van Weverwijk: Composite (air) wing. Afweging tussen effectiviteit en efficiency	283
F. J. D. C. Egter van Wissekerke: Zomaar een infanteriedivisie?	292
drs. B. Schoenmaker: 5 Divisie in vogelvlucht	300
D. T. A. van Bavel: Nederlandse vrijwilligers in Franse krijgsdienst 1914-1918. Een reconstructie	307
A. M. W. W. M. Kolsteren: Het Duitse veiligheidsbeleid en de consequenties daarvan voor de Bundeswehr	315
<i>Boeken</i>	320

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cfm VS 2-1100

KL-order (CLAS/BLS) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsondersteuningsfonds, B Schoonmaakartikelen (900814).

KL-med. (BLS) 85.1. Berichten die op civiele adressen moeten worden afgeleverd (901001).

KL-med. (CLAS/BLS) 85.2. Facsimileberichten (901001).

KL-order (DEBKL) 04.8/15. Procedure rapporten accountantsdienst (901001).

KL-order (DEBKL) 55.3/2. Informatieverstrekking aan de algemene rekenka-

mer (901001).

KL-order (LAS) 78.554. Brevetten voor militaire parachutisten (901001).

KL-order (DEBKL) XX.X/1. KL-orders en KL-mededelingen (901001).

KL-order (CLAS) 45/1. Het beheersen van het energieverbruik (910123).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

KL-order (DPKL) 51.2/200. Opkomstdata, bevorderingsdata alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht (910123).

KL-order (Ministeriële regeling) 86/14.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

U bent lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap,

tevens actief dienend officier van de KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

Telecommunicatie-aangelegenheden Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

IK 11-55. Memorandum voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.; uitg. 1 feb 1991). Enkele geconstateerde tekortkomingen tijdens de introductie van het Zodiac-fase 3-systeem bij de gebruikers maakten een 2e druk nodig.

IK 11-1. Elektronische bescherming (2e dr.) Gewijzigde inzichten en naamgeving op eov-gebied (MC 64, NATO EW Policy) hebben een nieuwe opzet van IK 11-1 noodzakelijk gemaakt.

VS 11-55. Handleiding voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.). Ten behoeve van de beproeving, de opleiding en tot ontwikkeling tot een definitief voorschrift is in 1988 de voorlopige richtlijn VR 11-55 uitgegeven. In VS 11-55 zijn de commentaren op VR 11-55 verwerkt die bij beproevingen naar voren zijn gekomen. Ook is het commentaar op de VR van de gebruikers tijdens oefeningen geëvalueerd en verwerkt. VS 11-55, 2e dr., is vastgesteld door LAS/SSOV, d.d. 17 april 1991, nr SSOV/3253. Hiermee vervalt de 1e druk, uitgegeven als VR 11-55.

Koninklijke luchtmacht 80 jaar

Op 1 juli 1988 vierde de KLu haar 75-jarige bestaan. In het jubileumboek voor het personeel met als titel „Vlucht door de tijd – 75 jaar Nederlandse luchtmacht” schreef de toenmalige Bevelhebber het slothoofdstuk „KLu 100 jaar”. Hij deed dat op verzoek van het jubileumcomité, maar hij stelde daarbij wel dat

...het schrijven van een reëel toekomstbeeld van de KLu in 2013 een vrijwel onmogelijke opgave is. Doen alsof is bovendien ook geheel in tegenspraak met het beeld van de Luchtmacht als snel evoluerend.

In dat hoofdstuk noemde de Bevelhebber der Luchtmacht al veranderingen in de veiligheidssituatie in Europa. Maar ook hij heeft de ontwikkelingen van de afgelopen vijf jaren natuurlijk niet kunnen voorzien, noch de gevolgen daarvan voor de NAVO, Nederland en dus de KLu. Niet alleen de val van de Muur, de hereniging van de Duitslanden, het uiteenvallen van het Warschau-Pact en de Sovjet-Unie en dus het einde van de Koude Oorlog, maar ook het toenemen van de instabiliteit in Oost-Europa en de rest van de wereld met vele „lokale” conflicten, hebben een grote verandering teweeggebracht in de veiligheidsri-

sico's waarmee NAVO en Nederland worden geconfronteerd.

In de NAVO is de nieuwe veiligheidssituatie vertaald in een nieuwe strategie en een aanpassing van de commandostructuur en de samenstelling van de strijdkrachten (*Force structure*). Voor Nederland is een aan de nieuwe NAVO-strategie en de veranderde veiligheidssituatie aangepast beleid vastgelegd in de Defensienota, met als titel „Herstructurering en verkleining”, en in de onlangs verschenen evaluatie daarvan, de Prioriteitennota, met als titel „Een andere wereld, een andere defensie”.

De Koninklijke luchtmacht heeft zich met name voor wat betreft de inzet van haar vier hoofdwapensystemen reeds in een vroegtijdig stadium moeten aanpassen. Een mogelijke inzet van een F-16 squadron tijdens de Golfcrisis in of buiten NAVO-verband en een inzet van Patriot- en Hawk-eenheden in Turkije in NAVO-verband en van een Patriot-eenheid *out-of-area* in Israël hebben duidelijk gemaakt dat – alhoewel de klassieke taken voor een luchtmacht, zowel defensief en offensief onveranderd zijn – deze soort uitdagingen aanpassingen vraagt op een aantal gebieden, met name op het gebied van de mobiliteit, de wijze van opereren van luchtstrijdkrachten in onderlinge samenhang en de zelfstandigheid van de uit te zenden eenheden.

De noodzaak voor een grotere mobiliteit dan voorheen wordt nog eens extra onderstreept door de inzet van de beschikbare luchttransportcapaciteit voor de ondersteuning van de EG-vredesonderhandelingen met betrekking tot het voormalige Joegoslavië, de humanitaire hulp aan een aantal landen (met name ook aan Joegoslavië), de ondersteuning van de VN in Cambodja en de ondersteuning van eigen operaties in het kader van crisisbeheersing. Dat laatste betreft ook de inzet van helikopters in Irak, Joegoslavië en Cambodja.

De uitzending van een F-16 Squadron naar Villafranca in Italië voor inzet in NAVO-verband ten behoeve van de operatie DENY FLIGHT boven Bosnië-Herzegovina en de ondersteuning daarna geven een eerste aanzet aan het deelnemen aan operaties van luchtstrijdkrachten in onderlinge samenhang. Een belangrijk aspect daarbij is ook de noodzakelijke zelfstan-

digheid van een F-16 squadron, met name op logistiek gebied, nu de moederbasis van dit squadron 1300 km verwijderd is.

De vier hoofdwapensystemen van de Koninklijke luchtmacht: jachtvliegtuigen, helikopters, geleide wapens en luchttransport, hebben thans alle bijgedragen aan de inzet „nieuwe stijl” in het kader van crisisbeheersing. Van belang is dat, passend in het Nederlandse veiligheidsbeleid, de KLu niet incidenteel zoals tot nu toe, maar structureel in staat is kwantitatief en kwalitatief de noodzakelijk geachte bijdrage te leveren.

Het beleid, zoals vastgelegd in de Defensienota en de Prioriteitennota, resulteert ook voor de Koninklijke luchtmacht in herstructurering en verkleining en in veranderingen, die destijds, vijf jaar geleden, niet konden worden voorzien. Herstructurering is vooral nodig om de taakstelling op het gebied van personeel (verkleining) te kunnen realiseren met behoud van zoveel mogelijk slagkracht. Een verdere verkleining wordt noodzakelijk geacht om bij de gegeven, lagere budgetten de kwaliteit van het materieel en personeel te kunnen handhaven en te verbeteren. Dit is immers nodig om de nieuwe, toegevoegde taken op het gebied van crisisbeheersing verantwoord te kunnen uitvoeren. Toegevoegde taken, omdat een bijdrage nodig blijft aan de bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied en luchtruim, ook in geval van een grootschalig conflict. De nieuwe taken op het gebied van crisisbeheersing vragen om snel inzetbare eenheden voor humanitaire hulp, vredebewaring en vrede-afdwinging. Daarbij is, behalve opereren in NAVO-verband, ook inzet mogelijk (zoals in de afgelopen vijf jaar reeds uitgevoerd) in VN-, WEU- of enig ander internationaal verband.

Deze nieuwe taken betekenen voor de Koninklijke luchtmacht een mogelijke inzet van F-16 squadrons,

zowel defensief en offensief, en voor het uitvoeren van verkenningen. Voorts de inzet van Patriot- en Hawk-eenheden ten behoeve van clusterverdediging en helikopters zowel in het verband van de 11e Luchtmobiele Brigade als meer kleinschalig en zelfstandig. Bovendien zal ten behoeve van de noodzakelijke mobiliteit van de Nederlandse krijgsmacht en voor humanitaire hulpverlening ook de luchttransportcapaciteit in de toekomst een belangrijke bijdrage moeten leveren. De nieuwe taken vergen veranderingen bij alle vier hoofdwapensystemen van de KLu.

In het kader hiervan is bij de Koninklijke luchtmacht een groot aantal zaken in beweging. Bij het conceptuele optreden van jachtvliegtuigen wordt – analoog aan de taakgroepconceptie van de zeestrijdkrachten en de conceptie van verbonden wapenen van de landstrijdkrachten – gedacht aan een luchtmacht optreden, gebaseerd op de operationele samenhang van luchtmachteenheden (*Composite air wing*). Dan zijn er de samenstelling en het optreden van de nieuwe Groep Helikopters (GHP) als deel van de 11e Luchtmobiele Brigade en de actieve-luchtverdedigingsconceptie en met name de *Triple air defence*-conceptie voor de geleide wapens, waarbij twee Hawk-vuureenheden en een Patriot-vuureenheid volledig geïntegreerd opereren. Voorts een luchttransportcapaciteit om de krijgsmacht een strategische- en tactische-vervoerscapaciteit te geven. En ten slotte een operationeel-logistieke bedrijfsvoering, toegesneden op de nieuwe (crisisbeheersings)taken.

In enkele nummers van de Militaire Spectator zal aan al deze onderwerpen aandacht worden geschonken, te beginnen met het artikel *Composite (air) wing* in dit nummer.

Veel is er in beweging bij de Koninklijke luchtmacht, thans 80 jaar jong. Wij feliciteren haar daarmee.

A. J. F. Rotteveel en F. W. J. van Weverwijk
resp. kolonel en luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

Composite (air) wing

Afweging tussen effectiviteit en efficiency

Het behoeft nauwelijks nadere toelichting dat het luchtwapen de wijze van oorlogvoering in de 20e eeuw drastisch heeft veranderd. Analyse en beschouwing van de belangrijkste oorlogen in deze eeuw, waaronder de twee wereldoorlogen, de diverse oorlogen in het Israëliisch-Arabisch conflict en niet in de laatste plaats operatie Desert Storm, zullen deze stelling onderbouwen. Het luchtwapen heeft zich aldus ontwikkeld tot een niet meer weg te denken aspect in elke krijgsmacht van enige importantie. De ontwikkeling van het luchtwapen en de ontwikkeling van de wijze van inzet ervan gingen hand in hand; technologische ontwikkelingen enerzijds, en inzichten en ervaringen met het gebruik van het militaire (gevechts)vliegtuig anderzijds droegen bij aan die wisselwerking. Uiteindelijk gaat het in elk conflict bij de inzet van het luchtwapen om het maximaliseren van de *effectiviteit*. Budgettaire randvoorwaarden zijn weliswaar van belang, maar spelen in een conflictsituatie (nog) geen essentiële rol van betekenis. In vredetijd echter vormen financiële omstandigheden veelal wel één van de belangrijkste kaders waarbinnen een krijgsmacht en dus ook een luchtmacht moet opereren. Zeker in de tegenwoordige tijd van sterk dalende defensiebudgetten, ingegeven door de grote omwentelingen rond het begin van de laatste decade van deze eeuw, is *efficiency* een belangrijke drijfveer geworden bij de, met de bezuinigingen gepaard gaande, structuurwijzigingen van (onder andere) de luchtmachten van de NAVO-lidstaten. Ook de Koninklijke luchtmacht (KLu) heeft te maken met dit proces, getuige de in de Defensie- en de Prioriteitennota aangekondigde maatregelen. Door de gewijzigde internationale veiligheidssituatie en de toenemende nadruk op crisisbeheersingsoperaties valt daaraan niet te ontkomen. Het is bij deze herstructureringen van cruciaal belang dat de delicate balans tussen effectiviteit en efficiency in vredetijd niet zodanig doorslaat in de richting van de

laatste dat de effectiviteit bij werkelijke inzet geweld wordt aangedaan.

Zoals gezegd is de KLu niet de enige luchtmacht die zich voor dit probleem ziet gesteld. De Amerikaanse luchtmacht (USAF) bevindt zich op dit moment eveneens in een omvangrijk reorganisatieprogramma. Om invulling te geven aan de behoefte aan efficiencyverbetering is het aantal *Commands* van de USAF verlaagd van 13 naar 10. Zo zijn de voormalige organisatiedelen Strategic Air Command, Tactical Air Command en Military Airlift Command in 1992 opgeheven. Daarvoor in de plaats zijn Air Combat Command en Air Mobility Command opgericht. Op lager niveau is o.a. – behalve het *one base, one boss*-idee – de conceptie van de *composite wing* een belangrijke rol gaan spelen. Hoewel deze vrijwel stilzwijgend en in een betrekkelijk kort tijdsbestek is geaccepteerd, zijn nu – tijdens de invoering – kritische geluiden hoorbaar. De *composite-wing*conceptie wordt niet door iedereen zonder meer geaccepteerd en kent zowel voor- als tegenstanders. Voldoende reden om die conceptie eens nader onder de loep te nemen¹, te meer omdat daarbij een groot aantal factoren wordt belicht die mede een rol spelen bij de tegenwoordige reorganisatie van de NAVO-luchtstrijdkrachten, zowel gezamenlijk als afzonderlijk. Dit artikel heeft tot doel een bijdrage te leveren aan de discussie die ook buiten de USAF over de *composite-wing*conceptie wordt gevoerd. Om inzicht te krijgen in de conceptie wordt begonnen met een nadere

¹ Opvallend is dat het onderwerp *composite wing* voornamelijk is terug te vinden in de Amerikaanse, resp. op de Amerikaanse luchtmacht gerichte, vakliteratuur. Alhoewel de Britse en de Franse luchtmachten zowel kwalitatief als kwantitatief in staat moeten worden geacht de *composite-wing*conceptie te adopteren en in te voeren, is niet bekend in hoeverre daartoe concrete plannen bestaan. Dit artikel is dan ook voornamelijk gebaseerd op de wijze waarop de Amerikaanse luchtmacht vanuit haar denken m.b.t. de organisatie en inzet van luchtstrijdkrachten (*orchestration of air power*) de *composite-wing*conceptie hebben ontwikkeld en thans invoeren.

uiteenzetting van het begrip composite wing in relatie tot de gebruikelijke wing-organisatie. Vervolgens plaatsen wij het begrip in een historisch perspectief en bezien wij in het kort enkele wings die op dit moment binnen de USAF volgens deze conceptie worden geformeerd. Daarna volgt een beschouwing en wordt ingegaan op de betekenis van de conceptie voor de KLu, gevolgd door een conclusie.

Composite wing versus homogene wing

Wat is nu eigenlijk een *composite wing*? Ervan uitgaande dat de betekenis van het begrip *wing* genoegzaam bekend is, betekent de toevoeging *composite* niets anders dan dat de wing is samengesteld uit verschillende typen vliegtuigen.² Met andere woorden: een composite wing kan bestaan uit combinaties van luchtverdedigingsjagers, bommenwerpers, jager-bommenwerpers, verkennings-, tanker-, transportvliegtuigen, enz. Een dergelijke samenstelling kan verschillend zijn en is afhankelijk van de taakstelling (defensieve/offensieve luchtverdediging, interdictie, steun aan grondtroepen, *special operations*). De omvang van een composite wing in de USAF is eveneens variabel; gemiddeld komt het aantal vliegtuigen echter overeen met een „standaard” USAF-wing (72 vliegtuigen, 3 squadrons à 24). In de literatuur komt ook de term *Composite air wing* voor, om aan te duiden dat het een wing is van de luchtmacht. Wings op de Amerikaanse vliegdekschepen hebben namelijk eveneens een „composite” karakter. Hierop gaan wij evenwel niet verder in, doch richten ons verder op „composite” luchtmachteenheden.

Het begrip composite wing staat tegenover de „homogene” wing. Van oudsher zijn luchtstrijdkrachten functioneel georganiseerd. Operationele eenheden hebben hoofdzakelijk een homogeen karakter, d.w.z. dat vliegende eenheden de beschikking hebben over één type vliegtuig. De achtergrond daarvan is in de eerste plaats van operationele aard en berust op de ervaringen tijdens de Eerste Wereldoorlog van met name de Franse en de Amerikaanse

² Deze betrekkelijk simpele wijze van definiëring wordt nu door de USAF gehanteerd. In het verleden is de term niet eenduidig gebruikt; eenheden die de aanduiding „composite” verdienden, kregen die niet en andere, wel als „composite” aangeduide eenheden verdienden de term niet (zie J. E. Moschgat - *The Composite Wing: back to the future!* blz. 11-15).

luchtmacht (toen nog Army Air Corps geheten). In die tijd zagen de grootmachten zich geplaagd voor het niet geringe organisatieprobleem van de zich snel uitbreidende luchtstrijdkrachten. De luchtmachten hadden de beschikking over vliegtuigtypen voor hoofdzakelijk drie taken: bommenwerpers, jagers en verkenningsvliegtuigen. De noodzaak om met de verschillende vliegtuigtypen in gemengde formaties te opereren stond vanaf het begin vast. Complementair optreden zou immers de overlevingskansen en de slagkracht vergroten en derhalve de missie-effectiviteit verhogen.³ Al snel werd echter ontdekt dat het vliegen met gemengde formaties niet lukte vanwege verschillen in vliegbereik, snelheid, maximale vlieghoogte, uithoudingsvermogen en vuurkracht. Radiocommunicatiemiddelen aan boord van vliegtuigen ontbraken in die tijd, zodat het organiseren en coördineren van grotere formaties tijdens de vlucht nauwelijks mogelijk was. Het was dan ook veel eenvoudiger om te opereren met (niet al te grote) homogene formaties. Ook de training van de verschillende soorten vliegers was substantieel anders; een luchtverkenner was veel sneller opgeleid dan een luchtverdediger. Vliegers werden evenals hun vliegtuigen al gauw *mission-oriented*. Een derde reden lag in de omvang en de lokatie van de vliegbases. Jagers konden snel opstijgen, hadden genoeg aan betrekkelijk kleine velden, maar bevonden zich vanwege hun beperkte bereik dicht bij het front. Bommenwerpers daarentegen hadden meer parkeerruimte en langere startbanen en dus grotere bases nodig, maar konden vanwege hun bereik verder weg van het front worden ondergebracht, hetgeen tevens de veiligheid tegen vijandelijke luchtaanvallen ten goede kwam. Dislokatie van jagers en bommenwerpers was dan ook een normaal verschijnsel.

Behalve deze operationele factoren waren er ook logistieke redenen om luchtstrijdkrachten in homogene eenheden te organiseren. De toenmalige gevechtsvliegtuigen waren voor die tijd reeds zeer geavanceerde technologische machines. Er was een buitengewone inspanning nodig om ze met enige

³ Niet alleen is dit inzicht verkregen in de inzet van vliegtuigen; ook voor de inzet van grond-lucht geleide wapens wordt complementair optreden als uitgangspunt gehanteerd voor het opzetten van een effectieve luchtverdediging. In de KLu wordt dit inzicht inmiddels vertaald door de samenvoeging van Patriot- en Hawk-vuureenheden in zg. Triple air defence (Triad)-squadrons. De Groep Geleide Wapens op vlb De Peel zal uit vier van zodanig samengestelde squadrons bestaan en kan in het licht van dit artikel ook wel als een „Composite Sam wing” worden beschouwd.

regelmaat in de lucht te brengen; een *tooth-to-tail-ratio* van bijna 50 mensen ondersteunend personeel per vlieger was toen niet ongebruikelijk. Het aantal vliegtuigtypen en -motoren was groot. De kwetsbaarheid was aanzienlijk en de verliesratio dientengevolge hoog. Ondanks dat alles zag men vrij snel in dat het luchtwapen grote potentie in zich droeg. Geen wonder dat men zich tot het uiterste ging inspannen om via technologische verbeteringen de effectiviteit te verhogen. Dat bracht evenwel mee dat de ontwikkeling van nieuwe vliegtuigtypen uiterst snel ging, waardoor het verouderingsproces – in operationele zin – zeer snel verliep. Sommige vliegtuigtypen werden al binnen een jaar als verouderd beschouwd. Het geheel zorgde voor een grote logistieke complexiteit. Het formeren van „composite” eenheden zou die complexiteit alleen maar versterken.

Al deze factoren en ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog zorgden ervoor dat uiteindelijk werd gekozen voor homogene eenheden (squadrons en vliegbases) als de bouwstenen van luchtmachtstrijdkrachten. Homogene eenheden bleken niet alleen efficiënter te zijn, maar bovendien meer gevechtskracht te bieden dan samengestelde. Het homogene of functionele organisatietype bleek de meest efficiënte oplossing, zonder de effectiviteit ernstig geweld aan te doen; m.a.w.: een andere wijze van organiseren zou afbreuk doen aan de doelmatigheid terwijl de doeltreffendheid niet wezenlijk toeneemt. Men ging zover dat deze gedachte onderdeel werd van menige luchtmachtdoctrine. Tot op de dag van vandaag is homogeniteit de hoeksteen gebleven van nagenoeg alle luchtmachten ter wereld.

Bij diverse operaties bleek echter steeds weer dat de missie-effectiviteit toenam wanneer gespecialiseerde vliegtuigen van diverse pluimage gezamenlijk werden ingezet: het eerder genoemde complementaire optreden. Deze wijze van integratie tot *combat striking packages* of *force packages* (ook wel *gorillas* genoemd) werd niet alleen bij diverse operaties succesvol toegepast, maar tevens gehanteerd als uitgangspunt voor het plannen van luchtoperaties: *Combined air operations* (Comao). De doctrinaire opvatting inzake homogeniteit zorgde evenwel ervoor dat voor deze planning de middelen werden betrokken uit homogene eenheden; „composite” eenheden bleven eerder uitzondering dan

regel. In sommige gevallen bleken dergelijke eenheden wel goed te voldoen. Een korte historische terugblik illustreert dit.

Historisch perspectief

Vreemd genoeg ligt de oorsprong van de *composite wing*-conceptie niet direct in de militaire-luchtvaarthistorie zelf, maar in de tijd van Napoleon. Waarschijnlijk was hij de eerste die op succesvolle wijze een oplossing vond voor het eeuwenoude probleem hoe en op welk niveau van een krijgsmachtorganisatie de diverse wapens moeten worden geïntegreerd om een efficiënte en evenwichtige strijdmacht tot stand te brengen. De conceptie van de „verbonden wapenen” (infanterie, cavalerie en artillerie), tot op de dag van vandaag terug te vinden in met name de brigades en divisies van landstrijdkrachten, was toen geboren. Ook bij zee-strijdkrachten wordt reeds lange tijd een dergelijke opzet gehanteerd, tegenwoordig terug te vinden in de zg. taakgroepconceptie.

Nadat het luchtwapen was geboren, kregen luchtvaartuigen diverse militaire toepassingen en werden militaire vliegtuigen verder gespecialiseerd. Evenals de andere krijgsmachtdelen is een luchtmacht dus van nature een samengestelde (composite) strijdmacht.

De eerste composite eenheid bij het Army Air Corps was in feite de I Corps Observation Group, die in het voorjaar van 1918 in Frankrijk werd geformeerd. De eenheid bestond uit 3 squadrons verkenningsvliegtuigen, ieder squadron met een vliegtuig van een ander fabrikaat. In de jaren '20 werden drie composite eenheden geformeerd ter verdediging van de Amerikaanse overzeese gebiedsdelen: 4th, 5th en 6th Composite Group op resp. de Filipijnen (1920), Hawaii (1922) en in Panama (1922). In feite werden de eenheden beschouwd als kernstrijdmachten die in geval van een crisissituatie vanuit Amerika zouden worden versterkt. Planners binnen het Air Corps geloofden echter niet echt in de composite-structuur en pleitten voor homogene eenheden. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, toen de Amerikaanse luchtmachtstrijdkrachten zich snel uitbreidden, werden de 4th en 5th Group dan ook getransformeerd tot homogene eenheden. Alleen de 6th Group overleefde de reorganisatie en bleef intact gedurende de Tweede Wereldoorlog; die overigens kan worden beschouwd als

het gouden tijdperk van composite eenheden. Maar liefst 13 van die eenheden hebben gedurende korte of langere tijd bestaan (zie tabel 1). De taken liepen uiteen van luchtverdediging bij IJsland via reddingsoperaties op zee in de Grote Oceaan tot onderzeebootbestrijding in de Atlantische Oceaan. Zoals gezegd hadden de meeste eenheden geen lang bestaan en werden, veelal na het uitvoeren van hun speciale taak of operatie, weer ontbonden.

In de jaren '50 werd tamelijk strak vastgehouden aan de doctrine van homogeniteit en is nauwelijks iets terug te vinden van composite eenheden. De reden hiervoor was de Amerikaanse strategie van de *massive nuclear retaliation*. Uitgaande van de communistische dreiging uit Rusland werd de nadruk gelegd op het beschikken over strategische kernwapen-bommenwerpers. Tactische luchtstrijdkrachten waren aanvankelijk van ondergeschikt belang. De Koreaanse Oorlog bracht echter aan het licht dat die opzet niet werkte. Men onderkende de behoefte aan *tactical air power* om te kunnen beschikken over een eerste afschrikkingsmiddel bij een beperkt conflict. Technologische vooruitgang – de ontwikkeling van de tactische kernbom, de uitvinding van *aerial refueling* en de doorlopende verbetering van het jachtvliegtuig – bood de mogelijkheid tot het vormen van een tactische eenheid die bij een conflict van beperkte omvang elders ter wereld snel ter plaatse kon zijn ter voorkoming van verdere escalatie. Aldus werd in 1956 de conceptie van de *Composite Air Strike Force* (CASF) geboren. De CASF-conceptie leverde echter een discussie op over de vraag welk aspect bij zo'n operatie belangrijker is: snelheid of gevechtskracht? Die discussie was nog niet ten einde toen in 1964 de Vietnamoorlog begon. Deze vergde zoveel inzet van de Amerikaanse luchtmacht, dat de CASF-eenheden werden verspreid en de conceptie een zachte dood stierf.

Tijdens de oorlog in Vietnam opereerden daar diverse composite eenheden. De Amerikaanse luchtmacht kreeg vooral te maken met het bijzonder sterke Noodvietnamese luchtverdedigingssysteem. Vooral 388th Tactical Fighter Wing had als primaire taak de *Suppression of enemy air defenses* (SEAD). De wing formeerde zg. *hunter/killer teams* van twee F-105G's en twee F-4E's, waarvan de succesvolle inzet tegen Sam-systemen resulteerde in een aanzienlijke vermindering van het afvuren van luchtdoelraketten door de Noordvietnamezen.

De SEAD-conceptie werd tot standaard verheven voor de inzet van vliegtuigen tegen vijandelijke, grondgebonden luchtverdedigingssystemen.

Tijdens Operatie Desert Storm zijn twee composite wings actief geweest. De 4th Tactical Fighter Wing (Provisional) opereerde vanuit Al-Kharj in Saoedi-Arabië en had tot taak luchtsteun (incl. luchtverdediging) te verzorgen voor het 18th US Corps en was daarvoor uitgerust met F-15E's, F-16A's, F-15C's en C-130's. Vanuit de vliegbasis Incirlik in Turkije opereerde de 7440th Composite Wing (Provisional). Deze moest strategische doelen uit-

Tab. 1 Historisch overzicht „composite“-eenheden in de USAF

Eenheid	Lokatie	Periode
I Corps Observation Group	Frankrijk	1918
4th Composite Group	Filippijnen	1920-39
5th Composite Group	Hawaii	1922-39
6th Composite Group	Panama	1922-45
23d Composite Group	Maxwell Field (VS)	1939-40
28th Composite Group	Alaska	1940-45
342d Composite Group	IJsland	1942-44
1st Composite Sqn	Ascension	1942-44
2d Composite Sqn	Fort Riley (VS)	1943-45
3d Composite Sqn	Lawson AAF (VS)	1943-45
1st Air Commando Group	Burma	1943-44
2d Air Commando Group	Filippijnen	1944-45
3d Air Commando Group	Filippijnen	1944-45
5230th Composite Rescue Group	Grote Oceaan	1944-45
5276th Composite Rescue Group	Grote Oceaan	1944-45
509th Composite Group	Tinian/Roswell AAF (VS)	1945-46
477th Composite Group	Godman/Lockbourne AAF (VS)	1945-47
Composite Air Strike Force (CASF)	Libanon/Taiwan/Vietnam	1956-64
1st Air Commando Group	Zuidoost-Azië	1961-62
21st Composite Wing	Elmendorf AFB (VS)	1966-79
432d Tactical Reconnaissance Wing	Thailand	1969-73
388th Tactical Fighter Wing	Thailand	1972-73
51st Composite Wing	Korea	1972-83
24th Composite Wing	Panama	1975
52d Tactical Fighter Wing	Spangdahlem AB (BRD)	1987-
4th Tactical Fighter Wing (Provisional)	Saoedi-Arabië	1991
7440th Composite Wing 4th Wing	Incirlik, Turkije Seymour-Johnson AFB (VS)	1991-1992-
366th Wing	Mountain Home AFB (VS)	1992-
23d Wing	Pope AFB (VS)	1992-
347th Wing	Moody AFB (VS)	1993-

Tab. 2 Huidige samenstelling 366th en 23rd Wing (USAF)

366th Wing

18 F-16C multi-role jager-bommenwerpers
12 F-15E jager-bommenwerpers
12 F-15C luchtverdedigingsjagers
7 B52-G zware bommenwerpers (worden wellicht vervangen door B-1B's)
6 KC-135 tankers (worden wellicht vervangen door KC-10's)

Eventueel:

2 à 3 E-3C Awacs-vliegtuigen
6 F-15C's extra
1 à 2 tankers extra

23rd Wing

24 A-10 Close Air Support vliegtuigen
12-24 F-16 jager-bommenwerpers
16 C-130 transportvliegtuigen

schakelen en beschikte daarvoor over in totaal zo'n 130 vliegtuigen van 10 verschillende typen. De eenheid was uiterst succesvol: ze voerde ca. 4600 gevechtsvluchten uit en leed geen verliezen. Alhoewel het succes enigszins moet worden gerelativeerd vanwege de nagenoeg optimale omstandigheden waaronder de wing opereerde (de eenheid beschikte over een goed geoutilleerde NAVO-vliegbasis die nimmer werd aangevallen, zij beschikte over meer vliegtuigen dan eigenlijk noodzakelijk en over een surplus aan vliegers die tot de best getrainde van de USAF behoorden, de logistieke ondersteuning was uitzonderlijk groot en ten slotte had de commandant bijna volledige vrijheid van handelen) golden de resultaten als voorbeeld voor de composite eenheden die thans in de USAF worden geformeerd of reeds (voor een deel) operationeel zijn.

Composite wings in de huidige USAF

Momenteel zijn onder de operationele paraplu's van Air Combat Command en Air Mobility Command vele composite wings in oprichting of voor een deel reeds operationeel. De USAF streeft er naar in 1995 op zijn minst de helft van haar wings een composite karakter te laten hebben. De grootste composite wing van de USAF is momenteel 366th Air Intervention Wing op Mountain Home AFB in Idaho (VS). Deze wing is bedoeld om tijdens een crisis snel een kernstrijdmacht naar het crisisgebied te sturen, eventueel met een bruggehoofd functie. Een tweede belangrijke wing is de 23d AirLand

Operations Wing op Pope AFB in North Carolina (VS), bestemd om bij crises samen te werken met de snel inzetbare landmachteenheden van de 82d Airborne Division. Beide wings worden volledig nieuw opgebouwd. In tabel 2 is de samenstelling van beide eenheden weergegeven. Andere composite eenheden in de huidige USAF zijn de 4th Wing op Seymour-Johnson AFB en de 347th Wing op Moody AFB, beide in de VS.

Beschouwing

De huidige composite wings vormen binnen de USAF de (voorlopige) uitkomst van een discussie die dus eigenlijk al vanaf het begin van de luchtvaartgeschiedenis is gevoerd. De vragen die steeds opnieuw aan de orde moeten worden gesteld – zeker bij ingrijpende organisatieveranderingen, maar ook bij elke operatie – zijn: „Op welk organisatieniveau binnen een luchtmacht moet de integratie van de genoemde, gespecialiseerde middelen plaatsvinden om de vereiste gevechtsprestatie te leveren in termen van doeltreffendheid en doelmatigheid?” en: „Moeten verschillende vliegtuigtypen al op squadronniveau worden geïntegreerd, of op basisniveau, of daarboven?”.

De doctrinaire opvatting over homogene eenheden is tot op de dag van vandaag over het algemeen gehandhaafd. Dit ondanks het feit dat in de geschiedenis van het luchtwapen een aantal voorbeelden is aan te wijzen waarbij succesvol gebruik is gemaakt van composite wings. Steeds ging het echter om specifiek op bepaalde opdrachten toegesneden eenheden, waarbij een hoge mate van zelfstandigheid op tactisch niveau noodzakelijk en toelaatbaar was. Bij alle voorbeelden van composite wings bleek dat ze vaak met een geweldig elan (*esprit-de-corps*) en veelal ook met succes in staat waren bepaalde, maar altijd beperkte, doelstellingen te bereiken. De doelstellingen konden alleen maar beperkt zijn omdat de slagkracht die op deze manier kon worden gerealiseerd (betrekkelijk) gering was, mede gezien de grote logistieke problemen, vooral bij operaties ver van huis. Ook maakte het feit dat deze composite wings steeds waren geoptimaliseerd voor een bepaalde verzameling variabelen en voor gedecentraliseerde operaties dat ze zeer gevoelig waren voor veranderingen in gevechtsomstandigheden en moeilijk te integreren in operaties die een

meer gecentraliseerde commandovoering vereisten.

De geschiedenis van deze eeuw overziende kan worden gesteld dat van composite wings slechts gebruik werd gemaakt als (relatief) geringe slagkracht nodig was. In die gevallen bleek het doelmatiger produktgericht te organiseren. Intussen heeft de geschiedenis ook een aantal nieuwe technologische doorbraken laten zien die de factoren, die tot homogene indeling hebben geleid, zodanig hebben beïnvloed dat het niet ondenkbaar is dat nu de balans tussen effectiviteit en efficiency doorslaat in de richting van composite wings, zij het nog steeds voor bepaalde doeleinden. Deze laatste toevoeging blijft cruciaal in dit afwegingsproces, omdat de doelstelling bepalend is voor de gewenste effectiviteit. Eerst moet het doel worden vastgesteld, vervolgens in welke mate, in welk tijdsbestek en hoe grondig men dat doel wenst te bereiken, (m.a.w.: hoe doeltreffend), en pas dan kan men gaan kijken welke organisatievorm de meest doelmatige is. Als wij nu alle argumenten die in het verleden voor homogene organisaties hebben gepleit op een rijtje zetten:

- moeilijk te onderhouden vliegtuigen;
- hoge *tooth-to-tail-ratio*;
- grote verscheidenheid aan vliegtuigen/motoren;
- snelle veroudering qua operationele inzetbaarheid;
- moeilijk te vliegen;
- verschil in prestatie tussen de vliegtuigtypen;
- relatief geringe effectiviteit,

en wij bezien waar wij nu staan, dan is er zeker een trend waarneembaar waarbij aan deze factoren heden te dage een ander gewicht moet worden toegekend. Dat is het beste te illustreren aan de hand van de volgende voorbeelden.

In termen van onderhoudbaarheid en betrouwbaarheid zijn de huidige vliegtuigen onvergelijkbaar met vorige generaties. Tijdens de Golfoorlog kon met de laatste generatie F-15's en F-16's een gereedheidspercentage van boven de 95% worden gehandhaafd, ondanks vaak gebrekkige onderhoudsfaciliteiten en *round-the-clock tasking*. Hierdoor werd het aantal vliegers eerder de limiterende factor dan de hoeveelheid gevechtsgereede vliegtuigen. Hiermee werd tevens bewezen dat de logistieke problemen, waarmee men vroeger bij composite

wings had te kampen, hanteerbaar waren geworden dankzij de ingebouwde technologie en verhoogde transportcapaciteit. Bovendien bezitten de huidige vliegtuigen een precisie en een destructief vermogen die een generatie terug nog onvoorstelbaar waren. Om aan te geven in welke mate de technologie de nauwkeurigheid van de wapens heeft verbeterd is het zinvol te bezien wat er in het verleden nodig was, en nu is, om een doel van 60×100 voet te vernietigen met 2000-pondsbommen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zouden 9000 bommen, 4000 B-17-vluchten en 40.000 mensen nodig zijn geweest om zeker ervan te zijn dat de helft van de bommen binnen 3300 voet van het doel zou vallen. In de Koreaanse oorlog zou het nog steeds 55 F-84's of F-105's en 200 bommen hebben vereist om de helft binnen 400 voet van het doel te laten neerkomen. Tijdens Desert Storm waren twee opties mogelijk, afhankelijk van de sterkte van de verdediging: bij matig verdedigde doelen kon met 15 F-16's en 30 bommen een zekerheid worden bereikt dat de helft van die bommen binnen 200 voet van het doel zou vallen; de andere optie, bij zwaar verdedigde doelen, was één F-117 in te zetten met één bom om te garanderen dat die bom binnen 10 voet van het mikpunt zou vallen. Zelfs al zouden deze laatste getallen wat optimistisch zijn: het moge duidelijk zijn dat met de moderne technologie een ongelooflijke trefzekerheid en vernietigingskracht zijn bereikt, alsmede sterk verbeterde *economies of scale*.

Een ander voorbeeld uit Desert Storm is het volgende. Wat met een composite force van 32 F-16's (bewapend met „domme” bommen) en 43 ondersteunende vliegtuigen kon worden bereikt, was eveneens haalbaar met 16 F-15E's, bewapend met *Precision guided munitions* en 39 ondersteunende vliegtuigen. Nog overtuigender: 8 F-117 *Stealth fighters* en 2 KC-135 tankers konden dezelfde klus klaren met gelijke of nog betere resultaten. Als men daarbij nog bedenkt, dat de meeste luchtmachten nu kunnen volstaan met een beperkt aantal vliegtuigtypen waarmee toch alle taken kunnen worden uitgevoerd (*multi-roling*), dat de huidige *tooth-to-tail-ratio* van bv. een F-16 rond de 20 man per vliegtuig ligt en dat een dergelijk vliegtuig zeker 30 jaar meegaat, dan ligt de eindconclusie voor de hand. Zelfs zonder exacte analyse van alle factoren, die in het verleden hebben geleid tot langs functionele lijnen georganiseerde eenheden, is de constatering gerechtvaardigd dat ze nu veel minder over-

tuigend in de richting wijzen van homogene eenheden. Zoals reeds eerder gezegd: alles hangt af van de prestatie die men van een eenheid vereist in termen van tijd, plaats en slagkracht. Dat het vervolgens zaak is die eenheden zo efficiënt mogelijk te organiseren staat buiten kijf. En dat hierbij vaak zal blijken dat deze samengestelde eenheden toch duurder zijn dan in grootte vergelijkbare homogene eenheden (hetgeen *de* factor is die veel tegenstanders van composite wings in deze tijden van sterk krimpende budgetten aanvoeren) is ook niet verwonderlijk. Wat men eerst moet vergelijken is de effectiviteit; daarna zal veelal blijken dat bij gelijke effectiviteit de efficiëntste van twee organisaties ook de goedkoopste zal zijn. Voorts moet men niet vergeten dat flexibiliteit één van de belangrijkste factoren is van effectiviteit, zeker als de omgevingsfactoren min of meer onvoorspelbaar zijn.

Bij flexibiliteit speelt een combinatie van drie factoren een belangrijke rol: korte communicatielijnen, snel kunnen inspelen op veranderende omstandigheden en redundantie. De eerste twee factoren zijn inherente eigenschappen van de composite wing. De laatste factor, redundantie, zorgt in feite ervoor dat je niet meer voor één gat bent te vangen. Je bent in staat om op wisselende verzamelingen omgevingsfactoren te reageren i.p.v. op één vaststaande verzameling en toch de vereiste prestatie te leveren. Net zoals het om dezelfde reden noodzakelijk is een dergelijk redundantie in te bouwen in geavanceerde gevechtsvliegtuigen (F-16: viervoudig redundant besturingssysteem), is dat nodig in een flexibele organisatie. En dat vereist meer personele en materiële middelen dan bij een organisatie die flexibiliteit en effectiviteit mist.

Betekenis voor de Koninklijke luchtmacht

Wat kan de KLu nu met de composite-wingconceptie? Op het eerste gezicht lijkt dat beperkt te zijn. Onze luchtmacht is immers gestandaardiseerd op één type jachtvliegtuig, de F-16, en beschikt niet over gespecialiseerde middelen als C²-vliegtuigen (bv. Awacs), EO- (bv. EF-111) of SEAD-vliegtuigen (*Wild Weasel*) die voor een in grote mate van zelfstandigheid opererende composite wing noodzakelijk zijn. Binnen de beperkte (en steeds krappere) Nederlandse defensiebudgetten is ook geen ruimte om dergelijke relatief kostbare systemen aan te schaffen. Toch is er een aantal redenen

om de composite-wingconceptie wat positiever te bekijken.

Op de eerste plaats blijkt bij beschouwing van de huidige composite wings van de USAF dat, ondanks het feit dat de samenstelling van de wings verschillend is vanwege de taakstelling, de F-16 als flexibele jager/bommenwerper in de meeste gevallen deel uitmaakt van die wings en inzetbaar is voor nagenoeg elke taakstelling. De Nederlandse F-16's doen hiervoor niet onder; door de invoering van de *swing-role*-conceptie kunnen de Nederlandse F-16's worden ingezet voor luchtverdedigingsmissies, offensieve operaties en zelfs (v.w.b. 1 squadron) voor tactische verkenningsvluchten. Het geplande *midlife update*-programma voor de F-16 zal de mogelijkheden hiertoe zelfs nog verbeteren. Daarmee zouden onze F-16's deel kunnen uitmaken van de kern van een composite wing. Op de tweede plaats zien wij dat in veel gevallen voor het zelfstandig optreden van zo'n wing eigen luchttransportmiddelen en een eigen *air-to-air refueling*-capaciteit nodig zijn. De KLu heeft in 1992 twee DC-10 vliegtuigen verworven die zullen worden omgebouwd tot tanker/transportvliegtuigen en vanaf 1995 operationeel in gebruik komen. Voorts ligt het in de bedoeling op niet al te lange termijn de luchttransportcapaciteit uit te breiden door de aanschaf van twee C-130 Hercules-vliegtuigen. Bij elkaar zijn deze nieuwe vliegtuigen bij uitstek geschikt om een composite wing (voor een deel) van de benodigde tanker- en luchttransportcapaciteit te voorzien.

Naast deze aspecten speelt nog een derde punt een rol. Binnen de kaders van de tegenwoordig denkbare crisisbeheersingsoperaties is het niet denkbeeldig dat luchtstrijdkrachten, al dan niet in de vorm van composite wings, moeten opereren vanaf vliegbases die betrekkelijk dichtbij een eventuele opponent liggen (*forward operating bases*) en die niet zijn voorzien van adequate grondgebonden luchtverdedigingsmiddelen. Zonder die middelen worden luchtverdedigingsjagers gebonden aan de bescherming van de vliegbasis en kunnen ze niet worden ingezet als onderdeel van een *gorilla*. De huidige en toekomstige grondgebonden luchtverdedigingsmiddelen van de KLu passen uitstekend in die eventuele behoefte om de eigen slagkracht te beschermen tegen een dreiging van vijandelijke vliegtuigen en ballistische raketten. Met name de

Patriot- en Hawk-systemen hebben hun waarde in die zin al bewezen in de Golfoorlog. Daar waar noodzakelijk kunnen de desbetreffende systemen van de KLu dus eveneens deel uitmaken van een composite wing om daarmee gezamenlijk te oefenen en op te treden.

Het voorgaande geeft aan dat de KLu weliswaar niet in staat is, of zal zijn, zelfstandig een volledige composite wing te formeren, maar dat ze aan zo'n wing wel een substantiële bijdrage kan leveren. Het formeren daarvan is dus alleen mogelijk in samenwerking met andere landen. Dat past op zich goed binnen het huidige defensiebeleid, aangezien één van de uitgangspunten daarvan is dat „Nederland zijn krijgsmacht steeds zal inzetten in internationaal samenwerkingsverband”.⁴ In dit verband is een parallel te trekken met de 366th Air Intervention Wing van de USAF. Die is immers vergelijkbaar met de door de NAVO op te zetten *Reaction Forces Air* (RF air): snel inzetbare luchtmachtkrachten bij crisisbeheersingsoperaties binnen en (tegenwoordig ook) buiten het NAVO-verdragsgebied. De verschillende NAVO-landen hebben net als Nederland hun bijdragen voor de RF air toegezegd. Het zou mogelijk moeten zijn uit deze bijdragen één of meer internationale composite wings samen te stellen met daarin Nederlandse elementen.

Tot op heden heeft de KLu d.m.v. training ervaring opgedaan in het in internationaal verband uitvoeren van Comao-operaties. Deelnemingen aan oefeningen als RED FLAG (in de VS), aan Tactical Air Meets en aan het Tactical Leadership Program getuigen daarvan. Budgettaire restricties hebben dit soort deelnemingen echter altijd beperkt, en doen dit nog steeds, waardoor de expertiseopbouw niet groot is. Een over de jaren gezien relatief groot verloop in

⁴ Zie de *Prioriteitennota*, blz. 13.

Literatuur

- A. McPeak – For the Composite Wing. *Air Power J.* (1990) (3)4-12.
L. A. Downer – The Composite Wing in combat. *Air Power J.* (1991)(4)4-16.
C. J. Krisinger – A Carrier Air Wing for the Air Force. Challenges for the Composite Wing. *Air Power J.* (1992)(1)32-42.
J. E. Moschgat – *The Composite Wing: back to the future!* Maxwell AFB (1992).

het jachtvliegerbestand vormt een verdere beperking van die expertise. Het in 1992 opgerichte *Tactical Training Evaluation and Standardization Squadron* (Tactess) van de KLu, 323 sq op Leeuwarden, voorziet voor een deel in het vullen van die lacune. De ervaringen van m.n. de USAF leren echter dat Comao-operaties optimaal tot hun recht komen wanneer de betrokken eenheden niet alleen samen trainen, maar met name samen in één organisatie op één vliegbasis onder één baas opereren. Daardoor leren operators van de verschillende wapensystemen elkaars taal, elkaars eigenschappen maar vooral elkaars tekortkomingen kennen. Door dagelijks met elkaar om te gaan en te oefenen worden die tekortkomingen weggehaald en ontstaat een synergetisch effect: de prestatie van het geheel is groter dan de som van de prestaties van de individuele elementen.⁵ Bovendien worden aspecten als moreel, motivatie en *esprit-de-corps* bevorderd. Kortom, de composite-wing-conceptie biedt in vredestand een aantal pluspunten die een positieve invloed hebben op de (missie-)effectiviteit in crisis- en oorlogstijd. Het Tactess kan vliegers en operators in operationele zin voorbereiden („opwerken”) op het functioneren in een composite wing en zou als zodanig in nationaal en internationaal verband een belangrijke rol kunnen spelen.

Conclusie

Het doel van dit artikel was niet een uitsluitend te geven over de beste organisatievorm voor de toekomst. Dat hangt geheel en al af van de eisen die worden gesteld. De bedoeling was veeleer in eerste instantie een algemeen overzicht te geven van de factoren die in het verleden tot een bepaalde orga-

⁵ Een vergelijking met de sport is hier snel gemaakt. Een voetbalteam dat jarenlang met elkaar oefent en speelt presteert vaak beter dan een team van 11 op zichzelf goede, maar individuele spelers.

- J. W. Canan – The end of the Stovepipe. *Air Force Mag.* (1992)(6)32-36.
C. W. Corddry – NATO's new model. *Air Force Mag.* (1992)(6)72-76.
J. W. Canan – Gunfighter Country. *Air Force Mag.* (1992) (10)24-30.
J. Bird – Wing flap. *Air Force Times* (1992)(8)12-16.
J. Bird – Anywhere, anytime. *Air Force Mag.* (1993) (34) 11-13.
Prioriteitennota. Een andere wereld, een andere defensie. Den Haag (1993).
J. P. Coyne – *Air power in the Gulf.* Arlington (1992).

nisatievorm hebben geleid. In de loop der jaren is door technologische ontwikkelingen het gewicht van die factoren zodanig gewijzigd dat ze zeker opnieuw moeten worden gezien als men ingrijpende organisatiewijzigingen overweegt. De composite-wingconceptie geldt daarbij zeker als waardevol alternatief. Zij biedt in deze tijden van een in kwantitatief opzicht afnemende slagkracht de mogelijkheid een kwalitatieve en effectieve hoeveelheid *air power* te behouden en te ontplooiën indien dat no-

dig is. Het gaat erom de operationele voordelen af te wegen tegen mogelijke nadelen op logistiek en financieel gebied. De conceptie verdient dan ook zowel nationaal als internationaal, met name in NAVO-verband, nadere bestudering. Voor de Koninklijke luchtmacht in het bijzonder is het van belang, omdat niet valt uit te sluiten dat KLu-eenheden in de (nabije) toekomst een adequate en belangrijke bijdrage leveren aan eventueel in NAVO-verband te formeren *composite wings*.

F. J. D. C. Egter van Wissekerke

luitenant-kolonel der infanterie b.d.

Zomaar een infanteriedivisie?

Oorspronkelijk was dit artikel opgezet als een boekbespreking. De tekst groeide echter uit tot een nogal uitgebreide samenvatting en beschouwing van een boek over een Amerikaanse infanteriedivisie in de Tweede Wereldoorlog, met kanttekeningen mijnerzijds en nadere informatie uit andere bron over deze eenheid. Want het boek moge dan enkele opzienbarende zwakten vertonen (die overigens vooral voortvloeien uit zijn doel(groep)), de beschreven divisie was ook opzienbarend, maar dan in positieve zin.

Het gaat om *The Blue Devils in Italy. A history of the 88th Infantry Division in World War II*, door John P. Delaney¹, een aflevering uit de zg. „Divisional Series”, over een in velerlei opzicht unieke divisie. Deze eenheid verwierf zich niet alleen een uitstekende naam bij haar geallieerde zusterdivisies maar ook bij haar tegenstanders, voor wie de lokatie van de 88e Divisie dikwijls een – juist gebleken – indicatie vormde voor de frontsector waar het Amerikaans-Britse opperbevel de beslissing zocht. Haar uitzonderlijk hoge gevechtswaarde, vergeleken met andere geallieerde divisies in Italië, blijkt ook uit meer objectieve bron. Daarbij gaat het om de operationele research van de Amerikaan T. N. Dupuy, die de gevechtswaarde van eenheden in de beide wereldoorlogen – en in conflicten daarna – heeft vergeleken. Zijn bekendste onderzoek beschrijft en evalueert Duitse, Britse en Amerikaanse eenheden aan de Italiaanse en Westeuropese fronten in 1943/45. Uit een totaal van 24 divisies – 12 aan beide zijden – scoort de 88e Divisie het hoogst van de geallieerde eenheden, zij het dat zij wèl vier Duitse divisies moet laten voorgaan. De ruimte ontbreekt om hier verder op dit en soortgelijke onderzoeken in te gaan; dat zou een geheel apart artikel vergen. Wel zie ik voldoende reden voor het schrij-

¹ Uitg.: The Battery Press, Nashville/Tenn. (1988). Prijs: f 81,80. Uiteraard ook te lenen in een militaire bibliotheek, bv. van het Inst. Defensieelergangen te Rijswijk.

ven van zo'n bijdrage, meer specifiek over het objectiveren van het begrip *gevechtswaarde* en de meting en vergelijking daarvan. Een onderwerp dat in de huidige herstructureringsoperatie van onze krijgsmacht m.i. meer aandacht verdient dan het kennelijk krijgt, nu allerwegen het zg. „vredesdividend” wordt opgeëist, zonder dat men daarbij de mogelijke effecten – vooral die op wat langere termijn – aan een werkelijk serieus onderzoek wenst te onderwerpen. Zoals gezegd laat ik thans deze kwestie rusten, behalve daar waar uit de tekst van dit boek logischerwijs bepaalde gevolgtrekkingen of kanttekeningen voortvloeien over het genereren van de gevechtswaarde van de 88e Divisie.²

Door de opzet van een boek als dit, een divisiegeschiedenis, in eerste instantie met naam en toenaam gericht op degenen die zelf „erbij” waren, ontstaat natuurlijk gauw een wat overdreven aandoende positieve toon. Wanneer er al eens negatieve incidenten worden genoemd, dan blijven deze uiteraard naamloos, en door hun geringe frequentie versterken zij het „aureoolkarakter” van de rest.

Opzet van het boek

Achtereenvolgens worden in het begin van ieder deel de deelname van de divisie aan de betrokken operatie kort beschreven, en vervolgens per hoofdstuk – iets uitvoeriger – het verloop van de divisiegevechten zelf. Daarna volgt per gevecht en ook dikwijls uitgesplitst over de regimenten een schijnbaar onuitputtelijke opsomming van individuele en collectieve heldendaden van leden van de divisie met

² Wie zich zelf reeds wil informeren over Dupuy's werk wordt verwezen naar: T. N. Dupuy – *A genius for war*; App. E, German performance in World War II. Macdonalds and Jane's, Londen (1977)336; en: *Numbers, predictions and war*, 2e dr. Hero Books, Fairfax/Va. (1985); J. Sloan – *Colonel Trevor N. Dupuy and the mythos of Wehrmacht superiority, a reconsideration. Mil. Affairs* (1986)(1)17, en de reactie: T. N. Dupuy – *Mythos or verity? The quantified judgment model and German combat effectiveness. Mil. Affairs* (1986)(10)204.

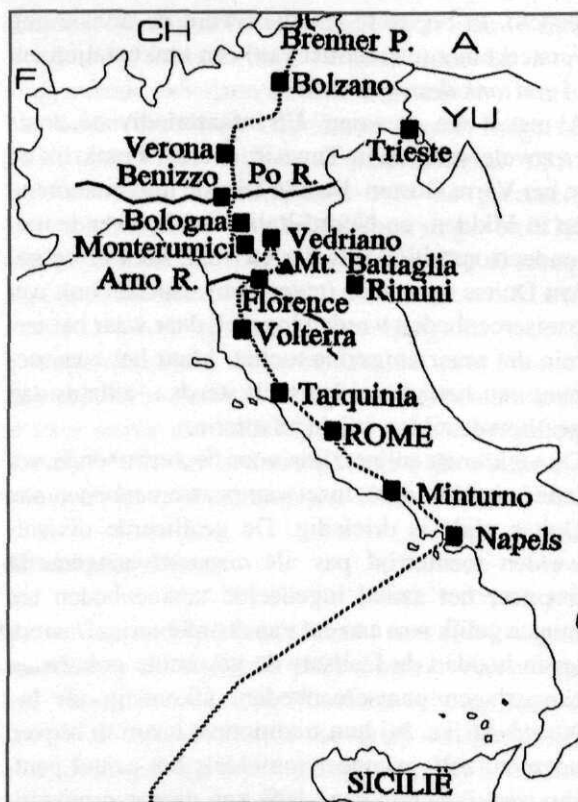
naam, rang, eenheid en woonplaats van de betrokkenen. Dat gebeurt met veel aandacht voor de details van de lokale, geïsoleerde actie. Uiteindelijk gaat dit ten koste van de algemene krijgsgeschiedkundige waarde door de verbrokkeling van het beoogd en voortdurende herhaling van dezelfde soort verhalen. Toch blijft er veel lezenswaardigs en leerzaams over.

De divisie werd op 4 juli 1942 opnieuw opgericht na *deactivation* in 1919 en als eerste *draft unit* geheel gevuld met dienstplichtigen, op basis van het *Selective service system*. Dit in tegenstelling met de tot dan bestaande divisies, die uit *regulars* of National Guard-personeel bestonden. De divisie was van 22 januari 1944 tot 8 mei 1945 in totaal 344 dagen in gevecht aan het Italiaanse front, waarbij op een otas-sterkte van ruim 14.000 man 15.173 verliezen werden geleden, waarvan ruim 2400 gesneuvelden. De divisie nam in die periode deel aan de volgende campagnes: Rome-Arno (22 jan - 9 sep '44), noordelijke Apennijnen (10 sep '44 - 4 april '45), Povallei-Brennerpas (5 apr - 8 mei '45), verzamelen/bewaken en afvoeren krijgsgevangenen (8 mei - 3 okt '45), bezetting demarcatielijn in Venetia-Giulia, omgeving Triëst (3 okt '45 - half nov '46).

Periode van opleiding en vorming

Heel interessant en leerzaam is de beschrijving van de opleiding en vorming van juli 1942 tot oktober 1943. De divisie had als eerste standplaats Camp Gruber (Okl.), waar de geleidelijk instromende rekruten hun basisopleiding kregen. In de periode december 1942 - februari 1943 volgde de onderdeelsvorming. In juni '43 werd in het grensgebied van Texas en Louisiana aan de eerste manoeuvres in groter verband deelgenomen, waarbij de 88e Divisie een uitstekende indruk maakte. Zij was op dat moment geheel op sterkte en beschikte behalve over 349, 350 en 351 Inf.Reg. over: de divisieartillerie met drie afdelingen lichte veldartillerie (337 t/m 339 FA Bn) en 913 FA Bn (med.), 313 Engineer (Combat) Bn, 313 Medical Bn, 88 Recon Troop (eskadronsterkte!) en de gebruikelijke commandovoerings- en logistieke eenheden.

Ter illustratie van de marsvaardigheid van haar infanterie: 351 Inf.Reg. maakte in Texas met alle subeenheden een voetmars van 100 km in 42 uur, waarvan 13 uur verdeeld over twee langere rustpe-

Opmarsroute 88 (US) Infdiv 1944-1945

riodes, terwijl de resterende 29 uur dus werden besteed aan de mars zelf, inbegrepen marsrusten. Nu vinden wij dat – qua afstand en totale tijd – een prestatie, maar mogen niet vergeten dat bv. ook de Duitse en Nederlandse infanterie in 1940 voor zoiets hun hand niet omdraaiden.

Eerste inzet in Italië

De training werd voortgezet in Ft Sam Houston (Texas), totdat in oktober '43 de overzeese verplaatsing naar Algerije volgde. Na een aanvullende opleidingsperiode aldaar verplaatste de divisie opnieuw overzee, ditmaal naar het juist bevrijde Napels. Vandaar nam zij op 22 januari 1944 een op dat moment „rustige” frontsector over, dichtbij de Italiaanse westkust in de omgeving van Minturno, ten nw van Napels (zie de kaart).

Tijdens gevechten opereerde de divisie doorgaans met drie *Regimental combat teams*, elk gevormd rond een van de infanterieregimenten door een onderbevelstelling van een afdeling artillerie, een compagnie genie, een verbindingscompagnie en een verkenningspeloton. Voor specifieke opdrachten werden *Task forces* van bataljonssterkte samen-

gesteld. In bepaalde gevallen werd de divisie nog versterkt met (elementen van) een tankbataljon en/of een *tank destroyer bn*.

Al met al een „gewone” US infanteriedivisie, zoals er zovele vochten in Tunesië, Sicilië, Frankrijk en in het Verre Oosten. De 88e Divisie trad uitsluitend op in Midden- en Noord-Italië. Dat betekende mede specifiek infanterieterrein, hoewel vooral aan Duitse kant voor (tegen)aanvalsacties ook wel pantsereenheden werden ingezet, daar waar het terrein dat maar enigszins toeliet. Maar het zwaartepunt van het karwei lag toch steeds – althans aan geallieerde zijde – bij de infanterie.

De verklaring mijnerzijds voor de verrassende, relatief uitgebreidere, inzet van pantsereenheden aan Duitse zijde is drieledig. De geallieerde divisies werden toentertijd pas als *armored* aangemerkt wanneer het aantal ingedeelde tankeenheden ten minste gelijk was aan dat van de infanterie. Daarentegen hadden de Duitsers de gewoonte ook zwaar aangeslagen pantsereenheden, afkomstig uit bv. Noord-Afrika, bij hun traditionele naam te blijven noemen, zelfs wanneer inmiddels het aantal pantservoertuigen nog geen 10% van de oorspronkelijke sterkte bedroeg. Ten slotte was het terrein mogelijk van invloed, dit in combinatie met de gevechtsvorm: in zwaar, bergachtig terrein trachtte de verdediger zijn weerstandsstroken zoveel mogelijk te fortificeren, waarbij hij zijn reserves achter de hand hield voor *verschillende* tegenaanvalsopties, die voor hun vereiste snelle reactie- en aanloopfasen vanzelfsprekend werden geprojecteerd langs het relatief spaarzame wegennet. De aanvallers in dit terreintype moesten het daarentegen hebben van als infiltratie uitgevoerde omvatting- en omtrekkingsacties, waardoor de vuurkracht en bescherming, die de tegenstander in zijn verdedigingsstroken had voorbereid, door hem niet meer zo gemakkelijk tot gelding waren te brengen. Overigens is het aannemelijk dat deze factoren ook nu nog steeds valide zijn bij het optreden in bergachtig gebied.

Zijsprong naar 1992

Thans gaat onze doctrine ervan uit dat de dominerende rol van de infanterie in het algemeen – dus in vlakker, beter begaanbaar terrein – is verschoven in de richting van het team van pantsertroepen, waarbinnen de tank als drager van het gevecht wordt gezien. Pantserinfanterie vervult daarbij soms tijde-

lijk een secundaire rol. Aan de andere kant zegt ook de huidige Nederlandse Gevechtshandleiding (3e dr., 1988) nog steeds nadrukkelijk:

Door hun veelzijdige bewapening en hun vermogen zowel bereden als uitgestegen hun gevechtskracht tot gelding te brengen, zijn pantserinfanterie-eenheden – als enige van de manoeuvre-eenheden – in staat in alle terrein- en zichtomstandigheden gebied bezet te houden of te vermeesteren, al dan niet in een nabijgevecht.

Bovendien brengt – althans op de overzienbare, dus korte, termijn – het minder waarschijnlijk worden van een grootschalig conflict in Noordwest-Europa, een toenemende vraag mee naar zg. „lichte infanterie”. Hetgeen niet betekent dat gepantserde eenheden opeens geheel uit de mode zouden zijn geraakt. Dat heeft het geallieerde optreden onder auspiciën van de VN tegen Irak in februari 1991 wel aangetoond. Daarbij moet echter wel worden bedacht dat het „pantser- en manoeuvrevriendelijke” woestijnterrein, waar die operatie plaatshad, in Europa niet, en ook elders slechts op bepaalde delen van het landoppervlak, voorkomt. De vraag naar lichte infanterie vloeit uiteraard vooral voort uit de grotere aandacht die men nu aan crisisbeheersing en taken in VN-verband is gaan besteden. Toch blijkt de lichte infanterie in haar Tweede-Wereldoorlogverschijning – voor wat de Amerikanen *Low intensity conflict (LIC) warfare* zijn gaan noemen – dikwijls niet meer de bruikbaarste oplossing. Gepantserde voertuigen, met een hoge wegmobiliteit, blijken nodig zodra terrein en infrastructuur zich maar enigszins lenen voor gemotoriseerde verplaatsingen. De andere, bij het conflict betrokken partijen zijn dan immers meestal óók uitgerust met dergelijke voertuigen en met de daarbij behorende zwaardere bewapening. Wat wèl als een paal boven water staat: uiteindelijk moet die infanterie het beslissende nabijgevecht te voet – dus ook zonder ondersteuning van haar voertuigen, laat staan tanks – kunnen voeren. Om die reden ondersteun ik het pleidooi van Ikol Van Empelen en de majors Pollaert en Van Wiggen (*MS 161*(1992)(10)464) voor een positieve herwaardering van de infanterie van harte. Het *train-as-you-fight*-beginsel, dat voor het grootschalige conflict vóór 1989 aan de teamvorming met tank-infanterie-antitankpelotons automatisch ten grondslag lag, is wellicht in die zin voor sommige eenheden aan heroverweging toe. *Dit geldt alleen wanneer een optreden met gemengde*

teams gevoelig kan worden uitgesloten, hetgeen juist bij inzet van gemechaniseerde eenheden ook voor vredesoperaties niet vanzelfsprekend is. Ik zou bijna zeggen: integendeel! Hopelijk wordt ons dus voor elke inzetoptie, waarbij wel teams van verbonden wapens zijn vereist, ook de voorbereidings-tijd geboden om die teams op te bouwen.

Maar in eerste instantie brengt de gebruikelijke slingerbeweging ons dus weer bij die traditionele infanterist, de *dogface* of *doughboy*, zoals hij met geuzennamen in het Amerikaanse leger in 1944 heette, en waarover lgen Lesley J. McNair, C Army Ground Forces, in 1941/43 verantwoordelijk voor de opleidingen in de VS, in 1944 in Frankrijk ge-neuveld, zei:

Our army is no better than its infantry, and victory will come only when and as our infantry gains it; the price will be predominantly what the infantry pays. These days the entire nation is following operations on its war maps. It is to be noted that the front lines of these maps are simply where the infantryman is. It is true that he is supported magnificently by artillery and air, but this support is behind and above him. There is nothing in front of him but the enemy.

In hoeverre zg. „luchtmobiele lichte infanterie”, die met transporthelikopters wordt verplaatst en als team optreedt met relatief grote aantallen geavanceerde bewapende helikopters, een zelfde rol kan vervullen, daarover bestaat niet bij iedereen zoveel zekerheid als bij onze KL-leiding. Persoonlijk blijf ik daarover mijn – reeds elders en eerder geuite – twijfels houden. Laat ons zeggen totdat het tegendeel is aangetoond. Want de vergelijking met een in Irak zo succesvol gebleken eenheid als 101 US (Air Assault) Division gaat, gezien het verschil in organisatie en uitrusting, maar vooral in inzetfilosofie, niet op. Gebouwd rondom haar relatief grote aantal gevechtshelikopters verplaatst en vecht de 101e Divisie bóven de grond. Luchtmobiele eenheden als 82 US (Airborne) Division en ook onze 11e (luchtmobiele) Brigade verplaatsen daar ook, maar vechten óp de grond! Dan echter zónder veel (laat staan gepantserd) transport!

Deze zijsprong over het vraagstuk van de hedendaagse infanterie – want een vraagstuk is het! – kwam mij niet zomaar uit de pen vloeien. De grote gelijkenis tussen de Italiaanse Apennijnen – waar de 88e Divisie vocht – en het huidige crisisgebied in Bosnië-Hercegovina maakt weer eens duidelijk

dat de technologische ontwikkelingen nieuwe mogelijkheden schijnen in te houden, maar dat doorslaggevende bewijzen voor hun praktische bruikbaarheid vooralsnog ontbreken. Sterker nog, nu blijkt opeens dat wij met al onze moderne YPR-rupsvoertuigen eigenlijk niet over de geschikte (pantser)infanterie voor crisisbeheersings- en VN-taken beschikken, want die zou een YP408-achtig transportmiddel nodig hebben, zo zeggen officiële militaire woordvoerders in Den Haag. Ze hebben groot gelijk; alleen is hun bericht niet zo erg nieuw en zeker niet origineel. Dat geluid hebben anderen al veel eerder geventileerd, toen bij het uitfaseren van de YP408 het besluit viel onze *gehele* pantserinfanterie op rupsvoertuigen te zetten.

De mars naar Rome

Terug naar de 88e Divisie. Op 11 mei 1944 volgde de eerste grote operatie: deelname aan een offensief vanuit de sector bij Minturno richting Rome. De divisie doorstond haar vuurdoop met glans. Zij vormde al spoedig een diepe speerpunt in het Duitse front, waarbij de bataljons en soms hele *regimental combat teams* zó snel doorstootten zonder zich druk te maken om omtrokken vijand, dat hun aanvoerwegen nogal eens dreigden te worden afgesneden. Dat weerhield hen niet van hun favoriete manoeuvrevorm: de omtrekking, waarbij het vermeesteren van enkele wegenknooppunten in de diepte dikwijls voldoende was voor snel aangroeiende colonnes krijgsgevangenen. Ook werden aanvallen bij schemer of volledige duisternis uitgevoerd, waarbij de omtrekkingsfase dikwijls door een infiltratie met autonoom opererende compagnieën tot stand kwam.

Genm John E. Sloan, divisiecommandant vanaf de start in Camp Gruber, kreeg eer van zijn hard, maar vakkundig trainingsprogramma, van zijn veeleisend, maar effectief leiderschap èn van zijn uitstekend tactisch inzicht. Kenmerkend was de grote ruimte die hij zijn ondercommandanten liet. Ook de tegenstander ontdekte dat deze nieuw aangekomen 88e Divisie iets bijzonders was. Een krijgsgevangene zei: *Sie kämpfen wie Teufel*. Het werd een *epitheton ornans*, want al luidde haar initiële bijnaam dan „Cloverleaf” (naar het blauwe klaverbladvormige mouwembleem), vanaf dat ogenblik kenden vriend en vijand de divisie nog slechts als „Blue Devils”. ▷

Als de geallieerde eenheid die Rome als eerste bereikte, geldt (ook naderhand officieel erkend) 3 Plt. 88 Recon Troop van de „Blue Devils”, die met een jeeptrouille van zes man op 4 juni om 7.15 u op de uit het Zuiden komende Autostrada 6 het bordje ROMA passeerde. Helaas kon de divisie niet lang van haar bevrijdersrol genieten, want na twee dagen marcheerde zij de stad aan de noordzijde weer uit, op weg naar een rust- annex trainingsgebied bij Tarquinia, waar de rest van die maand werd doorgebracht. Hier werd voor het eerst, met het oog op de in het noorden wachtende Apennijnen, een specifieke bergopleiding verzorgd. De eerste muidiercolonnen werden gevormd en getraind. *Backwoods boys* uit de Appalachen en de Rocky Mountains kwamen daardoor bijna van hun heimwee af, toen ze als *muleteers* mochten gaan fungeren. Om (in ieder geval voor de eenvoudige *doughboys* van de 88e) onduidelijke redenen werd vervolgens in de maand juli gedurende drie weken met prachtig zomerweer nog eens kostbare tijd gewacht voordat het opperbevel de voortzetting van het offensief gelastte. Achteraf zou, in de late herfst, die vertraging dramatische gevolgen krijgen.

De divisie werd opnieuw in actie gebracht toen het offensief naar Florence en de overgangen over de Arno halverwege bij Volterra vastliep. Opnieuw in de spits, vrij spoedig weer eenzaam voorop, werd 20 dagen later de Arno bereikt op ca. 10 mijl ten westen van Florence.

Het offensief tegen de Gotische linie

Voorbij de Arno begon op 10 september '44 de zwaarste fase uit de gevechtsgeschiedenis van de divisie. De met uitgebreide fortificaties versterkte zg. Gotische linie in de noordelijke Apennijnen moest worden doorbroken. Om elke bergtop, om elke pasweg en om elk wegenknooppunt moest worden gevochten tegen de hardnekkig verdedigende vijand. De traditionele omtrekkingstactiek met de infiltrerende (nacht)aanvallen van de 88e Divisie werd gecontinueerd, maar bracht nu mee dat de Duitsers onmiddellijk krachtige tegenaanvallen lanceerden op elke doorgedrongen vooreenheid van de geallieerden.

Grote faam kreeg het 2e bat 350 Reg. Inf. dat in de namiddag van 27 september '44 verrassend de tactisch essentiële Mt Battaglia op de vijand vermeesterde, op dat moment tevens de diepst in de Goti-

sche Linie gelegen positie van 5 US Army en 8 British Army, die aan het Italiaanse front te zamen 15 Army Group vormden onder bevel van gen Mark Clark. Nu liet de 88e Divisie zien dat zij niet alleen goed kon aanvallen, maar ten minste zo goed was opgewassen tegen een langdurige verdedigings-taak.

De Duitsers voerden gedurende de vier volgende dagen en nachten tegenaanvallen uit met soms hele regimenten vanuit verschillende zijden. Het 1e bat van 350 Reg. wist gedurende de derde nacht het vrijwel gedecimeerde 2e bat ter plaatse te versterken. Aan de andere zijde liet vooral de 4e *Fallschirmjägerdivision* zien hoe hoog in die periode van de oorlog het moreel bij een goed getrainde en samenhangende Duitse eenheid nog was en bleef, ondanks het steeds weer vastlopen van haar actie. Want Mt Battaglia bleef in Amerikaanse hand. De tegenaanvallen werden zwakker en minder frequent.

Dat gaf gelegenheid vanaf 2 oktober de mannen van het 350e te laten aflossen door een verse Britse eenheid. De restanten van de laatste Amerikaanse compagnie daalden op 4 oktober om middernacht de helling van Mt Battaglia af. Het 350 Reg. had 50% verliezen geleden, waaronder vijf van de zes commandanten van frontlijncompagnieën van de twee bataljons. Eén van hen, kap Robert E. Roeder, kreeg vanwege zijn moedige en voorbeeldige leiderschap op Mt Battaglia postuum de Medal of Honor, de hoogste Amerikaanse dapperheids onderscheiding. Gestadig won de divisie intussen verder terrein. Men bedreigde de vitale Duitse aanvoer-route vanuit de Povlakte via Bologna naar Rimini (Autostrada 9).

Op 23 oktober vermeesterden het 1e en 3e bat van 351 Reg. van de 88e Divisie – opnieuw als eenzame speerpunt voorop – het tactisch essentiële stadje Vedriano, 9 km ten zuiden van deze weg, en op 15 km afstand ten zuidoosten van Bologna. De 1e *Fallschirmjägerdivision* en de 90e *Leichte Division* (bekend uit Nederland, mei 1940, resp. Noord-Afrika 1941/43) werden voor een tegenaanval ingezet. Tegen deze overmacht bleek Vedriano niet te behouden; het werd diezelfde dag door de vijand heroverd. Daarop werd even ten zuiden van de stad door de divisie de op dat moment noordelijkste geallieerde penetratie geconsolideerd. Andere eenheden van 15 Army Group deden elders nog ver-goeefse pogingen het momentum te herwinnen,

maar dat lukte niet. Men kon de Povlakte zien liggen, maar het was onmogelijk er te komen.

Ook Vedriano bleef in Duitse handen. Het weer bleef verslechteren, het terrein werd door modder steeds minder begaanbaar en zo ontstond hier ten zuiden van Autostrada 9 in de noordrand van de Apennijnen onbedoeld de zg. „Winterlinie”, van waaruit pas op 5 april 1945 het geallieerde offensief zou worden hervat.

Crisis en rust

Zover was het echter eind oktober '44 nog lang niet. De veel bejubelde 88e Divisie gleed nu af in gevechtsuitputting. Helaas had zij zo'n goede naam dat het nog dagen duurde voordat de hogere niveaus dat echt wilden geloven. Er waren brutale veldpredikers en eigenwijze artsen voor nodig die persoonlijk doordrongen tot commandanten op leger- en legergroepsniveau om hen de waarheid over de 88e Divisie te vertellen.

Eindelijk werd er actie genomen: de divisie werd uit de voorste lijn gehaald en kreeg gedurende enkele weken rust in Montecatini, een bekend vooroorlogs vakantieoord in de zuidelijke Apennijnen. Daarna werd de divisie op sterkte gebracht en achter de linies getraind. Na een maand kreeg zij opnieuw een sector in de Winterlinie toegewezen. Meer dan continue patrouillegang werd daar niet verricht.

Opvallend is de manier waarop in deze periode de aanvulling werd gerealiseerd. Zoals bekend paste het Amerikaanse leger in de Tweede Wereldoorlog – en nog jaren daarna – het individuele aanvullingssysteem toe. Dat leidde in lopende gevechten tot het instromen van zg. *fillers* in verbanden waarin zij niemand kenden en – wat erger was – ook lange tijd onbekenden bleven, die geen deel hadden aan de cohesie binnen de kleine eenheid (groep, peloton, compagnie). Het kwam dan ook vaak voor dat zo'n onervaren „onbekende” soldaat sneuvelde voordat iedereen binnen de groep zelfs maar zijn naam wist. In dat verband gold echter en geldt nog steeds bgen S. L. A. Marshalls beroemde uitspraak dat het nu juist alleen de – in zijn groep – bekende soldaat is, waarvan echte prestaties mogen worden verwacht. De 88e Divisie had dat probleem uiteraard ook al onderkend. Reeds in eerdere fasen stuurden de bataljons daarom op roulatiebasis steeds enkele ervaren officieren en onderofficieren naar de aanvul-

lingsdetachementen, waar zij de voor het bataljon bestemde contingenten verzamelden, de mensen informeerden over hun eenheid en ze voorbereiden op hun taak. Daarna verplaatste elk contingent als geheel naar een verspreidingspunt achter de bataljonsfrontsector, waar de fillers door een kaderlid van hun peloton werden opgehaald en naar hun eindbestemming begeleid. Dat systeem werkte natuurlijk gebrekkig *tijdens* een operatie, al was het maar omdat de bataljons dan eigenlijk die ervaren officieren en kaderleden nauwelijks konden missen. Maar in deze relatief rustige periode kon daarvoor wel voldoende personeel worden vrijgemaakt en was er bovendien gelegenheid voor aanvullende training en vertrouwd raken met de nieuwe groep. De 88e Divisie maakte van die mogelijkheden uitstekend gebruik en zo valt ook te verklaren dat zij in relatief korte tijd weer als volledig inzetbaar kon worden aangemerkt. Niet alleen in naam, maar ook feitelijk.

In deze zelfde rustperiode werd onder het personeel een prijsvraag gehouden, waarbij in korte bewoordingen de vraag moest worden beantwoord: *Why I fight*. De antwoorden waren uiteraard zeer verschillend. De schrijver van het boek acht de, onderstaande, visie van Staff-Sgt Aubrey B. Sally van 349 Reg. Inf. representatief.

Why do I fight? I don't know. I just don't know! I don't know, unless it's because I feel that I must, and I must because I'm expected to. If I should fail to do what is asked of me, I would betray the trust of the men fighting with me. And if I betrayed that trust, not only do I feel that I would become a traitor both to my fellow fighters everywhere and to all that I hold dear at home, but also in my own eyes I believe I would become so despicable that no longer would I feel worthy of the companionship of men. (...) it seems that there is an urge inside me that compels me to go with my buddies when they attack and to sweat it out with them in defense, something that makes me go with them on seemingly useless patrols and come back to endure seemingly useless privations, all to what may be a useless end. In my reasons for fighting I don't believe I stand alone. Instead, I believe that all fighters fight for much the same reasons. So you see that which makes me fight is neither bravery nor anger, nor is it fear or hatred. I believe that I fight because something within me, something that I'm at a loss to understand, tells me that I must fight so long as there is need to.

Opvallend in dit betoog is de indirecte bevestiging

van Marshalls eerder geciteerde woorden over de onbekende en de bekende soldaat. Marshall hield in de Tweede Wereldoorlog en ook in latere conflicten (Korea, Israël, Vietnam) zg. *after battle interviews* en kwam zo tot een van zijn bekendste visies: de voornaamste motivatiefactor in het gevecht, is de innerlijke, bijna instinctieve drang een man te zijn onder de mannen van de kleine *face to face* kameraadschapsgroep. Zijn gelijk in dat opzicht staat voor mij nog steeds zo vast als een huis, ook in 1992 en juist voor de hedendaagse infanterist, die op zeer korte termijn in situaties van half-oorlog-half-vrede zou kunnen belanden, waarvoor het overigens uitermate moeilijk is *eenvoudige* gevechtsdrills te ontwikkelen en in te slijpen.

De laatste fase

Om de hervatting van het offensief in begin april 1945 goed voor te bereiden, werd de 88e Divisie – weer bestemd voor de hoofdaanval – begin maart opnieuw uit de lijn gehaald. Zij bleef in het achtergebied; de blauwe klaverblademblemen werden van uniformen en voertuigen verwijderd. Ter verdere misleiding werden kleine detachementen van de divisie – wèl duidelijk voorzien van het klaverblad – op verschillende plaatsen in de gehele frontlijn van de 15e Legergroep voor bewaking en gevechtspatrouilles ingezet. Waarom al deze schijnbare poppenkast? Omdat *once we identified the United States 88th Division we knew where the main effort would be...*, zoals later genm von Schellwitz, commandant van de Duitse 305 *Infanteriedivision* verklaarde.

Hoe dan ook, op 5 april startte de 88e Divisie haar laatste offensief in het geallieerde zwaartepunt ten zuiden van Bologna. Eerst nam zij de laatste bergrug van de Apennijnen, de Furcoli-keten tegenover Monterumici en vervolgens stootte zij, nu met vrachtauto's gemotoriseerd en met steun van tank-eenheden, zeer snel door naar de Po en stak deze over bij Bonizzo. Hier begon een bijna militaire wandeling, die via Verona en Bolzano werd voortgezet naar en in de Italiaanse Alpen. Van tegenstand was toen nauwelijks meer sprake, wèl van duizenden min of meer „vrijwillige” krijgsgevangenen. De campagne duurde tot 4 mei 1945, toen men even ten zuiden van de Brennerpas contact maakte met de via Zuid-Duitsland en Oostenrijk opgerukte 103 Inf.Div. (6th US Army). De oorlog

in Europa was vier dagen later definitief voorbij.

Bewaking van de Morgan-linie

De 88e Divisie nam eerst deel aan het verzamelen, concentreren, bewaken en repatriëren van de honderdduizenden krijgsgevangenen in Italië. Vervolgens bewaakte zij samen met een Britse divisie een VN-demarcatielijn (de zg. Morgan-linie) in de oostelijke Italiaanse grensprovincie Venezia-Giulia, ten noorden van en inbegrepen Triëst. Zij bleef daar totdat het conflict over die regio tussen Joegoslavië en Italië – inmiddels immers ook een geallieerde – in de loop van 1946 werd opgelost. De restanten van de 88e Divisie repatriëerden en de divisie werd *deactivated*, zeg maar opgeheven.

Dat hiermee een van de beste geallieerde divisies, zo niet de beste, uit de Tweede Wereldoorlog in rook opging, blijkt niet zonder meer uit deze aflevering van de zg. „Division Series”. Zelfs niet vanwege de verschillende citaten met eerbetuigingen uit onverdachte, d.w.z. Duitse, bron. Hoe leesbaar ook, het boek is specifiek bedoeld als monument voor hen, die zelf „Blue Devil” zijn of waren. Als eerder gezegd, dat is ook tegelijkertijd het bezwaar tegen een dergelijk boek. Er worden veel namen genoemd en veel kleine gevechtsacties beschreven, waarin de mannen achter die namen schitteren, maar „tactisch” worden wij daarvan niet veel wijzer.

Krijgsgeschiedkundige les

Daarvoor blijft, uit krijgs(geschied)kundig oogpunt gezien, zoals eerder opgemerkt, het betoog te verbrokken, te weinig afstandelijk en te oppervlakkig. Ook de kaarten zijn slecht afgedrukt en bieden te weinig detailinformatie. Wat echter resteert, is dat wij een blik kunnen werpen op de achtergronden van de geheimzinnige status van deze gewone *draft*-divisie, opgebouwd uit de totale breedte en kwaliteit van de toenmalige Amerikaanse mannelijke adolescenten. Misschien zit daar ook wel precies het geheim.

Het vooroorlogse Amerikaanse beroepsleger en ook de National Guard vertoonden, net als nu weer de beroepslegers in de VS en ook Groot-Brittannië, een oververtegenwoordiging van één bepaalde maatschappelijke laag, gekenmerkt door een combinatie van minder dan gemiddelde schooloplei-

ding, intelligentie en sociale vaardigheid. Van zo'n oververtegenwoordiging heeft een dienstplichtle-ger geen last, mits men maatregelen neemt tegen gemakkelijke onttrekking door studenten (VS tij-dens Vietnam) en tegen andere „weiger-yups” (Ne-derland na 1975). Het achterwege laten van derge-lijke maatregelen werkt zelfs demoraliserend voor krijgsmacht en maatschappij beide.

Bij de *case history* van de 88e Divisie moeten wij echter wellicht nog verder graven; d.w.z. wanneer wij de in dit boek beschreven individuele prestaties van leden van de divisie en de daarover geciteerde uitspraken van Duitse generaals en gewone solda-ten even laten voor wat zij zijn. Zoals eerder ge-zegd komt de 88e Divisie in Dupuy's operationele-researchstudies op de eerste plaats van de be-schouwde 12 geallieerde divisies in Italië en in Noordwest-Europa. Zonder op het daarover nog te publiceren artikel verder vooruit te lopen, moge uit mijn bovenstaande bespreking van het optreden van de 88e Divisie al wel zijn gebleken dat die een-heid zich kenmerkte door:

1 een hoge trainingsstatus, verkregen door een realistische, maar ook langdurige opleiding door vakkundig kader, dat de inmiddels geleerde *lessons*

of combat (Noord-Afrika, Sicilië) goed overdroeg; 2 een optimaal gebruik van de inherente kwaliteit van het personeel, dienstplichtig en juist daarom beter dan wat het vooroorlogse beroepsleger had te bieden;

3 een groot vermogen tot „incasseren”, niet alleen van het optreden onder zware terrein- en weersom-standigheden, maar vooral ook van eigen verliezen; 4 een inventief, op de omstandigheden afgestemd tactisch optreden, dat vooral veel ruimte gaf aan initiatief en autonomie; ook op de allerlaagste ni-veaus;

5 een op snelle teamvorming en cohesie gebaseerd opleidings- en aanvullingssysteem, dat ook in ge-vechtssomstandigheden prioriteit gaf aan de belang-rijkste, de „menselijke” component ervan.

Deze kenmerken van wat een doorsnee militaire eenheid tot een „succesvol” gevechtsteam maakt, zijn nog steeds valide. Hoe men zo'n eenheid creëert en vooral ook continueert, zou men de *ach-terliggende* boodschap kunnen noemen van dit in-teressante boek over een nog interessanter eenheid: de 88e Amerikaanse Infanteriedivisie, een voor-beeld van „produktie” van gevechtskracht, dat ons nu nog, of misschien juist nu weer, veel kan leren.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

**U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?
Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
(contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en
tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.**

Meldt u als lid bij de secretaris: Donkslagen 22, 4823 KE Breda

drs. B. Schoenmaker
Sectie militaire geschiedenis KL

5 Divisie in vogelvlucht

Begin jaren '50 stond de Koninklijke landmacht in de steigers. In rap tempo werd een legermacht opgebouwd die een bijdrage diende te leveren aan de in NAVO-verband te voeren verdediging tegen een eventuele aanval van de Sovjet-Unie. De communistische dreiging werd zeer groot geacht. De in 1950 uitgebroken Korea-oorlog had die opvatting nog versterkt. Naar aanleiding van dat conflict in het verre Azië had de NAVO haar defensieplannen verder aangescherpt. De KL zou een veldleger ter grootte van vijf divisies beschikbaar stellen aan het bondgenootschap. Eén daarvan moest paraat zijn.

Oprichting

Nadat de eerste mobilisabele eenheden reeds waren volgestroomd met oud-Indiëgangers, kwam uit de in 1952 opgeroepen lichten de parate 4 Divisie voort. Toen deze manschappen met groot verlof gingen, kon stap voor stap een nieuwe mobilisabele divisie worden gevormd. Dit werd 5 Divisie, waarvan op 1 maart 1954 in de Westenbergkazerne te Schalkhaar de parate kernstaf werd opgericht. De eerste commandant was generaal-majoor F. W. J. M. Peters. Een klein jaar later was de divisie op sterkte. Zij telde toen 18.000 man.

Een nieuwe divisie betekende dat een nieuw embleem moest worden ontworpen. De Uniformcommissie van de KL, die hiervoor een prijsvraag had uitgeschreven, kon kiezen uit ruim 250 suggesties. Na lang wikken en wegen ging de voorkeur uit naar het ontwerp van dienstplichtig korporaal A. A. C. van der Elst: een oranje, vijfpuntig kastanjeblad op een blauw schild. De gelukkige winnaar ontving van de Welzijnszorg twee boeken naar eigen keuze ter waarde van f 10,-.

Zoals dat gold voor de gehele Nederlandse landmacht werd ook 5 Divisie naar Amerikaans voorbeeld georganiseerd en grotendeels met Amerikaans materieel uitgerust. Zij bestond behalve uit

51, 52 en 53 Infanterieregiment o.m. uit een tankbataljon, een licht verkenningsskadron, een geniebataljon, een technische-dienstbataljon, een intendantcompagnie, een geneeskundig bataljon en een verbindingdienstcompagnie. Ten slotte was er 5 Divisie-artillerie met vier afdelingen veldartillerie en één afdeling lichte luchtdoelartillerie.

De kernstaf

In vreedetijd waren van die omvangrijke organisatie alleen de kernstaven aanwezig. Behalve de divisie als geheel beschikten onder meer ook de infanterieregimenten en de divisieartillerie over zo'n parate kern. Een van de taken van de kernstaf was het voorbereiden en organiseren van herhalingsoefeningen. Die vonden voor het eerst plaats in de zomer en het najaar van 1955. De grote onderdelen kwamen toen nog gescheiden van elkaar in het veld. De infanterie oefende in bataljonsverband, de veldartilleristen schoten in het ASK, het geniebataljon sloeg bruggen en legde mijnen in de buurt van het Limburgse Well, terwijl de divisiestaf op volle oorlogssterkte meedeed aan de grote staf oefening *Alea Jacta*. Het kersverse contactblad *Kastanje-Vijf* deed uitgebreid verslag van deze eerste ervaringen te velde.

Een tweede taak van de kernstaf was de oorlogsvoorbereiding. De NAVO-verdedigingslijn liep in die dagen nog langs de Rijn en op Nederlands grondgebied langs de IJssel. Deze waterlinie zou in oorlogstijd door onderwaterzettingen worden verbreed. In 1955 kreeg 5 Divisie de taak toegewezen een deel van de IJssel, namelijk het stuk tussen Terwolde en Dieren, te verdedigen. Het was een gebied met belangrijke doorgaande wegen en smalle inundaties. Een deel van de parate 4 Divisie zou eerst ten oosten van de IJssel een vertragend gevecht voeren. Dat moest 5 Divisie en andere eenheden de tijd geven te mobiliseren en hun stellingen te betrekken.

De kernstaf 5 Divisie, die ook nog de verdere vorming van de reserveofficieren verzorgde en het in mobilisatiecomplexen opgelegde materieel beheerde, verhuisde in 1956 vanuit de houten barakken op het achterterrein van de Westenbergkazerne naar een nieuw en modern stafgebouw aan de Berghuizerweg in Apeldoorn. Het was een grote vooruitgang. In plaats van potkachels was er nu centrale verwarming. „Elke verdieping is in een eigen heldere kleur geschilderd, terwijl ook per étage door frisse kleurschakeringen alle eentonigheid is vermeden”, zo schreef *Kastanje-Vijf*.

Eerste reorganisatie

In dat zelfde jaar 1956 gaf de KL haar plan vijf divisies te vormen op. Daarvoor in de plaats kwam het Legerplan-1958, dat voorzag in de oprichting van twee legerkorpsen. Het eerste zou bestaan uit twee parate divisies, het tweede uit twee mobilisabele. Hiermee kwam Nederland tegemoet aan de dringende wens van de NAVO-bondgenoten de paraatheid te vergroten. Binnen de bondgenootschappelijke strategie, die nu uitging van een massale vergelding met nucleaire middelen, was het zwaartepunt verschoven van mobilisabele naar snel inzetbare strijdkrachten. Deze laatste eenheden moesten dienst doen als „struikeldraad”.

De KL kon vanwege groot personeelsgebrek alleen twee parate divisies op de been brengen wanneer zij in omvang zouden worden teruggebracht. De nieuw te ontwerpen divisieorganisatie diende niet alleen kleiner te zijn. De tactische kernwapens, die toen zowel bij de NAVO als bij het Warschau-Pact werden ingevoerd, noodzaakten eveneens tot een grotere spreiding van de onderdelen en een flexiblere bevelvoering. De nieuwe structuur, die in 1958 ook aan 5 Divisie werd opgelegd, hield hiermee rekening. De drie infanterieregimenten, die een vaste samenstelling hadden, maakten plaats voor drie gevechtsgroepen die, al naar gelang de tactische omstandigheden, uit een wisselend aantal eenheden konden bestaan. Hiervoor beschikte de divisie o.m. over zeven infanteriebataljons, twee tankbataljons en vier afdelingen veldartillerie.

De gereorganiseerde 5 Divisie werd in 1958 voor het eerst na drie jaar weer voor herhalingsoefeningen opgeroepen. Op 15 april reisde de eerste ploeg van ongeveer 4000 man met de plunjezak naar Steenwijkerwold, Ermelo, Oldebroek en Mill. De-

ze „oude hap” bleef een maand onder de wapenen. De individuele vorming en de functionele opleiding werden bijgespijkerd, terwijl ook de onderdeelvorming veel aandacht kreeg. Een aantal herhalers moest een nieuw wapensysteem onder de knie zien te krijgen, bv. de tlv 106 mm. Vervolgens verruilde ook de rest van de divisie, in drie na elkaar opkomende groepen van elk opnieuw zo'n 4000 man, vier weken lang de burgerkleding voor het uniform.

Inmiddels was het plan voor de vorming van een 2e legerkorps niet haalbaar gebleken. 5 Divisie en andere mobilisabele eenheden gingen deel uitmaken van het in 1959 opgerichte Commando Reserve-strijdkrachten (Co-RSK). De divisiestaf ging op in de staf-RSK; commandant 5 Divisie was nu tevens C-RSK.

Deze organisatiewijzigingen hingen nauw samen met de operationele ontwikkelingen. In 1958 had de NAVO een begin gemaakt met de tenuitvoerlegging van de voorwaartse verdediging. Als gevolg daarvan werd de IJssellinie opgeheven en kreeg 1 Lk een verdedigingsvak achter de Weser toegewezen. 5 Divisie zou niet langer in voorste lijn optreden. Zij kreeg taken toegewezen in het ten westen van het Dortmund-Ems-Kanaal gelegen operatieachtergebied van *Northern Army Group* (Northag), waarvan 1 Lk en de RSK, samen met een Duits, Brits en Belgisch legerkorps, deel uitmaakten.

La Courtine

Rond 5 Divisie bleven zich kleine en grote organisatiewijzigingen voltrekken. Zo werden de RSK in 1961 samengevoegd met het Nederlands Logistiek Steun Commando (NLSC), dat verantwoordelijk was voor de logistieke ondersteuning van 1 Lk. Zij kregen toen de naam Ondersteuningsstrijdkrachten (OSK). C-5 Divisie werd tevens C-OSK. Ook 5 Divisie zelf bleef aan veranderingen onderhevig. Zo kreeg zij er in 1962 twee infanteriebataljons bij, nadat zij eerder een tankbataljon was kwijtgeraakt.

In juli 1962 vond een gebeurtenis plaats die veel meer tot de verbeelding sprak dan dergelijke reorganisaties. Op de vierde dag na haar opkomst in de legerplaats Budel begon 51 Gevechtsgroep aan een lange colonnerit naar La Courtine. Na aankomst op dat Franse oefenterrein werd twee weken lang intensief geoefend. In augustus doorliepen achtereen-

volgens 53 en 52 Gevechtsgroep hetzelfde programma. Het was de eerste, en meteen ook de laatste, keer dat de in totaal 16.000 herhalers van 5 Divisie het veel bezongen La Courtine bezochten.

De verplaatsingen over de Nederlandse, Belgische en Franse bewegwijzerde wegen en de oefeningen zelf waren voorspoedig verlopen. C-5 Divisie, tevens C-OSK, genm G. H. Christan, toonde zich dan ook tevreden:

Ik heb zeer veel vertrouwen gekregen in de mannen van de 5e Divisie. Ze hebben de vuurproef goed doorstaan. 't Is een club om mee in zee te gaan!

Deel van 1 Lk

Het jaar 1964 was voor 5 Divisie weer vol reorganisaties. In de eerste plaats werden de OSK ontbonden. De NLSC-taak en de personele en materiële mobilisatievoorbereiding werden voortaan aan eenheden binnen de Nationale Sector opgedragen. Ten behoeve van de operationele mobilisatievoorbereiding, waartoe het organiseren van herhalingsoefeningen behoorde, kwam er een apart commando. Dit heette toepasselijk het Commando Operationele Mobilisatievoorbereiding (Co-OMV), dat tevens kernstaf 5 Divisie was. De divisie zelf ging deel uitmaken van 1 Lk. Voortaan behoorden alle ter beschikking van de NAVO gestelde eenheden tot dit legerkorps.

De ontbinding van de OSK en de daaropvolgende herverdeling van taken waren het gevolg van het in 1963 door de NAVO genomen besluit de voorwaartse verdediging volledig in te voeren. 1 Lk kreeg een nieuw verdedigingsvak toegewezen dat vlak achter de Duits-Duitse grens, dus een stuk verder naar het oosten, was gelegen. Het werd de taak van 5 Divisie het legerkorpsachtergebied en de Weserovergangen te beveiligen. Tot 1969 bestond ook nog de mogelijkheid dat zij eventueel in het operatie-achtergebied van Northag of in het Duitse legerkorpsvak zou worden ingezet.

De Landcent-divisie

In 1964 werd eveneens begonnen met de invoering van de zogeheten Landcent-organisatie bij 5 Divisie. De twee parate divisies waren al vier jaar eerder hiertoe overgegaan. De NAVO-Commander Landforces Central Europe (Com-Landcent) had

deze divisiestructuur aangewezen als de beste organisatievorm voor het gevecht onder nucleaire omstandigheden. De belangrijkste verandering was dat brigades met een vaste samenstelling in de plaats kwamen van de gevechtsgroepen.

Zo'n brigade moest als kleinste eenheid van verbonden wapens zelfstandig het gevecht kunnen voeren. Daarom diende zij, behalve drie of vier manoeuvrebataljons, organiek ook elementen voor vuursteun, gevechtssteun en logistieke steun in haar gelederen te hebben. Dit betekende dat binnen een volledig ingevoerde Landcent-structuur voor de divisietroepen geen plaats meer was. Binnen de parate divisies verdwenen zij in 1968.

Voor 5 Divisie gold een geheel ander tijdschema. Vanaf 1 juli 1964 bestond zij uit 51, 52 en 53 Infanteriebrigade. Een licht verkenningkadron, een genieveldcompagnie en een afdeling veldartillerie waren voortaan vaste bestanddelen van deze eenheden. In 1969, drie jaar na de parate divisies, kregen de brigades een treinenbataljon, hetgeen hen een grote logistieke zelfstandigheid gaf. Ook ten behoeve van de divisietroepen, die voorlopig nog aanwezig bleven binnen 5 Divisie, werd een dergelijk bataljon gevormd.

Op achterstand

Dat zij organisatorisch achterliep was niet het grootste probleem voor 5 Divisie. In de jaren '60 had de ingrijpende modernisering van de zes parate brigades van 1 Lk binnen de KL de hoogste prioriteit gekregen. Voor de infanterie werden grote hoeveelheden pantserrups- en pantserwielvoertuigen aangeschaft, de AMX en de YP408. Zij werd pantserinfanterie. Ook de op brigadeniveau ingedeelde genie en veldartillerie werden gemechaniseerd. De zo ontstane pantser- en pantserinfanteriebrigades genoten een veel grotere bescherming op het gevechtveld, terwijl zij tevens in staat waren het gevecht veel beweeglijker te voeren.

De mobilisabele 5 Divisie was buiten het project mechanisatie en motorisatie gelaten. Zij bleef een „ouderwetse” infanteriedivisie, slechts geschikt voor het uitvoeren van statische taken in het achtergebied van 1 Lk. Het verschil met 1 en 4 Divisie was groot. Toch kwam er spoedig een kentering. De in 1967 aanvaarde NAVO-strategie van de *flexible response* leidde namelijk tot een herwaarding van de mobilisabele eenheden. Volgens deze

nieuwe strategie moest de NAVO minder afhankelijk worden van kernwapens. Zij moest dus in staat zijn een eventueel conflict langer met uitsluitend conventionele middelen vol te houden. Sterke reservestrijdkrachten, die in de diepte waren opgesteld, waren hierbij van grote betekenis.

Een dergelijke taak zou 5 Divisie alleen kunnen volbrengen wanneer zij was gemechaniseerd. De vraag was echter hoe dat moest worden gerealiseerd. De KL kampte met grote financiële problemen die werden veroorzaakt door te hoge exploitatiekosten en een te krap investeringsbudget. Omstreeks 1970 gingen de investeringen voor een groot deel op aan de aankoop van 468 Leopard-tanks. Andere hoognodige aanschaffingen, zoals luchtverdedigingsmiddelen en antitankwapens, moesten pas op de plaats maken. In een situatie, waarin het al nauwelijks mogelijk was de twee parate divisies tijdig van voldoende modern materieel te voorzien, was een snelle mechanisering van 5 Divisie uitgesloten. Tegelijkertijd leek het weinig zinvol haar nog veel langer als ouderwetse infanteriedivisie in stand te houden.

Onzekere toekomst

Het was niet eenvoudig een uitweg uit dit dilemma te vinden, te meer omdat het de kern vormde van een meer algemeen probleem waarmee de KL en ook de twee andere krijgsmachtsoorten worstelden. Het defensiebudget was te klein om het leger in zijn volle omvang op materieelgebied *up to date* te houden. Of meer geld voor defensie, of een inkrimping van de krijgsmacht; aan deze keuze leken de beleidsmakers niet te kunnen ontsnappen.

In de politieke arena waren de meningen verdeeld. Een in 1971 gevormde commissie van deskundigen, onder leiding van mr. K. van Rijckevorsel, die van de regering de opdracht had gekregen de Nederlandse defensie-inspanning grondig door te lichten, gaf de verschillen in opvatting goed weer. Een meerderheid wilde een verhoging van de defensie-uitgaven die o.m. de mechanisering van 5 Divisie mogelijk zou moeten maken. Een minderheid, die veel verwachtte van het inmiddels aarzelend op gang gekomen ontspanningsproces tussen Oost en West, was tegen zo'n verhoging. Zij pleitte voor de inkrimping van 1 Lk tot zes brigades en de zo snel mogelijke opheffing van 5 Divisie.

Terwijl een definitieve beslissing over het lot van

5 Divisie geruime tijd op zich liet wachten, werd zij geleidelijk versterkt. Dat was het gevolg van de invoering van de Leopard-tank en de doorstroming van ouder materieel. Zowel 52 als 53 Infanteriebrigade kregen een batterij veldartillerie antitank, uitgerust met AMX lichte tanks. Voorts gingen zij elk beschikken over een tankbataljon, waarvan er één reeds tot de divisietroepen had behoord. Ten slotte vervulde 51 Infanteriebrigade twee infanteriebataljons voor twee tankbataljons. In 1973 werd zij omgedoopt tot 51 Pantserbrigade.

Oefenen

De kernstaf 5 Divisie verrichtte ondertussen jaar na jaar de hem opgedragen werkzaamheden. Ook de reorganisaties bleven zich aandienen. In 1970 werd het Co-OMV opgeheven. Hiervoor in de plaats kwam het Commando Herhalingsoefeningen (Co-Hhon), dat onder rechtstreeks bevel van de BLS verantwoordelijk was voor de voorbereiding en uitvoering van alle herhalingsoefeningen van de KL, en dus niet alleen voor die van 1 Lk, zoals dat voor het Co-OMV wel het geval was geweest.

Op het voor herhalingsoefeningen beschikbare budget was inmiddels flink bezuinigd. In 1962 werd hiervoor nog f 23 miljoen uitgetrokken, acht jaar later was dat nog maar 7 miljoen. De mobilisabele eenheden kwamen dan ook minder vaak in het veld. Terwijl 52 en 53 Infanteriebrigade nog, resp. in 1966 en 1967, met 4000 herhalers in Sennelager de oefening *Senne Samba* doorliepen, vond een dergelijke happening voor 51 Infanteriebrigade in 1968 geen doorgang.

Herhalingsoefeningen bleven echter van betekenis. In 1970 werd hiervoor een nieuwe opzet van kracht. Deze had tot doel de beperkte financiële middelen effectiever te besteden en de leegloop te bestrijden. Zo verviel voor het kader de week vóór-opkomst, terwijl er tevens meer aandacht kwam voor de individuele vorming. Voorts vond voor sleutelfunctionarissen *training on the job* plaats bij parate eenheden.

De staf van 5 Divisie deed ook regelmatig, al dan niet op oorlogssterkte, mee aan commandopostoefeningen. In 1973 bv. hield de Stafstafcompagnie van 7 tot 15 maart de CPX *Play Tex*. Later dat jaar vond de eerste grote legerkorpsoefening, *Big Ferro*, plaats. Aanvankelijk was de kernstaf 5 Divisie als oefenplanningsstaf belast met de voorberei-

ding hiervan. Tijdens de oefening zelf, 10 tot 21 september in Duitsland, hield de staf in het kamp Ostenholz een bezoekers- en perscentrum in bedrijf. Tijdens *Saxon Drive* in 1978 was dat opnieuw zijn taak.

Aan opheffing ontsnapt

Na een lange periode van onzekerheid rond 5 Divisie hakte het kabinet-Den Uyl ten slotte de knoop door. Op 18 mei 1974 besloot de ministerraad, die hard op zoek was naar bezuinigingsmogelijkheden, tot haar opheffing. Dit besluit gaf aanleiding tot ongezouten kritiek. In de eerste plaats van de KL-top, die bij monde van de Chef Generale Staf, lgen J. E. van der Slikke, duidelijk te verstaan gaf dat een legerkorps met slechts zes brigades niet voor zijn NAVO-taak zou zijn berekend. Ook de bondgenoten protesteerden heftig tegen het Nederlandse voornemen „een gat in de westerse verdediging te laten vallen”.

Onder de indruk van deze afkeurende geluiden in binnen- en buitenland kwam het kabinet op zijn besluit terug. Toen in juli 1974 de Defensienota *Om de veiligheid van het bestaan* het licht zag, kwam het opheffingsbesluit niet erin voor. De nota bevatte juist het voornemen 5 Divisie snel te mechaniseren. De wijze waarop dat diende te gebeuren, was overigens ontleend aan een al in 1972 door de Generale Staf ontworpen plan. Dit kan het best worden omschreven als een compromis tussen wat operationeel minimaal noodzakelijk en financieel maximaal haalbaar was.

De Defensienota kondigde aan dat de vier parate pantserinfanteriebrigades elk met één pantserinfanteriebataljon zouden worden verkleind. De zo beschikbaar komende vier bataljons konden overgaan naar 5 Divisie en daar de plaats innemen van zes „oude” infanteriebataljons. Alleen het zevende infanteriebataljon van 5 Divisie zou door de aanschaf van nieuwe rupsvoertuigen tot een pantserinfanteriebataljon moeten worden omgevormd. Voorts zouden ook enkele andere brigade-eenheden moeten worden gemechaniseerd. Zo werd de mechanisatie van 5 Divisie betaalbaar gehouden.

Na deze in 1977 te voltooien herstructurering zou 5 Divisie op dezelfde wijze zijn georganiseerd als 1 en 4 Divisie. Hierdoor werd het mogelijk de meeste van haar eenheden RIM-mobilisabel te maken. Zo zou 5 Divisie dus niet alleen veel moderner uit-

gerust maar ook veel sneller inzetbaar zijn. Deze twee winstpunten moesten voldoende compensatie bieden voor de inkrimping van de pantserinfanteriebrigades, en daarmee van het gehele 1 Lk. Dit alles onder het motto „kwaliteit voor kwantiteit”.

Operatie Omega

In 1975 werd begonnen met operatie Omega, zoals de herstructurering van 5 Divisie werd genoemd. Twee infanteriebataljons verdwenen meteen uit de slagorde. De divisietroepen werden opgeheven of overgebracht naar het legerkorpsniveau. Verder werd de organisatie alvast aangepast aan de komst van het gemechaniseerde materieel. Dat ging gepaard met een aantal naamswijzigingen: 52 en 53 Infanteriebrigade werden omgedoopt tot pantserinfanteriebrigades, en de lichte verkenningseskadrons, de genieveldcompagnieën en batterijen veldartillerie antitank heetten voortaan resp. zelfstandige verkenningseskadrons, pantsergeniecompagnieën en pantserantitankcompagnieën.

Reeds ten tijde van deze interim-organisatie stonden de nu zelfstandige brigades onder rechtstreeks bevel van de Commandant-1 Lk. De divisiestaf was, naar het voorbeeld van 1 en 4 Divisie, omgevormd tot een tactische staf. C-1 Lk kon de divisiecommandant nu belasten met de bevelvoering over een wisselend aantal brigades en legerkorpsstroepen. In vreedstijd bleven de divisie-kernstaf en de parate kernstaven van de brigades verantwoordelijk voor de operationele oorlogsvoorbereiding van 5 Divisie, 51 Pantserbrigade, 52 en 53 Pantserinfanteriebrigade.

De kernstaf 5 Divisie was juist in januari 1975 losgekoppeld van het Co-Hhon, dat als een zelfstandig commando overging naar de legerplaats Ossendrecht. Tegelijkertijd verhuisde de kernstaf voor de tweede en laatste keer; ditmaal van Apeldoorn naar het Veluwe Kamp Stroe. Dat kamp kreeg in 1990 de naam Majoor Mulderkazerne, vernoemd naar een reserveofficier die wegens moed, beleid en trouw in de strijd rond Mill in mei 1940 de hoogste Nederlandse dapperheidsonderscheiding, de Militaire Willemsorde, had verworven.

De voltooiing van operatie Omega was afhankelijk van de komst van het nieuwe materieel. Pas dan zouden de eenheden hun nieuwe namen ook kunnen waarmaken. De laatste stap bestond uit de overdracht van de vier pantserinfanteriebataljons,

de opheffing van vier infanteriebataljons en de omvorming van het laatste „oude” bataljon tot pantserinfanteriebataljon. Omdat de invoering van het nieuwe pantserrupsvoertuig, de YPR765, flinke vertraging opleef, werd de herstructurering van 5 Divisie uiteindelijk pas op 1 september 1979 afgerond.

Terug in voorste lijn

Op diezelfde datum werd een nieuw operatieplan voor 1 Lk van kracht met belangrijke wijzigingen voor 5 Divisie. Zij was nu immers tot veel meer in staat dan alleen het uitvoeren van statische beveiligingstaken in het legerkorpsachtergebied. Volgens dit plan diende de divisiestaf leiding te geven aan het vertragende gevecht. Hiervoor moest een beveiligende strijdmacht ter grootte van drie brigades beschikbaar zijn. Eén daarvan was 52 Pantserinfanteriebrigade. Tijdens het verdedigende gevecht, dat door 1 en 4 Divisie zou worden gevoerd, vormden de brigades van 5 Divisie de reserve. Ten slotte voorzag het operatieplan in een door de staf van 5 Divisie te leiden tegenaanval die onder meer door 51 Pantserbrigade moest worden uitgevoerd.

Op 1 september 1979 trad ook een nieuw mobilisatieplan in werking. Dit voorzag in het snel oproepen van de drie brigades van 5 Divisie, die nu grotendeels uit RIM-eenheden bestonden. Deze moesten binnen maximaal 48 uur na afkondiging van de mobilisatie gevechtsgereed kunnen zijn. Het mobilisatiesysteem werd al sinds 1970 jaarlijks getest tijdens de mobilisatie-opkomstoefening *Donderslag*. Regelmatig werden dan RIM-eenheden of ook gewone mobilisabele onderdelen van 5 Divisie opgeroepen. Zo was het in 1984 tijdens *Donderslag 15* de beurt aan 52 Bevoorradingcompagnie (mobilisabel) en aan 52 Geneeskundige compagnie (RIM).

Voor de RIM-eenheden, die als volledig inzetbaar werden beschouwd, waren vormingsherhalingsoefeningen niet nodig. Wel organiseerden de kernstaven ook voor hen regelmatig mobilisatiekader oefeningen, die meestal zo'n drie dagen duurden. Een deel van het mobilisabele personeel kreeg dan de gelegenheid de tijdens de eerste oefening verworven vaardigheden op peil te houden. Een dergelijke oefening kon worden afgesloten met verkenningen in het operatiegebied. Voor het paraat houden van de kennis van het reservepersoneel vonden ook informatiedagen plaats.

Gelijk op met 1 en 4 Divisie

Na 1979 hield 5 Divisie de ontwikkelingen binnen 1 en 4 Divisie goed bij. De nieuwe wapensystemen kwamen ook bij haar terecht. Een goed voorbeeld hiervan was de geavanceerde prtl, waarover alle negen gemechaniseerde brigades gingen beschikken. In 1980 werden 51, 52 en 53 Pantserluchtdoelartilleriebatterij opgericht. De eerste was mobilisabel, de laatste twee hadden de RIM-status.

Vergeleken met de twee parate divisies was het bij 5 Divisie ingedeelde materieel gemiddeld wel iets ouder. De ruime toepassing van het RIM-systeem was echter in strijd met een al te eenzijdige verdeling van de wapensystemen ten koste van de mobilisabele eenheden. Een RIM-eenheid moet immers door een paraat moederonderdeel worden gevuld. Zo behoorden slechts twee van de vijf met Centurions uitgeruste tankbataljons tot 5 Divisie.

In de jaren '80 profiteerde 5 Divisie volop mee van de instroming van o.m. de Leopard II, waardoor de Centurion na vele jaren dienst kon worden omgewisseld. De twee tankbataljons van 51 Pantserbrigade werden met deze moderne Duitse tank uitgerust, en 52 en 53 Pantserinfanteriebrigade gingen beschikken over de Leopard I-Verbeterd. Nadat de invoering van een tweede serie YPR's was voltooid en de laatste YP408 was verdwenen, waren alle pantserinfanteriebataljons van 5 Divisie met dit Amerikaanse gevechtsvoertuig uitgerust.

Ook in organisatorisch opzicht bleef 5 Divisie bij. Alle veranderingen van de brigadestructuur, die in de jaren '80 werden ingevoerd, hadden ook betrekking op 51 Pantserbrigade en 52 en 53 Pantserinfanteriebrigade. Zo verdwenen achtereenvolgens de pantserluchtdoelartilleriebatterijen, de zelfstandige verkenningsskadrons, de staven van de treinbataljons, en de antitankcompagnieën uit de organisatie van de brigades. De instroming van nieuw materieel, gewijzigde tactische inzichten maar ook financiële motieven lagen aan deze wijzigingen ten grondslag.

Het einde

De Koude Oorlog en de militaire dreiging van de Sovjet-Unie waren in 1954 de redenen voor de oprichting van 5 Divisie geweest. Ondanks het in de jaren '60 gestarte ontspanningsproces bleef het

Oost-Westconflict bepalend voor de politieke verhoudingen. Europa bleef in twee blokken verdeeld. Tot ver in de jaren '80 schenen de tegenstellingen onoverbrugbaar. De Berlijnse muur, het macabere symbool van de Koude Oorlog, leek ongenaakbaar. Tegen alle verwachtingen in begon na 1985 het internationale klimaat te verbeteren. De oorzaak was een fundamentele koerswijziging in het beleid van de Sovjet-Unie onder partijleider Gorbatsjov. Dat leidde in 1989 uiteindelijk tot de ineenstorting van de communistische regimes in Oost-Europa en de val van de Berlijnse muur. De tweedeling van Europa was verleden tijd. Een jaar later bereikten de landen van de NAVO en het Warschau-Pact een akkoord over de wederzijdse vermindering van hun strijdkrachten. Ook het traditionele militaire overwicht van de Sovjet-Unie was voorbij.

De Nederlandse krijgsmacht moest aan die veranderde veiligheidssituatie worden aangepast. De in maart 1991 verschenen Defensienota *Herstructurering en verkleining* maakte hiervoor de eerste plannen bekend: 1 Lk zou worden verkleind en omgevormd tot een strijdmacht, geschikt voor crisis- en conflictbeheersing in een veel groter gebied dan uitsluitend de Noordduitse laagvlakte. Ook moest een bijdrage kunnen worden geleverd aan vredesoperaties van de Verenigde Naties.

In deze nieuwe legerkorpsstructuur was voor 5 Divisie geen plaats meer. In 1995 diende de staf van de divisie te zijn opgeheven. Dat gold echter niet voor alle eenheden die in de slagorde van de divisie waren opgenomen. De Defensienota kondigde immers flink wat verschuivingen aan. Voor de brigades van 5 Divisie zag het draaiboek als volgt eruit. 51 Pantserbrigade moest verdwijnen. De opheffing werd op 1 juli 1992 voltrokken. Een aantal onderdelen van de brigade ging – tijdelijk – over naar andere eenheden. Voor 52 Pantserinfanteriebrigade zou wel plaats zijn in de nieuwe leger-

korpsstructuur, die in 1998 een feit moest zijn. De mobilisabele brigade moest daarvoor verhuizen naar 1 Divisie. Deze onderbevelstelling vond ook op 1 juli 1992 plaats. 53 Pantserinfanteriebrigade zou eveneens moeten verdwijnen na eerst tijdens een interimperiode nog enige tijd deel te hebben uitgemaakt van 4 Divisie.

Een jaar na het uitkomen van de Defensienota werd besloten het tijdstip van de opheffing van de staf van 5 Divisie met twee jaar te vervroegen. De nog altijd razendsnelle ontwikkelingen in Europa, waarvan het uiteenvallen van de Sovjet-Unie de belangrijkste was, hadden daartoe aanleiding gegeven. Deze politieke veranderingen en de noodzaak tot verdergaande bezuinigingen lagen ook ten grondslag aan in de januari 1993 uitgebrachte *Prioriteitennota*, die een verdere inkrimping van de KL aankondigde. De instandhouding van een zelfstandig Nederlands legerkorps werd niet langer mogelijk geacht. Daarom kondigde de nota de vorming van een Duits-Nederlands legerkorps aan. De KL moet daaraan o.m. met één divisie en een luchtmobile brigade bijdragen. Tot die divisie behoren in ieder geval een parate en een mobilisabele gemechaniseerde brigade. Tot 1998, de periode waarin zich ook de overgang naar een vrijwilligerskrijgsmacht zal voltrekken, zal ook 52 Pantserinfanteriebrigade daarvan deel uitmaken. In 1994 zal zij worden gereorganiseerd tot 52 Gemechaniseerde brigade. „Het aanhouden van deze brigade na 1998 is nog onderwerp van nadere studie”, aldus de *Prioriteitennota*. De nota laat onvermeld welke criteria bepalend zullen zijn voor het wel of niet laten voortbestaan van 52 Mechbrig.

Wat de toekomst ook moge brengen, 5 Divisie zal het niet meemaken. Op 19 mei 1993 werd deze mobilisabele eenheid, onder bevel van lgen W. Bos, na bijna veertig jaar dienstbaarheid aan de vrede, definitief ontbonden.

Nederlandse vrijwilligers in Franse krijgsdienst 1914-1918 Een reconstructie

Terwijl de wereld de adem inhield onder de nagalm van de twee fatale revolverschoten op 28 juni te Sarajevo, zochten vorsten en diplomaten van de grote mogendheden koortsachtig naar een oplossing om het dreigende gevaar van een wereldbrand te bezweren, niettegenstaande zij hun mobilisatiemachines al volop in werking hadden gesteld.

Frankrijk, zich realiserende dat zijn kwalitatieve sterkte te velde veruit de mindere was van die van het Duitse Rijk, zocht naar middelen om in ieder geval zoveel mogelijk mannen onder de wapenen te krijgen. Het dacht deze aanvullingen o.m. te vinden onder de duizenden buitenlanders die de grote Franse steden bevolkten en reeds op 29 juli, toen de Grote Oorlog onafwendbaar naderbij kwam, plaatste de Franse overheid een dringende oproep aan: „Alle vreemdelingen die Frankrijk liefhebben”, om toch vooral dienst te nemen. Aan die noodkreet werd massaal gevolg gegeven. Tegen het einde van 1914 waren ruim 44.000 buitenlandse onderdanen ingelijfd en hadden hun eerste militaire vorming ontvangen bij het 3e R.I. (Régiment d'Infanterie) van de vesting Parijs. Op de identificatieplaatjes werden het legernummer en de toevoeging „buitenlandse vrijwilliger” vermeld.

Bij gebrek aan geschoolde onderofficieren werden brandweerlieden als kerninstructeurs aan het regiment toegevoegd maar zij stonden, niet onlogisch, nogal afwijzend tegenover het allegaartje van anderstalige rekruten en vroegen daarom en bloc overplaatsing aan naar andere legeronderdelen.

Kort daarop werd beslist dat bepaalde categorieën buitenlandse soldaten het recht ontvingen op hun beurt een transfer aan te vragen naar andere regimenten of naar hun nationale strijdkrachten, mits die aan Frankrijk waren gelieerd. Van die mogelijkheid maakten als eersten de Elzas-Lotharingers gebruik; zij gingen over naar het geregelde Franse leger. Vervolgens sloot driekwart van de Italiaanse vrijwilligers zich aan bij het „Garibaldi-legioen”

(het 4e bataljon van het Franse Vreemdelingenlegioen) en verhuisde later naar het Italiaanse leger, toen ook Italië zich aan geallieerde zijde had geschaard. De wens van de Russen eveneens een zelfstandig legioen te vormen werd echter afgewezen. De Tsaristische militaire attaché in Parijs voorzag reeds problemen met deze opstandige manschappen en adviseerde de Franse regering in deze negatief. Duitsers met een Joodse achtergrond noemden zich Polen, maar werden in het Poolse legioen niet als zodanig geaccepteerd; men bracht ze onder in Engels- of Duitstalige bataljons van het Vreemdelingenlegioen.

Op deze wijze werden de gelederen van het 3e R.I. sterk uitgedund. Uitbreiding werd derhalve vooral gezocht onder Spanjaarden, Tsjechen, Duits-Zwitsers en Polen uit de Verenigde Staten, alwaar een grote, min of meer legale, rekruteringscampagne op touw werd gezet onder de duizenden immigranten. Overigens raakten de vrijwilligers in spe uit Zuid-Amerika weldra ontmoedigd toen werd bekendgemaakt dat het 3e R.I. zou opgaan in het Franse Vreemdelingenlegioen. Het Legioen had immers door de gebeurtenissen in Mexico in de jaren '60 van de vorige eeuw een uiterst slechte reputatie opgebouwd en deze rekruten uit de Latijns-amerikaanse landen hielden het al snel voor gezien.

Ruim 500 Nederlanders

Volgens officieuze bronnen dienden tijdens de Eerste Wereldoorlog ruim 500 Nederlandse onderdanen bij de Franse strijdkrachten. Gedurende het verloop van de strijd zouden 300 van hen sneuvelen of gewond raken. Een groot aantal woonde en werkte reeds in Frankrijk – met name in Parijs – en een mogelijke reden om dienst te nemen, kan zijn gelegen in het feit dat de Franse regering tamelijk rigoureuze te werk ging, zeker in 1914, waar het het interneren van „verdachte” vreemdelingen be-

trof. Met de toenmalige spionnenkoorts in gedachten is het onnodig te zeggen dat men vanaf augustus 1914 al heel snel onder verdenking stond. Zodoende werd liever de kans aangegrepen de nodige „eer en glorie” te behalen in de, naar verwachting kortstondige, oorlog dan het niet denkbeeldige vooruitzicht voor onbepaalde tijd in een interneringskamp te verdwijnen.

Aan de andere kant werd door de Franse wetgever „aan hen die militaire dienst hebben verricht bij de Franse strijdkrachten” de mogelijkheid geboden via een verkorte procedure de Franse nationaliteit aan te vragen. Dat was natuurlijk een interessante buitenkans voor degenen die, aangezien zij zich toch al langdurig in Frankrijk hadden gevestigd, versneld het Franse staatsburgerschap wensten te verkrijgen.

Hoe het ook zij, 285 van genoemde 500 zouden zich verbinden aan de reguliere Franse land- en luchtmacht, en volgens opgave in het „Livre d'Or”, tekenden 215 Nederlanders gedurende de periode 1914-1918 een contract bij het Franse Vreemdelingenlegioen. Buitenlanders die zich bij het Legioen aanmeldden, konden dat doen *pour la durée de la guerre*, terwijl Franse onderdanen een *engagement de quatre ans* konden aangaan. Slechts weinigen van deze geestdriftige, overhaast ingelijfde jonge mannen konden voorzien dat *un engagement de quatre ans* even lang zou gaan duren als *un engagement pour la durée de la guerre* en evenmin dat het voor 31.000 vrijwillige legionairs een eeuwigdurende verbintenis zou gaan worden.

Na tijdens de winter van 1914/15, in de betrekkelijk rustige Argonne-sector, hun vuurdoop te hebben ontvangen, begon bij de nieuwbakken legionairs langzamerhand het beangstigende besef door te dringen dat het conflict wel eens aanzienlijk langer kon gaan duren dan oorspronkelijk door de overheden met zoveel stelligheid was voorspeld. De lugubere loopgravenoorlog was al spoedig geen spannend jongensavontuur meer en in het voorjaar van 1915 druppelden bij de Nederlandse Gezant te Parijs de eerste verzoeken binnen om te bemiddelen bij ontslag uit de dienst. De Gezant, mr. A. L. E. ridder de Stuers, had kennelijk geen rekening gehouden met dergelijke verzoeken van Nederlandse onderdanen (Nederland was immers veilig neutraal) en nog veel minder met een energieke en correcte afwikkeling ervan.

Afb. 1 Graf van Jean Zeegers, op 26 juni 1915 bezwiken aan zijn verwondingen; ereveld van Notre-Dame-de-Lorette

Op 13 april van dat jaar schreef hij aan jhr. dr. J. Loudon, minister van buitenlandse zaken te Den Haag:

Ik meen te dezer gelegenheid erop te mogen wijzen, dat naar ik verneem een betrekkelijk groot aantal Nederlanders bij het uitbreken der vijandelijkheden in Franschen krijgsdienst zijn getreden. De mogelijkheid is derhalve niet uitgesloten, dat meer dergelijke verzoeken om naar Nederland te mogen terugkeeren in de toekomst Hare Majesteits Gezantschap zullen bereiken en zoude wellicht aanbeveeling verdienen thans reeds te overweegen welk antwoord aan die personen moet gegeven worden.

In het daaropvolgende antwoord verstrekte de minister richtlijnen en adviezen betreffende verdere afwikkeling, te weten o.m. dat geen bemoeienis of bemiddeling diende te worden verleend, noch bij verzoeken om ontslag, noch bij verzoeken om overplaatsing en/of terugkeer naar Nederland, teneinde de Nederlandse neutraliteitspolitiek strikt na te leven. Wel kon aan de rekestranten worden meegedeeld, dat zij „door te treden in vreemde krijgsdienst, ingevolge de wet, het Nederlander-schap hebben verloren” en statenloos waren geworden. Tevens verzocht hij nadere informatie omtrent de aantallen Nederlandse onderdanen die tot dan toe in vreemde krijgsdienst waren getreden.

Neutraliteit bedreigd

De Nederlandse regering onderkende dus het dreigende gevaar en wenste geen enkel risico te lopen

een – al dan niet belligerente – mogendheid voor het, toch al gevoelige, hoofd te stoten, door zich in allerlei ongewenste zaken te mengen. De kans was aanwezig dat de regering in een hoogst onwelkom diplomatiek incident verwickeld zou raken, wat rampzalige gevolgen voor de neutraliteit kon hebben. Overigens, door de vrijwilligers het Nederlandschap te ontnemen, kon de regering zich altijd van hen distantiëren en op die manier vervelende problemen vermijden.

Toch wilde de minister zoveel mogelijk langs diplomatieke weg op de hoogte worden gehouden van de ontwikkelingen, want een latere brief van de Gezant luidde:

Van: Gezantschap der Nederlanden.

No. 2124/824

Parijs, 29 Mei 1915

Dienstneming door Nederlanders in het Fransche Leger.

Onder dankbetuiging voor de mij verstrekte inlichtingen aangaande den eventueelen terugkeer naar Nederland van landgenoten, die in Fransche krijgsmacht zijn getreden, heb ik de eer ter kennis van Uwe Excellentie te brengen dat voor zoover mij bekend, de navolgende Nederlanders zich in Franschen krijgsmacht bevinden.

Theodorus Sol, gebooren te Meester-Cornelis (Ned. Indië)

<i>– Klaver</i>	<i>Gebrs. Goudekot</i>
<i>Emille Zeegers</i>	<i>– Oxemaer (?)</i>
<i>Jean Zeegers</i>	<i>Max de Boer</i>
<i>– Jorens</i>	<i>– Diefenthal</i>
<i>– Moll</i>	<i>– Janssen</i>
<i>– Van Brederode</i>	<i>– Jules de Boer</i>
<i>– Gotz van der Vet</i>	<i>Karel Heyting</i>
	<i>– Sanger</i>

Al deze Nederlanders dienen thans in de 2de Compagnie; Bataillon „C”; van het 1ste Regiment Vreemdelingen van het Fransche Leger.

Vermoedelijk hebben nog andere Nederlandsche onderdanen in het Fransche Leger dienst genomen, zoo spoedig ik hun naam mocht vernemen zal ik ze Uwe Excellentie mededeelen.

De Gezant

Terwijl deze correspondentie plaatsvond, ondernamen de Fransen op 9 mei 1915 hun lenteoffensief tegen de Heuvelrug van Vimy in Artois. Het 1e Regiment van het Vreemdelingenlegioen – ingedeeld in generaal Pétaïns XXXe Korps – nam deel in het centrum van de hoofdaanval en, nadat de bestorming van de hechte Duitse stellingen was afgeslagen en in juni 1915 definitief werd stopgezet,

bleek dat behalve 119.000 Fransen ook reeds verscheidene Nederlanders waren gesneuveld, onder wie een viertal genoemd in de brief van de Gezant van 29 mei. Sergeant T. Sol en de soldaten E. Zeegers en F. Moll (C-bataljon) sneuvelden tijdens de eerste gevechten bij het Bois-de-Berthonval en Neuville-St. Vaast; soldaat J. Zeegers bezweek op 26 juni in het veldhospitaal van Camblain-l'Abbé aan zijn bij het dorp Carency opgelopen verwondingen. Niet ver van de plek waar zij vielen, rusten zij thans op het Franse ereveld van Notre-Dame-de-Lorette (afb. 1 en 2).

Ook in andere aangelegenheden dan verzoeken om ontslag, met name rekestten om overplaatsing of verlof, reageerde de gezant onder het nodige voorbehoud. Dat blijkt uit een latere missive, waarin o.a.:

Van de Gezant aan de Minister van Buitenlandse Zaken.

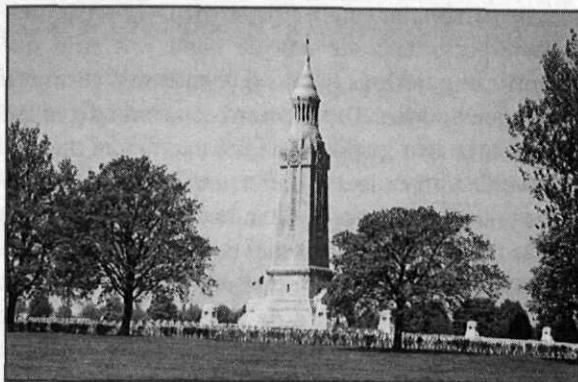
Parijs, 30 augustus 1915.

(...)

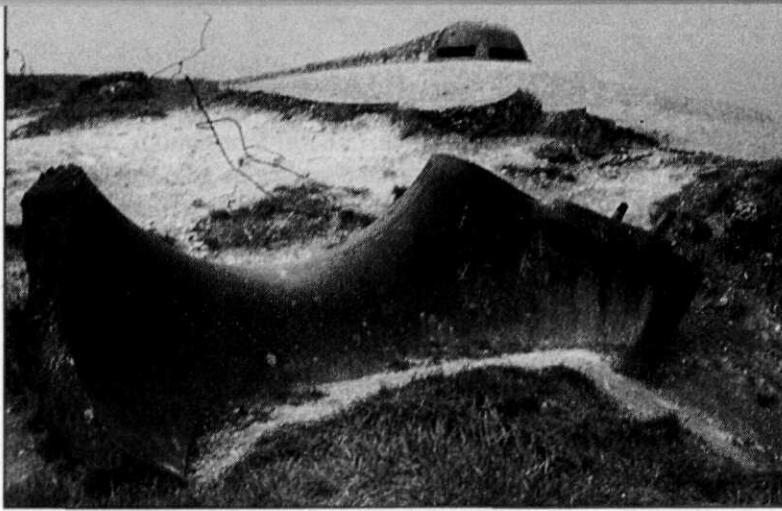
Met het oog op de veelvuldige aanvragen (...) te verzoeken mij wel te willen doen weten in hoeverre gevraagde hulp of voorlichting kan worden verstrekt. Tot nu toe heb ik steeds geweigerd mij in te laten met aangelegenheden die rechtstreeks betrekking hebben op den Franschen militairen dienst, zoals verzoeken om van een regiment naar een ander te worden overgeplaatst of om uit den militairen dienst te worden ontslagen ofwel om een verlofaanvraag bij de betreffende autoriteiten te ondersteunen.

De minister kon hiermede blijkbaar ten volle instemmen en reageerde laconiek:

...dat ik mij geheel vereenig met de tot dusverre aangenomen houding (...) Ik verzoek U beleefdelyk op gelijke wijze te handelen (...) ▷

Afb. 2 Het ossuarium van Notre-Dame-de-Lorette, rustplaats van T. Sol, E. Zeegers en F. Moll

Afb. 3 Fort Vaux bij Verdun; achter de observatiekoepel ligt de Hoge Batterij van Damloup

Met andere woorden: laat je niet verleiden tot enige bemoeienis in zaken die door anderen verkeerd kan worden uitgelegd. Wat zou bv. de Duitse regering ervan vinden indien zou blijken dat Nederland bemiddelde bij verlofaanvragen van zich in Franse krijgsmacht bevindende onderdanen van een neutrale mogendheid? Indien hierover door de overheid van een Frankrijk vijandig gezinde natie vragen zouden worden gesteld, dan kon de strikt neutrale houding van Nederland wel eens in een kwaad daglicht worden gesteld. Vanzelfsprekend diende dat ten koste van alles te worden vermeden.

Geen inmenging

Een eveneens in 1915 bij de gezant ingekomen – en plichtsgetroouw naar Den Haag doorgezonden – verzoek van de zogeheten „l'Idée Française”, een initiatief van een groep vooraanstaande schrijvers, kunstenaars en lieden uit de hogere maatschappelijke kringen, die het doel nastreefde de interesse in de Franse cultuur in het buitenland te bevorderen, werd evenmin met overmatig enthousiasme door de minister in behandeling genomen. Het schrijven behelsde een verzoek te worden bekendgemaakt met de personalia van in Franse dienst omgekomen vrijwilligers, teneinde aan de hand van zo'n namenlijst hun oorlogsgraven te lokaliseren en in ere te kunnen houden. Tevens werd een aanbod gedaan de Nederlandse „weduwen en wezen” van die sneuvelde financieel te ondersteunen. Eens te meer adviseerde de minister de gezant zich niet te mengen in affaires met betrekking tot Franse militaire zaken „om de Franse regering niet te ergeren” en vervolgens kreeg de voorzitter van „l'Idée Française” het bericht dat de Nederlandse regering niet in het bezit was van dergelijke namenlijsten, waarmee aan de correspondentie een einde kwam.

Niet alleen het advies zeer omzichtig te werk te gaan speelde de gezant aldus parten bij de hulpverlening. Een even groot struikelblok werd gevormd door de eis dat de verzoeker de Nederlandse nationaliteit diende te hebben voordat hij voor bemiddeling in aanmerking kon komen. De persoonlijke gegevens van de in het buitenland verblijf houdende Nederlandse onderdaan dienden eerst zorgvuldig te worden geregistreerd en nagetrokken, waarna deze informatie met de in Nederland beschikbare data werd vergeleken. Die verificatie en vooral het up to date houden van gegevens werden sterk belemmerd door de afsluiting van de, in vreedstijd zo vanzelfsprekend zijnde, kanalen, wat niet alleen een voortdurende bron van ergenis vormde, maar tevens oponthoud, misverstanden en soms zelfs een fatale vertraging tot gevolg had.

Overigens werd welkome steun verleend door de vestiging van de Nederlandse ambulance in het Parijse Pré-Catelan, alsmede door het, eveneens in Parijs gevestigde en door twee Utrechtse broers geleide „Hôpital Auxiliaire no. 77”. Informatie over Nederlandse zieken en gewonden werd via de door deze organisaties onderhouden contacten op eenvoudige wijze naar de Gezant doorgespeeld. Beide instellingen stonden bij de legionairs in hoog aanzien. Dr. P. H. Ritter schreef hierover in zijn werk „De Donkere Poort” o.m.

Het zal voor de Nederlandsche ambulances in Frankrijk een ontroerend bericht zijn geweest, dat meldde, hoe de Nederlanders, die meestreden aan het front (...) verzochten, in de vaderlandsche ambulances te worden opgenomen, als het lot hen treffen zou.

Was de gezant min of meer in zijn mogelijkheden beperkt om metterdaad effectieve bijstand te verlenen, gebonden als hij was aan binnen- en buitenlandse richtlijnen en voorschriften, toch is het nim-

mer voorgekomen dat verzoeken om bemiddeling zonder meer terzijde zijn geschoven. In alle gevallen stelde men een diepgaand onderzoek in, waarbij de noodgedwongen vertraging op de koop toe werd genomen.

Minder verzoeken

De jaren 1916 en 1917 brachten bij het gezantschap geen bijzonder nieuwe ontwikkelingen. In die jaren nam het aantal verzoeken drastisch af; de Nederlandse vrijwilligers hadden zich kennelijk in hun lot geschikt. Het waren de jaren van Verdun en de Somme, van de Champagne en Passchendaele, de jaren van de grote loopgravenslachten, waarin tienduizenden zinloos sneuvelde in gevechten om het bezit van enkele vierkante meters modder.

Terwijl de nog overgebleven Nederlanders in het Vreemdelingenlegioen gedurende de zomer van 1916 streeden bij Belloy-en-Santerre (de Franse sector aan de Somme), sneuvelde de Nederlander Jules Hedeman op 8 juni van dat jaar bij Verdun. Hedeman was een gerenommeerde reporter van het dagblad *Le Matin* en een persoonlijke kennis van president Poincaré. Het bericht van zijn dood – tijdens de verdediging van de Hoge Batterij van Damloup, een vooruitgeschoven stelling vóór het pantserfort Vaux (afb. 3) – ging niet ongemerkt voorbij, want reeds in juli 1916 werd in de *Katholieke Illustratie*, een In Memoriam gepubliceerd; zelfs in 1951 verscheen nog een artikel over hem in het Twentse dagblad *Tubantia*. Indien Poincaré had geweten dat Hedeman in de rang van *sous-lieutenant* in het 321e R.I. aan het Verdunfront streed, zou hij hem hebben gedwongen de dienst te verlaten. Poincaré had Hedeman namelijk graag gezien in de functie van Frans gezant in Zwitserland. Bovendien betekende die post tevens lokaal bevelhebber van de Franse inlichtingendienst, een taak die Hedeman, met zijn verslaggeversconnecties, op het lijf zou zijn geschreven. Helaas... Hedeman is, naast zovelen, bijgezet in het massagraf van het fort Douaumont, op luttele kilometers van de Hoge Batterij van Damloup.

Een jaar later, na de mislukte en bloedige Champagne-offensieven van april 1917 en de daaropvolgende mouterij in het Franse leger, keerde de vrijwilliger C. G. M. Delmas met verlof in Nederland terug. Uit Franse ouders in 1883 te Amsterdam ge-

boren, had Delmas een dubbele (Franse en Nederlandse) nationaliteit. Hij was dus voor de wetten van beide landen dienstplichtig, maar had de voorkeur eraan gegeven te dienen in het Franse leger en was sedert augustus 1914 ingelijfd in het reguliere 43e R.I. Op 7 juli 1917 werd hij tijdens zijn verlof door de politie te Den Haag aangehouden op grond van mogelijke „eerste desertie in tijd van vrede” en stond in oktober van dat jaar terecht voor de Krijgsraad in het eerste Militaire Arrondissement te Den Haag. De beschuldiging luidde dat Delmas

...na hier te lande te zijn ingelijfd en eerst eenige keren uitsstel van verblijf onder de wapenen te hebben verkregen, in het Nederlandsche leger zijn eersten diensttijd heeft volbracht, als milicien-sergeant op 9 maart 1907 met groot verlof is gezonden en van 7 oktober tot 9 november 1907 wederom onder de wapenen heeft doorgebracht (...) niet heeft voldaan aan de oproeping voor herhalingsoefeningen in het Nederlandsche leger, te Leiden, op den 5 januari 1914, tot welken datum hem uitsstel van opkomst was verleend.

Na in eerste aanleg, op 18 oktober 1917, te zijn veroordeeld, tekende Delmas beroep aan bij het Hoog Militair Gerechtshof, dat op 26 februari 1918 vonnis wees en Delmas vrijsprak, overwegende:

...aan den betrokkene behoort alle vrijheid te worden gelaten om het ernstig conflict van plichten, waarin hij is komen te verkeren tengevolge van de tweërlei nationaliteit, die de verschillende wetgeving hem buiten zijn wil heeft doen deelachtig worden en van de tweërlei dienstplicht, waaraan hij is onderworpen geworden, op te lossen in den zin, die hem de aangewezen schijnt. Nu appellant aan den dienstplicht in het Fransche leger boven dien in het Nederlandsche de voorkeur heeft geschonken, heeft hij daarmee de reden van afwezigheid ten genoegen des rechters kunnen bewijzen en kan hij derhalve niet als deserteur naar de Nederlandsche wet worden behandeld.

De rechterlijke macht hechtte kennelijk enige waarde aan de uitspraak van het Hoog Militair Gerechtshof, omdat een dergelijk geval nog niet eerder was voorgekomen. De zaak kwam in verscheidene rechtskundige tijdschriften aan de orde en werd eveneens vastgelegd in de Nederlandse Jurisprudentie van 1919, waar ze als leidraad zou gaan dienen voor toekomstige, analoge zaken. Op 11 maart 1918 werd bij Koninklijk Besluit aan C. G. M. Delmas ontheffing verleend van dienst bij de Nederlandse Landweer. ▽

Nadat in juli 1918 de op 21 maart van dat jaar begonnen laatste grote Duitse offensieven aan het Westfront tot staan waren gebracht, maakten de geallieerden – en dus ook de overgebleven vrijwilligers – zich op voor de „Grote finale”. Van 18 juli tot 11 november 1918 lanceerden de geallieerden een aantal krachtige tegenaanvallen, die de Duitse legerleiding tot wanhoop en de Duitse strijdkrachten op de rand van de afgrond zouden brengen (afb. 4 en 5). Tijdens het offensief van het Franse Xe Leger (gen Mangin), sneuvelde op 15 september bij het dorp Allemant, twee maanden voor definitief het doek voor het Wereldoorlog-toneel zou vallen, de Nederlandse mitrailleursschutter J. J. van Brederode, *Légionnaire 2e Classe, 3e Compagnie; 1er Legion*. Bijna vier jaren loopgraven had hij overleefd. Zijn lichaam werd nimmer geborgen en tot op de dag van vandaag staat hij geregistreerd als *disparu*.

Op 11 november, 11.00 v.m., zwegen eindelijk de kanonnen. De Nederlandse vrijwilligers hadden hun laatste strijd gestreden. Voor velen was het einde te laat gekomen. Sommige veteranen zouden hun dienstverband voortzetten in het Vreemdelingenlegioen. Anderen keerden terug in de Franse maatschappij en ontvingen, behalve onderscheidingen, eindelijk het begeerde Franse staatsburgerschap. Voor nog anderen begon een nieuwe strijd, een moeizaam gevecht tegen een onverschillig en traag werkend bureaucratisch apparaat toen zij, stateloos en beroofd van rechten, in het vaderland arriveerden en een langdurige renaturalisatieprocedure moesten instellen teneinde volledig in de samenleving te kunnen integreren.

Traumatische ervaringen

Afgezien van de nationaliteitsperikelen die de veteranen ondervonden op hun „weg terug” naar een vreedzaam bestaan, werden zij ook geconfronteerd met een fenomeen dat zich na afloop van vorige oorlogen niet, of nauwelijks, had voorgedaan, althans zich niet als zodanig had gemanifesteerd.

Vrijwel onmiddellijk na het staken der vijandelijkheden, begon namelijk de verwerking van de traumatische ervaringen die zij gedurende vier jaren van strijd hadden opgedaan. Berucht was de zogeheten *cafard de fil de fer barbelée*, gekenmerkt door uitingen van manische depressiviteit en apathie, die zich het eenvoudigst met de term „loopgravenwaanzin” laat omschrijven. Uiteraard hadden dergelijke trauma's zich na voorafgaande conflicten ook wel in de geest van veteranen genesteld, maar zij werden hetzij door de massa niet als zodanig onderkend, hetzij door de betrokkenen zelf niet onder de aandacht gebracht.

De medische wetenschap had er feitelijk weinig aan kunnen veranderen. Zij miste ten enenmale de nodige kennis om adequaat met dit nieuwe probleem om te gaan. Werd tijdens de oorlog, door de aan de legers toegevoegde zielzorgers weliswaar hulp geboden – voor zover dat binnen de grenzen van hun doctrines was gelegen – deskundige bijstand van psychiaters en psychologen, gespecialiseerd op het gebied van de traumatologie, was eenvoudigweg niet voorhanden. Zowel de psychiatrie als de psychoanalyse stonden nog in de kinderschoenen en het is dan ook niet vreemd dat vele veteranen afgleden naar de rand van de samenleving.

Afb. 4 Duitse mitrailleursectie met L. M. G. 08.15

Afb. 5 Franse mitrailleursectie met Hotchkiss 8 mm

Een gunstige paradox was overigens wel dat al spoedig verenigingen, federaties en verbanden van oud-strijders het levenslicht zagen of, voor zover het federaties betrof die reeds tijdens de oorlogsjaren waren opgericht, verder werden uitgebreid. Door zich te organiseren trachtten vele veteranen hun belangen en rechtsposities binnen de maatschappij (waarvan zij eigenlijk totaal waren vreemd) te verbeteren of anderszins alsnog te verkrijgen. De jaren '20 en '30 kenmerkten zich door een enorme groei van die federaties. Zo telden bv. de Franse „Union Fédérale (U.F.)” 900.000 en de „Union Nationale des Combattants (U.N.C.)” 860.000 ingeschreven leden. Tel daarbij de vele duizenden die zich in kleinere verbanden organiseerden, zoals de „Gueules Cassées”, een federatie voor oud-strijders met gelaatsverminkingen, en men komt tot de slotsom dat iedere tweede in 1914 gemobiliseerde zich na de oorlog had aangesloten bij een bond die voor zijn rechten opkwam. Afgezien van de invloed die deze bonden in politiek en maatschappelijk opzicht uitoefenden, schonken zij de oud-strijders bovenal een gevoel van saamhorigheid en broederschap; twee waarden die destijds in de loopgraven zo vanzelfsprekend waren geweest.

Nederlanders slecht af

De Nederlandse vrijwilligers die in de jaren na 1918 naar Nederland terugkeerden, waren slechter af dan hun buitenlandse strijdmakkers. Over het algemeen ongeorganiseerd, niet bijster geliefd in verband met hun recente gewelddadige achtergrond, bovendien geplaagd door nationaliteits- en naturalisatiemoelijkheden, vervielen velen van hen vrijwel onmiddellijk na repatriëring, of in de gevallen dat zij niet konden rekenen op steun van familie en relaties, in grote geestelijke verwarring en maat-

schappelijk isolement. De Nederlandse samenleving had van de geschetste problemen weinig of geen notie en had er evenmin een boodschap aan. Nederland was aan de massamoord van 1914-'18 ontsnapt, de grote crisis stond voor de deur en het zat echt niet te wachten op het handjevol overlevenden dat, al dan niet geestelijk geschonden, uit die oorlog terugkeerde.

Hun vrijwillige deelneming aan de grootste ramp die de mensheid tot dan toe had getroffen heeft hen geen enkel profijt opgeleverd. Integendeel, ontsnapt uit de hel van de loopgraven, hebben zij zich, vrijwel machteloos, een moeizame weg moeten zoeken, geplaagd door de gruwelijke herinneringen die zij ongetwijfeld jarenlang als een schrikbeeld hebben moeten meedragen.

Thans, anno 1993, is de gedachtenis aan de tien miljoen gesneuvelden – waarvan de Nederlanders slechts een fractie vormen – niet alleen vervaagd, maar die vier eindeloze jaren van onbeschrijfelijk lijden zijn voorgoed naar de achtergrond verdwenen. Niet in de laatste plaats door de nog grotere tragedie die Tweede Wereldoorlog heet, om nog maar te zwijgen over de recente gebeurtenissen die thans delen van onze wereld teisteren.

slotopmerkingen

Het is onmogelijk gebleken de personalia te geven van alle Nederlandse vrijwilligers die in de Eerste Wereldoorlog in Franse krijgsdienst zijn getreden.

Enerzijds zijn vele gegevens in de loop der jaren verlorengegaan of niet meer volledig, anderzijds is met het oog op de privacy van betrokkenen en vooral hun nabestaanden afgezien van publikatie. Zonder degenen die niet zijn vermeld te kort te wil-

len doen, is volstaan met de kleine selectie van personen zoals die in de tekst is gegeven.

De geciteerde correspondentie tussen de gezant te Parijs en de minister van buitenlandse zaken is afkomstig uit het Rijksarchief te Den Haag. Uit die

briefwisseling getrokken conclusies zijn echter voor rekening van de auteur.

De informatie m.b.t. de diverse militaire operaties is ontleend aan relevante publikaties en standaardwerken. De bij het artikel gereproduceerde foto's zijn afkomstig uit het archief van de auteur.

DRINGEND VERZOEK AAN AUTEURS

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie achterin het recente mei-nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint van de schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

A. M. W. W. M. Kolsteren

kolonel der artillerie

Het Duitse veiligheidsbeleid en de consequenties daarvan voor de Bundeswehr

Voor een goed begrip van het huidige Duitse veiligheidsbeleid is een korte terugblik noodzakelijk. De hereniging van West- en Oost-Duitsland op 3 oktober 1990 vormde een keerpunt in het militaire veiligheidsbeleid en had vele consequenties voor de taak en de organisatie van de Bundeswehr.

Periode Tweede Wereldoorlog tot 3 oktober 1990

In de periode van de Koude Oorlog, waarin de Bundeswehr werd opgericht en in de NAVO geïntegreerd, domineerde in het Duitse veiligheidsbeleid het militaire aspect. Alle activiteiten waren gericht op de verdediging van het eigen grondgebied in NAVO-verband met een Bundeswehr (oorlogssterkte 1,3 miljoen), met een militaire dienstplicht en zonder eigen kernwapens (afhankelijkheid van de VS). Kenmerkend voor die periode waren het niet (geheel) verantwoordelijk zijn voor de verdediging van de eigen integriteit, het voortdurend streven naar hereniging met de „Duitse” gebieden in het oosten en de indoctrinatie, met name op de scholen, om voortaan alleen nog Duits grondgebied met wapens te verdedigen (van belang in de huidige *out-of-area*-problematiek). Ten slotte was er dan nog de haat-liefdeverhouding met Frankrijk, waarbij Frankrijk bang leek voor een grote, economisch machtige oosterbuur en de Bondsrepubliek Duitsland (BRD) zich via Kohl/Genscher (eigenlijk onverklaarbaar) verbonden voelde met haar westerbuur. Een en ander resulteerde o.a. in de moeizame oprichting van een Duits-Franse brigade.

In 1990 sloten Kohl en Gorbatsjov in de Kaukasus een „herenigingsakkoord”, werd het 2+4-verdrag gesloten en kwam de hereniging van de BRD en de DDR tot stand met de volgende belangrijke veiligheidspolitieke consequenties:

- Duitsland werd groter en is nu geheel soeverein;
- de Sovjet-Unie (en later Rusland) trekt haar troe-

- pen vóór eind '94 uit het oosten van de BRD terug;
- de Bundeswehr reduceert de vredessterkte van ca. 670.000 man (incl. ex-NVA 845.000) tot 370.000 vóór eind '94;
- het Warschau-Pact brokkelde af en bestaat niet meer.

Hedendaags Duits veiligheidsbeleid

Het begrip „veiligheid” wordt in de BRD voornamelijk geïnterpreteerd in economische zin, waarbij ernaar wordt gestreefd in Europa een gelijkwaardige partner te zijn of te worden, die niet bij voorbaat wordt gewantrouwd. Dit streven naar gelijkwaardigheid is vooral economisch en politiek gericht en niet militair (en zeker niet nucleair). Geografisch is het Duitse veiligheidsbeleid gericht op: West-Europa (een verenigd, stabiel en welvarend Europa), Noord-Amerika (transatlantische relatie), en Midden- en Oost-Europa (nieuwe democratieën met veelal Duitse minderheden).

Voor de realisatie van het veiligheidsbeleid gebruikt de BRD zowel bilaterale als multilaterale kanalen, waarbij bilaterale contacten vaak worden benut om multilaterale voorstellen te doen en beslissingen „op te starten”.

De Amerikanen en Fransen zijn de belangrijkste Westerse partners. De BRD vindt het noodzakelijk dat de Amerikanen aanwezig blijven in Europa (maar niet alleen in de BRD) en hecht groot belang aan de transatlantische band in de NAVO; voorts wordt veel waarde gehecht aan de Europese Unie, de WEU en de CVSE.

In de reeds vermelde hechte Duits-Franse samenwerking beogen de Duitsers overigens een ander doel dan de Fransen, hetgeen regelmatig leidt tot uiteenlopende interpretaties van gezamenlijke afspraken. De BRD streeft in deze relatie ernaar Frankrijk uit zijn starre nationalisme te halen en om

te demonstreren dat de BRD geen *Alleingang* meer wenst.

Militair veiligheidsbeleid

Karakteristiek voor het militaire veiligheidsbeleid van de BRD is allereerst de slechts langzaam groeiende binnenlandse acceptatie van de verantwoordelijkheden als grote natie, met name buiten de eigen grenzen. Aanvankelijk werd onder verwijzing naar de grondwet alleen met geld aan internationale acties deelgenomen. Pas sinds het begin van de Golfoorlog streeft de bondsregering ernaar een *out-of-area*-optreden van de Bundeswehr (anders dan alleen humanitair) mogelijk te maken. Op dit moment zijn de regeringspartijen het eens over een aanpassing van de grondwet terzake. De voor deze wijziging benodigde tweederde-meerderheid in de Bondsdag kan echter zonder de SPD niet worden bereikt en voornamelijk bestrijdt die partij elke poging de Bundeswehr buiten het NAVO-gebied aan *Kampfeinsätze* te laten deelnemen.

In het Duitse militaire veiligheidsbeleid domineren verder enerzijds een uitgesproken pro-NAVO-opstelling, waarbij de band met de VS essentieel blijft en anderzijds het streven (binnen/naast de NAVO) te komen tot Europese militaire samenwerkingsverbanden (WEU, het Duits-Franse korps, overige multinationale eenheden). Ten aanzien van het a.s. Duits-Franse korps (*Eurokorps*) is na langdurige afstemming eerst onderling en daarna met de bondgenoten en Saceur overeenstemming bereikt over de relatie tussen het korps (met zijn Franse en Duitse componenten) en de NAVO; hierbij heeft de BRD steeds vastgehouden aan de mogelijkheid het *complete* korps aan Saceur te kunnen toewijzen.

Dreiging

In de nieuwe internationale veiligheidspolitieke situatie worden bedreigingen onderkend vanuit de ex-Sovjet-Unie met (zij het in afnemende mate) mogelijkheden tot een aanval in westelijke richting, vanuit de overige landen in Oost- en Zuidoost-Europa, waar de instabiliteit en het nationalisme kunnen leiden tot lokale conflicten met onvoorspelbare invloeden op West Europa (zie Joegoslavië) en ten slotte vanuit de regio Marokko-Pakistan, waar geloofsovertuiging, instabiliteit, nationalisme, e.d. kunnen leiden tot crises met bedreigende conse-

quenties voor Europa. Hierbij is met name de voortgeschreden proliferatie van wapen- en rakettechnologie bedreigend, waardoor het zelfs voor technologisch onderontwikkelde landen mogelijk is met (onnauwkeurige) raketten en chemische wapens niet alleen elkaar maar ook Europa te bedreigen.

De wijzigingen in de dreiging en de nieuwe militair-strategische conceptie van de NAVO hebben directe consequenties voor de taak en de organisatie van de Bundeswehr. Een onverwacht groot-scheeps offensief in Europa (met name de BRD) wordt steeds onwaarschijnlijker; voor de *Main Defence Forces* wordt nu rekening gehouden met een waarschuwingstijd van ten minste een jaar. Het gevaar van crises binnen en buiten Europa met een internationaal karakter (via de VN, WEU of CVSE) neemt toe. Om als BRD de gehele scala van crisismanagement te kunnen uitvoeren dient de Bundeswehr te beschikken over snel inzetbare, zeer mobiele *Krisenreaktionsstreitkräfte* en *VN-Truppenkontingente*.

Nieuwe opdracht voor de Bundeswehr

Begin '92 werd tijdens een kabinetsvergadering op de Hardhöhe de nieuw geformuleerde opdracht voor de Bundeswehr goedgekeurd:

Die Bundeswehr schützt Deutschland und seine Staatsbürger gegen politische Erpressung und äussere Gefahr, verteidigt Deutschland und seine Verbündeten, dient dem Weltfrieden und der internationalen Sicherheit in Einklang mit der Charta der Vereinten Nationen, hilft bei Katastrophen, rettet aus Notlagen und unterstützt humanitäre Aktionen.

Primaire taak blijft de handhaving van de territoriale integriteit van de BRD (incl. Oostelijk Duitsland) in NAVO-verband. De voor deze taak benodigde grote oorlogssterkte vereist handhaving van de dienstplicht.

NB Als afgeleide van de militaire dienstplicht bestaat in de BRD de *Zivildienst* waarbij onder leiding van het *Ministerium für Frauen und Jugend* momenteel ca. 118.000 man (gedurende 15 maanden) zijn tewerkgesteld op ca. 150.000 organieke *Zivildienst*-functies in de zorgsector. De onmisbaarheid van dit personeel speelt uiteraard een rol bij de (nog beperkte) discussie over handhaving van de dienstplicht.

Nieuw in de opdracht voor de Bundeswehr zijn:

– de ruime interpretatie van de territoriale integriteit tot het hele NAVO-gebied (tot op heden hielpen NAVO-partners bij de verdediging van de BRD, nu zullen Duitse strijdkrachten ook elders in de NAVO dienen te helpen);

– deelneming aan *out-of-area*-acties van de VN, waardoor aanvulling op, resp. wijziging van, de grondwet noodzakelijk wordt geacht;

– steun aan de nieuwe democratieën aan de oostgrens (Polen, Hongarije, Tsjechische Republiek) bij de reorganisatie van hun strijdkrachten met adviezen en opleidingen;

– versterkte samenwerking met NAVO-partners, o.a. in multinationale eenheden.

Bundeswehrplan 2006

De wijzigingen in de militaire veiligheidspolitiek en de mede t.g.v. de hereniging afnemende financiële middelen voor de Bundeswehr (het investeringspercentage daalde van 40 tot 30%) vereisten een nieuwe lange-termijnplanning met drastische prioriteitstelling. Op 15 december jl. presenteerde Minister Rühe dan ook het *Bundeswehrplan 2006*, waarbij de reeds gestarte afslanking en herstructurering nog wat verder werden doorgevoerd en waarbij alle materieelprojecten werden getoetst aan de nieuwe opdracht van de Bundeswehr en met name de prioriteitstelling voor *Krisenreaktionskräfte* (KRK). Zo werden projecten als Leopard-3 en Marder-2 geschrapt en werden andere projecten beperkt tot alleen KRK-eenheden (bv. gevechtswaardeverbetering Leopard-2).

In het plan werden ook de KRK-eenheden per krijgsmachtdeel vastgelegd.

Heer: voor de AMF een *Fallschirmjäger*-bataljon, voor de MND een luchtlandingsbrigade, voor het ARRC een divisie met 2 pantserbrigades, voor het Eurokorps een divisie met de Frans-Duitse brigade, een parate pantserbrigade en een deels parate pantserinfanteriebrigade en ten slotte voor toekomstige VN-acties 4 bataljons (voor deze taak inzetbaar per 1 oktober a.s.). Dit laatste voornemen loopt vooruit op de te scheppen wettelijke mogelijkheden en behelst de terbeschikkingstelling aan de VN van maximaal 2 bataljons tegelijk, ieder met een sterkte van ca. 500 man (inbegrepen vrijwillige dienstplichtigen) en met een 100% aflossingcapaciteit.

NB De momenteel in Irak en Cambodja aanwezige Duit-

se militairen zijn daar t.b.v. technische assistentie en/of humanitaire taken. De inzet van een Duits oorlogsschip bij de embargo-controle voor de Joegoslavische kust wordt n.a.v. een door de SPD ingediend bezwaar momenteel door de hoogste rechterlijke instantie getoetst op rechtmatigheid!

Luftwaffe: 6 „vliegende” squadrons, 11 squadrons luchtverdediging (6 Patriot, 4 Hawk, 1 Roland).

Marine: 6 fregatten, 15 mijnenbestrijdingsvaartuigen, 13 *Schnellboote*, 8 *U-Boote*, 1 bevoorradingschip, 6 *Maritime Patrol Aircrafts* (MPA) en 1 squadron Tornado's.

Ten slotte werden in het nieuwe plan vastgelegd de vorming van een multinationaal legerkorps met de staflokatie te Münster (binationale start BRD-Nederland, met later mogelijk deelneming van bv. België en Engeland) en de Duits-Nederlandse marine-samenwerking bij de bouw van 4 fregatten klasse 124.

Organisatie van de Bundeswehr

Door de hereniging werd de Bundeswehr belast met de afwikkeling van de NVA-erfenis (personeel, materieel, voorraden, oefenterreinen, infra, milieuproblemen) en de (gefaseerd vrijkomende) nalatenschap van de in Oost-Duitsland gelegerde Russische eenheden (oefenterreinen, infra, milieuproblemen). Tegelijkertijd dwong het personeelplafond van 370.000 man (per eind '94) tot een snelle start van afslanking en herstructurering.

Op basis van de vredessterkte 370.000 en de nieuwe NAVO-doctrine werd een nieuwe Bundeswehr-structuur ontworpen: *Struktur 370*. De Bundeswehr verandert hierin van een grotendeels op sterkte zijnde organisatie in een grotendeels mobilisabele organisatie. Er ontstaan twee soorten eenheden: *Krisenreaktionskräfte* en *Hauptverteidigungskräfte*, waarbij de eerste categorie grotendeels op sterkte zal zijn en het leeuwedeel van de voor materieel-investeringen beschikbare fondsen zal opslokken. Dat betekent dat de *Main Defence Force*-eenheden grotendeels mobilisabel zullen zijn en met het huidige materieel zullen moeten uitkomen. Via wettelijke regelingen zijn mogelijkheden gecreëerd om de benodigde personele afslanking op vrijwillige basis te stimuleren.

Na de „verdeling” van de vredessterkte over de

krijgsmachtdelen, zijn er per krijgsmachtdeel reorganisatieplannen ontwikkeld. Zo werd bv. bij de Duitse landmacht de *Heeresstruktur 5* ontwikkeld waarbij, uitgaande van ca. 30% personeelsreductie en een samenvoeging van *Feldheer* en *Territorialheer*, de volgende organisatie wordt voorzien.

NB De oorspronkelijk ontwikkelde structuur werd in het Bundeswehr-plan 2006 nog eens aangepast.

Bij een vredessterkte 257.800 man, met ca. 51% beroepspersoneel, zal het gevechtsdeel van het *Heer* eind '94 bestaan uit 3 legerkorpsen met in totaal 8 divisies en 24 brigades, waarvan:

- 19 gemechaniseerde brigades (3 paraat, 16 deels paraat);
- 1 Gebirgsjägerbrigade (paraat);
- 1 Duits/Franse brigade (paraat);
- 3 luchtlandingsbrigades (paraat).

De gemechaniseerde brigades bestaan o.a. uit 2 tankbataljons en 2 pantserinfanteriebataljons, waarbij in de deels parate brigades de helft RIM*-mobilisabel is.

Bij de *Luftwaffe* en de *Bundesmarine* werden eveneens reorganisatievoorstellen ontwikkeld, waarbij de voor de *Reaction Forces* bestemde eenheden een hoge paraatheid hebben en de voor de *Main Defence Forces* bestemde eenheden in meer of mindere mate mobilisabele componenten krijgen.

Gebaseerd op genoemde plannings werd vervolgens een *Stationierungskonzept* ontwikkeld waarbij in een afweging tussen defensie- en lokale/regionale economische belangen werd vastgelegd, welke eenheden waar worden gelegerd en waarbij o.a. 64 garnizoenen, 84 mobilisatiecomplexen en 31 logistieke installaties worden ontruimd.

Ten slotte werd een *Übungsplatzkonzept* ontwikkeld waarbij de in het westelijke deel van de BRD beschikbare 22 oefenterreinen (en de faciliteiten in Shiloh, Castlemartin en Namfi) worden gehandhaafd en van de 60 „oostelijke” oefenterreinen er nog 11 worden aangehouden. Bij deze behoeftestelling is o.a. rekening gehouden met het niet meer in de vorm van FTX'n oefenen buiten oefenterreinen, en met de grootscheepse invoering van simulatietechnieken (o.a. in *Gefechtsübungscentren* in Hohenfels, Lehnin en op de Letzlinger Heide).

* Rechtstreekse instroming in mobilisabele eenheden; als vullingsstelsel reeds langdurig bij de KL toegepast.

Problemen bij de Bundeswehr

De drastische afslanking van de Bundeswehr (met NVA-erfenis) binnen 4 jaar, leidde uiteraard tot problemen. Eind '90 vereiste de overname van de NVA alle aandacht. Op zeer kordate wijze en met veel improvisatie is deze op 3 oktober 1990 gestart, waarbij de Bundeswehr ineens werd „verrijkt” met o.a. 32.000 NVA-officieren, 300.000 ton munitie, ongekende aantallen wapensystemen, onbruikbare infra en milieuverontreinigingen.

Van het ex-NVA-beroepspersoneel wordt momenteel een klein deel als beroeps onbepaalde of bepaalde tijd overgenomen; zo zijn in de inkrimpende Bundeswehr voor ex-NVA officieren slechts 1128 functies ter beschikking!

De materieel-, voorraden- en infra-erfenis, verdeeld over vele lokaties, kostte aanvankelijk (te) veel bewakingsinspanning. Per eind '91 waren alle niet door de Bundeswehr te gebruiken uitrustingsstukken en voorraden geconcentreerd in *Sammelager*, zodat de intussen in de *Neue Länder* opgerichte BW-eenheden zich op hun hoofdtaken konden richten. Slechts een aantal BMP-personeelsvoertuigen en de aanwezige Mig29-vliegtuigen werden – na modificaties – tijdelijk in gebruik genomen. De rest van het materieel was òf in vredes-tijd te gevaarlijk voor de bedienaars òf te duur in gebruik.

Tijdens de Golfoorlog kon nog materieel ter beschikking van de geallieerden worden gesteld; de rest wordt nu gedemilitariseerd omdat export naar de oosterburen politiek onmogelijk is.

Aangezien bij de verkleining en herstructurering van de Bundeswehr vele eenheden werden/worden opgeheven, en elders, o.a. in de O-BRD, nieuwe eenheden werden opgericht, werd een groot deel van in het algemeen honkvast beroepspersoneel elders tewerkgesteld. De verplaatsingen, met beperkte mogelijkheden tot verhuizen, de consequenties van de grootscheepse reorganisaties (materieel-overdrachten, minder oefeningen) en het onvoldoende informeren van het personeel aan de basis leidden tijdelijk tot een dip in het moreel, hetgeen door de militaire en politieke leiding werd gesignaleerd en bestreden. Nu de reorganisaties op bataljonsniveau zijn afgerond, is het moreel (en de inzet-

baarheid) weer verbeterd, hetgeen o.a. blijkt uit een grotere animo bij dienstplichtigen om beroepsmilitair te worden.

Extra discussiestof vormde het streven (en de zachte aandrang van de bondgenoten) naar het deelnemen van de Bundeswehr aan blauwhelmenacties van de VN (*peace-keeping* en *peace-enforcing*). De eerste gewapende actie buiten de grenzen van de BRD (maar binnen de NAVO) was het stationeren van vliegtuigen en luchtafweereenheden in Turkije tijdens de Golfoorlog. Die beslissing leidde niet alleen tot een golf van publiciteit, maar ook tot een piek in de aanvragen voor *Kriegsdienstverweigerung*, niet alleen van a.s. dienstplichtigen, maar ook van dienende militairen (enkele beroeps inbegrepen).

De dienstplichtdiscussie is in de BRD nog geen hot item, maar indien in de toekomst de vredessterkte van de Bundeswehr verder zou verminderen (verdere inkrimping van de budgetten, nieuwe verkiezingen eind '94), wordt het probleem van de *Wehrgerechtigkeit* actueel. Door het grote aantal *Zivildienstleistende* is de dienstplichtlast in de BRD eerlijker verdeeld dan in Nederland, maar daardoor zal een afschaffing van de dienstplicht dan ook nog grotere consequenties hebben dan in Nederland, nl. niet alleen in de Bundeswehr, maar ook in de zorgsector!

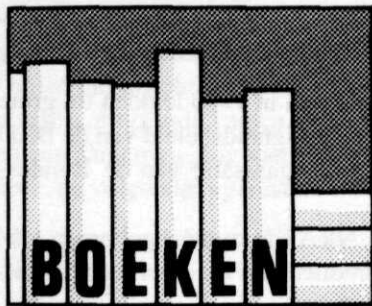
Samenvatting

Vooraf de gebeurtenissen in 1990 leidden tot grote veranderingen in het veiligheidsbeleid van de BRD en in de opdracht en organisatie van de Bundeswehr.

De erfenis van de NVA, de overeengekomen vergaande personeelsreductie en de afnemende financiële middelen dwongen tot een ingrijpende herstructurering, waarbij echter de grote partijen de randvoorwaarden voor de reorganisatie (370.000 man, dienstplicht 12 maanden) tot minimaal eind '94 garandeerden!

De vele parallellen op veiligheidspolitiek en militair gebied tussen de BRD en Nederland leid(d)en tot een goede samenwerking binnen NAVO, WEU (m.u.v. het Duits-Franse legerkorps) en CVSE. Op bilateraal niveau werd/wordt intensief informatie uitgewisseld en samengewerkt, met name op landmachtgebied (bv. het KL-RIM-systeem, de Bundeswehr-*know-how* v.w.b. luchtmobiel optreden, de vorming van multinationale eenheden), maar ook in toenemende mate op marinegebied (bouw nieuwe fregatten, MPA's en onderzeeboten). Ten slotte kan men ervan uitgaan, dat de vele gemeenschappelijke problemen beide landen zullen dwingen tot verdere samenwerking en integratie op veiligheidspolitiek en militair gebied.

Winnen zonder strijd

door Soen Tzoe (vert. G. Hulskramer, naar een Engelse vert. door T. Cleary), 196 blz. Uitg.: Altamira, Heemstede, 1992. Prijs: f 12,90. ISBN: 90.6963.215.2

Nu na 20 eeuwen geldt het werk van de mysterieuze Chinese strijder/filosoof Sun Tzu nog steeds als een van de meest prestigieuze en invloedrijke op het gebied van de strategie.

Aldus de omslag van dit boekje, dat ik met zijn 95 x 135 mm als extreem handzaam zou willen kwalificeren. Op deze omslagtekst valt niets af te dingen. Mijn enthousiasme was dan ook bijzonder groot toen ik het boekje voor de eerste maal ter hand nam. Eindelijk een manier, zo dacht ik, om een groot deel van het Nederlandse (militaire) publiek te laten kennismaken van enkele „oude Chinese wijsheden”. Wijsheden, die zo'n grote rol spelen in het Aziatische strategische denken en in toenemende mate mondiaal een rol spelen. Volgens de omslagtekst zou de recensent van *Newsweek* zelfs hebben geschreven: „Absorbeer dit boek en u kunt alle eigentijdse boeken over management en leiderschap vergeten”. Ik neig ertoe die uitspraak wat overdreven te vinden. Ik zou het echter gepast vinden als elke cursist van de Defensieopleiding (of wellicht elke officier in opleiding) dit boekje voor het luttele bedrag van ruim een tientje zou kopen.

Ik moet evenwel bekennen dat, al lezende, mijn enthousiasme een beetje bekoelde. In het voorwoord en de inleiding van Cleary verbaasde mij reeds de oppervlakkige en zelfs verraagende stichtende wijze waarop

met het taoïsme wordt omgegaan. Ik kom daarop nog terug. Voor het overige geeft het voorwoord weinig houvast om de uitspraken van Soen Tzoe in een kader te plaatsen. Het zinnetje waarin staat dat „de commentaren in deze vertaling zijn ontleend aan een standaardcollectie van elf commentatoren” helpt de lezer niet veel verder. Hij moet het dus doen met de voorgeschotelde tekst.

Het voordeel is dat Soen Tzoe's uitspraken van een helderheid en directheid zijn, die je zelden aantreft. Aangezien ze vaak wel enige reflectie verdienen moet de tekst zelf dan wel in de buurt komen van hetgeen Soen Tzoe heeft bedoeld. En juist daarin trof ik tot mijn grote spijt enkele onvolkomenheden aan. Of het de vertaling vanuit het Engels is geweest, dan wel de vertaling uit het Chinees kan ik niet nagaan, maar ik wijt het maar aan vertaalproblemen. Zo slaat de volgende vertaling (blz. 59) de plank volledig mis:

In oude tijden sloegen bekwame krijgslieden pas toe op het moment dat de overwinning voor het grijpen lag... Daarom bezorgen zulke overwinningen grote strijders meestal niet de reputatie van heldhaftigheid en slimheid. Daarom zijn hun overwinningen aan het front geen kwestie van geluk. Hun overwinningen berusten niet op toeval omdat ze zichzelf in een positie manoeuvreren waarin ze alleen maar kunnen winnen en de tegenstander al van tevoren kansloos is.

Indien het eerste *daarom* zou worden vervangen door (bv.) „evenwel” en het tweede *daarom* door „desondanks”, wordt de bedoeling van deze tekst pas duidelijk. Voorts bevat blz. 60 een uitspraak, die kennelijk direct uit het Chinees is vertaald, maar in deze vorm bijna komisch aandoet:

Daarom behaalt een onverslaanbaar leger eerst de overwinning en trekt het vervolgens ten strijde, en trekt een leger dat verslagen gaat worden eerst ten strijde en probeert het vervolgens de overwinning te behalen.

Wat Soen Tzoe bedoelt is dat de uiteindelijk overwinning al is behaald alvorens het werkelijke gevecht plaatsvindt (d.m.v. goede planning enz.). Ten slotte staat ook op blz. 77 een verwarrende uitspraak:

Wil je met succes aanvallen, val dan aan waar geen verdediging is. Wil je met succes verdedigen, verdedig dan wat niet kan worden aangevallen.

Elke weldenkende militair vindt de laatste zinsnede onzin. Wie verspilt immers zijn krachten door te verdedigen wat niet *kan* worden aangevallen. Soen Tzoe bedoelt (en dat komt ook in andere vertalingen tot uitdrukking): „De beste verdediging ontstaat door het innemen van posities die niet kunnen worden aangevallen”.

En dan het taoïsme. Cleary stelt dat

... in deze vertaling (...) dit klassieke boek wordt belicht vanuit zijn taoïstische achtergrond. Wellicht het meest karakteristieke taoïstische element (...) is de manier waarop macht door een sterk humanistische onderstroom getemperd wordt. Dit maakt het boek actueler dan ooit.

Het taoïsme, de leer van de Chinese denker Lao Tze (tijdgenoot van Koeng Foe-tse/Confucius) en de bij hem aansluitende wijsgerige (of religieuze) richting in China, is over het algemeen in het Westen niet zo bekend, veel minder bekend in ieder geval dan het confucianisme. Zo'n verwijzing naar het (relatief onbekende fenomeen) taoïsme kan op twee dingen duiden. Ofwel er wordt

aangenomen dat de lezer zich redelijk heeft verdiept in het Chinese cultuurgoed, of er wordt een nadere uiteenzetting gegeven over dat taoïsme. De stijl van het boekje geeft geen aanleiding te veronderstellen dat schr. ervan uitgaat dat de lezers China-kenners zijn. De eerste optie vervalt dus. De inleiding van Cleary gaat inderdaad in op „taoïsme en winnen zonder strijd”. Een leek op wijsgerig gebied komt daarmee evenwel niet veel verder. Lao Tze wordt zonder toelichting ten tonele gevoerd, hetgeen alleen maar tot meer verwarring kan leiden. Wellicht gaat men ervan uit dat dit bij de lezer voldoende vraagtekens oproept om hem te brengen tot de aankoop van een andere uitgave in de serie „De Tijdlozen”: *Tau Te King - Lau Tse*, het boek van deze oude meester van de Weg en de Deugd. Daarmee schiet men evenwel zijn doel voorbij.

Zijn deze punten van kritiek zwaarwegend? Op zichzelf wel, maar het eindoordeel over het boek blijft positief. Wie het aanschaf en zich na lezing iets meer verdiept in de achtergronden, zal het vast en zeker regelmatig opnieuw ter hand nemen en zich dan wéér verbazen over de tijdloosheid en het waarheidsgehalte van de uitspraken.

J. F. W. VAN ANGEREN, Ikol KLu

River Kwai railway

The story of the Burma-Siam railroad, door C. Kinvig, 236 blz., geïll. Uitg.: Brassey's, Londen, 1992. Prijs: £ 19,95.

ISBN: 0.08.037344.5

Op 25 oktober a.s. is het precies 50 jaar geleden dat Japanse militaire autoriteiten een feestje vierden in de jungle van Thailand. Op zo'n 40 km afstand van de grens met het bezette Burma wijdden zij op ceremoniële wijze een nieuwe, voor de Japanse oorlogsinspanning vitaal geachte verbindingssader tussen Bangkok en Rangoon in: de Burma-spoorweg, onder welke naam deze Japanse spoorverbinding in Nederland bekend en berucht is geworden; een spoorweg waarvan men zegt dat on-

der iedere biels een dwangarbeider begraven ligt.

Bij het grote publiek is de Burma-spoorweg vooral bekend geworden door de film *The bridge on the river Kwai* met de legendarische Alec Guinness in de rol van kolonel Nicholson, de kampoudste van de geallieerde krijgsgevangenen. De opgewekte fluittonen van *Colonel Bogey's refrain*, de regelmatig terugkerende filmtune, zullen bij veel lezers het feest der herkenning oproepen. Hoewel het filmsucces ongetwijfeld een bijdrage heeft geleverd aan de naamsbekendheid van de Burma-spoorweg en wellicht ook het begrip voor de vaak mensonterende lotgevallen van de werkers aan de spoorweg heeft bevorderd, rijst de vraag of de geromantiseerde filmreconstructie recht doet aan de historische werkelijkheid. Genm Clifford Kinvig, *Director Educational and training services (Army)* in het Engelse ministerie van defensie, beantwoordt die vraag ontkennend. Op grond van een gedegen studie komt hij tot de conclusie dat de film *a piece of Western folklore* is en dat de filmbeelden, hoe aantrekkelijk ook als middel tot ontspanning, tot een ernstige vertekening van de werkelijkheid leiden. Waaruit bestond die realiteit dan wel?

Schrijver (militair, historicus en kenner van de regio) laat om die vraag te kunnen beantwoorden drie rode draden door zijn boek lopen. Allereerst plaatst hij de beslissing tot aanleg van de spoorlijn binnen een ruimer kader. De noodzaak het moeilijk toegankelijke Burma, het meest westelijk gelegen deel van het razendsnel veroverde Japanse rijk, van voldoende militaire middelen te voorzien, leverde de Japanse planners al spoedig de nodige kopzorg op. Een kortere, betrouwbare transportverbinding over land viel te verkiezen boven een steeds onveiligere wordende route over zee, waarvoor bovendien nog eens onvoldoende scheepstonnage ter beschikking stond. Op 20 juli 1942 gaf Tokio dan ook formeel opdracht met de aanleg van de spoorweg te beginnen, die eind 1943 gereed moest zijn. Het verslechteren van het strategische tij (te Guadalcanal, Midway en op

Nieuw-Guinea deelden de geallieerden rake tikken uit) leidde tot versnelde aanleg. In januari 1943 beval Tokio tot verbijstering van de eigen spoorwegsconstructeurs dat de lijn al in augustus in gebruik moest worden gesteld, een tijdstip dat uiteindelijk niet werd gehaald. En toen de lijn eenmaal in gebruik was genomen, was de euforie in het Japanse kamp zo groot dat de eigen logistieke mogelijkheden in Burma fundamenteel werden overschat. Een *pre-emptive* aanval op de Engelse basis te Imphal draaide mede daardoor in het voorjaar van 1944 uit op een geallieerde overwinning, waarbij voor het eerst in de oorlog een Japanse commandant op eigen gezag besloot een divisie terug te nemen.

De tweede rode draad is de aandacht die schr. besteedt aan logistieke zaken. De spoorlijn zelf beoogde een logistiek knelpunt op te lossen en daardoor de eigen bewegingsvrijheid te vergroten. Ook de Engelsen en Amerikanen poogden door de aanleg van nieuwe wegen, waarbij ook zij op grote schaal inheemse arbeidskrachten inschakelden, hun uitgangspositie in die regio te versterken. Wat de Burma-spoorweg evenwel zo bijzonder maakt, is de omvang van de Japanse krachtsinspanning. Meer dan 300.000 arbeidskrachten, in herkomst en status sterk uiteenlopend, waren bij de aanleg betrokken. Vierhonderd olifanten werden ingeschakeld en in de bezette gebieden werden bestaande spoorwegen gestript om de Burma-spoorweg mogelijk te maken. Locomotieven uit Sumatra, gereedschappen uit Japan en wagens uit Indo-China; bijna iedere schroef moest worden aangevoerd. Het samenbrengen van arbeidskrachten en materialen was op zichzelf al een logistieke uitdaging van de eerste orde. Het waren niet de technische problemen die de Japanse militairen parten speelden, maar de natuurlijke omstandigheden (klimaat, terreinsteldheid, enz.) in combinatie met de tijdsdruk waarop zij hun tanden stuk beten. Tegenslagen konden maar op één manier worden goedge maakt: door de (vaak uitgeputte) arbeidskrachten (krijgsgevangenen en de Aziatische krachten) nog meedogen-

lozer tot harder werken te dwingen. De Burma-spoorweg is dan ook een voorbeeld van hoe de vaste wil een militair doel te bereiken kan derailen tot schending van mensenrechten op grote schaal.

De derde, tevens laatste, rode draad wordt gevormd door de lotgevallen van de ingezette arbeidskrachten. Kinvig beperkt zich niet – zoals in de officiële geallieerde geschiedschrijving helaas te vaak is gebeurd – tot de lotgevallen van de geallieerde krijgsgevangenen, van wie 20% (12.399 man) de inspanningen met de dood moest bekopen. Evenveel oog heeft schr. voor de Burmaanse en Maleise koelies, van wie vele tienduizenden met hun leven voor een Japans logistiek probleem betaalden. Deze inheemse krachten konden, in tegenstelling tot de krijgsgevangenen, niet terugvallen op een vertrouwde structuur in eigen kring of op (hoe elementair dan ook) een vorm van medische verzorging. Met een groot invoelend vermogen beschrijft Kinvig de overlevingsstrijd van de geallieerde militairen die, in strijd met de plechtige verklaringen van Tokio, te velde op geen enkele wijze de rechtsbescherming van de conventie van Genève genoten. Voor de geallieerde (hoofd)officieren leverde dit voortdurend ethische dilemma's op: wanneer en tot welk punt samenwerken met de Japanners om de overlevingskansen van de eigen mannen zo groot mogelijk te maken? Zij fungeerden als buffer tussen Japanse militairen, met de hete adem van de deadline in de nek, en de eigen, uitgemergelde mannen. Sommigen waren niet tegen deze last opgewassen, zo constateert schr., anderen waren een toonbeeld van zelfopoffering in een confrontatie, die vanaf het eerste begin een sterk raciaal karakter had.

Met vaste, vakbekwame hand weeft schr. de strategische omgeving, de logistieke problemen en de spelers in dit menselijk drama aaneen tot een indringend boek, dat recht doet aan alle betrokkenen. Het boek is zakelijk getoonzet, goed leesbaar en degelijk onderbouwd. Nederlands (-Indische), Australische, Amerikaanse en Britse krijgsgevangenen krijgen gelijke aandacht. Tegenover

de KNIL-arts die met lege handen te midden van het dagelijkse leed *mataglap* werd, vermeldt Kinvig diens collega wiens kennis van tropische planten vele tientallen militairen het leven redde. Kennis van de tropen vergrootte de overlevingskans, de factor moreel was evenwel nog belangrijker om de Japanse gevoelloosheid te doorstaan. Op knappe wijze zet schr. uiteen hoe de traditionele *Bushido*-cultuur in de Japanse krijgsmacht was blijven voortleven, culminerend in de opdracht voor iedere Japanse militair: „Gij zult u niet levend gevangen laten nemen”. Als gevolg hiervan beschouwden de Japanse militairen hun krijgsgevangenen als eerloze wezens die ieder recht op leven hadden verspeeld. Gedwongen arbeid werd aldus een grond voor hun bestaan, een middel om de superioriteit van het Japanse ras nog eens te beklemtonen en (uiteindelijk) een middel om de Japanse oorlogsmachine draaiende te houden. In de jungle van Thailand en Burma vochten twee waardensystemen, voortkomend uit twee verschillende culturen, een strijd op leven en dood uit. Of, zoals schr. aan het eind van dit lezenswaardige boek opmerkt:

...paradoxically, the increased technological sophistication of Japan's armed forces, which gave them the appearance of conformity with Western military practices, concealed a belief system and military doctrine which were proceeding in a quite different direction.

Een conclusie die ook thans nog niets aan zeggingskracht heeft verloren. drs. P. H. KAMPHUIS (SMG/KL)

Stormtroop tactics

Innovation in the German Army 1914-1918, door B. I. Gudmundson, 210 blz., geïll. Uitg: Praeger, New York, 1989. Prijs: f 131,95. ISBN: 0.275.93328.8

Er zijn in oorlogstijd voor een leger weinig dingen zo moeilijk, en tegelijkertijd vaak zo noodzakelijk, als het aanpassen van tactische doctrines aan gewijzigde omstandigheden. Vooral na een lange periode van vre-

de kan alleen het feitelijke gevecht laten zien in hoeverre tactische vernieuwing gelijke tred heeft gehouden met technologische veranderingen. In de openingsfase van de Eerste Wereldoorlog kwam de Duitse legerleiding op pijnlijke wijze tot de ontdekking dat de frontale aanval in gesloten formaties over open terrein nauwelijks enige kans van slagen had. Vier infanteriekorpsen, samengesteld uit kort geoefende oorlogsvrijwilligers, en een divisie Pruisische Garde waren in het najaar van 1914 niet in staat de zwak bezette Engelse verdedigingslinie rond Ieper te doorbreken. De dichte Duitse aanvalsformaties bleken uiterst kwetsbaar voor het constante en goed gerichte vuur van de moderne Engelse repeteregeweren en snelvuurkanonnen, en leden zware verliezen. De toegenomen vuurkracht van moderne wapens gaf de verdedigende partij een duidelijk overwicht. Met de stabilisering van het front werd dit overwicht alleen nog maar groter; netwerken van loopgraven, prikkeldraadversperringen, gedekte machinegeweerposities, en grotere concentraties artillerie maakten een succesvolle aanval nagenoeg onmogelijk. Een betere aanvalstactiek was absoluut noodzakelijk om deze veranderde situatie teniet te doen. De oorsprong en ontwikkeling van die nieuwe methode en van de speciale eenheden die haar dienden uit te voeren vormen het onderwerp van dit boek. Het is overzichtelijk van structuur, helder geschreven en biedt een degelijke inleiding in de tactische vernieuwing aan Duitse zijde tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het mislukte offensief bij Ieper was zeker niet kenmerkend voor de Duitse aanvalstactiek. De gesloten aanvalsformatie stond al vóór 1914 ter discussie. In de Duitse militaire voorschriften van 1906 was de nodige aandacht besteed aan het zelfstandig optreden van afzonderlijke secties en aan een meer verspreide tirailleurslijn. Vanaf 1915 kregen opvattingen als deze meer betekenis, vooral toen een beperkt Duits offensief in januari van dat jaar een tactisch succes opleverde. De ervaring leerde dat elke aanval te maken kreeg met twee grote problemen: het

oversteken van de strook niemandsland en het uitschakelen van versterkte machinegeweernesten en artillerieposities in de tweede en derde verdedigingslinie. In de praktijk bleek het formeren van bijzondere, apart getrainde eenheden, stormtroepen genaamd, de effectiefste manier om die problemen op te lossen. In kleine, zelfstandige secties opererende specialisten dienden in een hoog tempo de vijandelijke linies zo diep mogelijk te infiltreren. De defensieve strategie aan het westelijke front gaf enkele jonge officieren de gelegenheid te experimenteren met speciale aanvalseenheden. Zowel de samenstelling als de bewapening van deze eenheden waren zeer verschillend van de doorsnee-infanterie bataljons. Niet langer was het gehele bataljon bewapend met het standaard-infanteriegeweer. In plaats daarvan kwamen afzonderlijke secties met mitrailleurs, mortieren en vlammenwerpers, naast de overige secties met karabijn en handgranaten. Elke sectie had tijdens de stormaanval een eigen taak. Een stalen helm verving de traditionele *Pickelhaube*. Uniform en uitrusting werden aangepast om de mobiliteit en bewegingsvrijheid van de soldaat te vergroten.

In de eerste helft van 1916 ontstonden naast de nieuw gevormde aanvalsbataljons ook bij gewone Duitse divisies speciale stormeenheden. Zodoende raakten de nieuwe ideeën over aanvalstactiek in het hele leger bekend. Lang niet alle soldaten waren voor de stormtroep geschikt. Het zware trainingsprogramma stelde hoge fysieke en mentale eisen aan de individuele stormtroeper. Daar stonden bijzondere privileges tegenover: extra verlof en voeding, de nieuwste wapens en uitrusting, veel sport en oefening en veel minder loopgraavendienst. Het bijeenbrengen van de fitste, meest doortastende en krijgslustigste soldaten in de stormtroepen leidde tot het ontstaan van een nieuwe elite, met een geheel eigen krijgersmentaliteit.

In 1916, tijdens de openingsfase van de slag om Verdun, vormden de stormtroepen de speerpunt van de Duitse aanval. Ook aan het oostelijke front, bij Riga, en aan het Ita-

liaanse front, tijdens het Isonzo-offensief in 1917, bleek de stormtroep-tactiek een uiterst doeltreffende methode om diepe verdedigingslinies te doorbreken. Het grote belang van de stormtroepen gold niet alleen bij het aanvallend gevecht. In november 1917 dwong een grootschalige Engelse aanval met tanks rond Cambrai het Duitse leger veel terrein prijs te geven. Dank zij een snelle, geïmproviseerde tegenaanval met stormeenheden kon het verloren terrein worden heroverd.

De verdere ontwikkeling van de bijzondere aanvalseenheden stond intussen niet stil. De zelfstandigheid van de sectie als afzonderlijke gevechtseenheid werd nog extra vergroot door de verschillende wapens (zware en lichte mitrailleur, mortier, vlammenwerper) te integreren. Voorts besloot de Duitse legerleiding i.p.v. aanvalsbataljons complete aanvalsdivisies te creëren. Zo'n 35 divisies, een kwart van het Duitse leger, werden geoefend en voorbereid voor het beslissende voorjaars-offensief van 1918. Tactisch werd het Duitse offensief een groot succes; de Engelse verdedigingslinies werden over een breed front doorbroken. Duitse eenheden slaagden erin tot diep in het achterland door te stoten. In de eerste week van augustus kwam het laatste Duitse offensief ten einde. Fysieke uitputting, zware verliezen en de constante aanvoer van verse Engelse reserves waren uiteindelijk een onoverkomelijke hindernis.

Tactische innovatie was niet voldoende om de oorlog te kunnen winnen. De stormtroep-tactiek was bij uitstek geschikt om een loopgravenstelling te doorbreken. Geen enkele tactische vondst was echter in staat het daaropvolgende operationele probleem op te lossen: de geallieerde legers aan het westelijk front konden na elke doorbraak per spoor en gemotoriseerd transport sneller reserves aanvoeren om de opening te dichten dan de Duitse troepen de geslagen bres konden uitbuiten. De oplossing voor dit probleem kwam pas in de Tweede Wereldoorlog; het was opnieuw een Duitse vinding.

Schr. heeft de tactische vernieuwing in het Duitse leger tussen 1914 en

1918 als een afzonderlijk, beperkt onderwerp beschreven. Dit vormt tegelijkertijd de kracht en de zwakte van het boek. Als inleiding is het zeer geschikt. Waaraan het ontbreekt is vooral de wisselwerking tussen de Duitse tactische vernieuwing en de ontwikkelingen in het geallieerde kamp. De Duitse vernieuwing vond niet plaats in een vacuüm. Evenmin besteedt schr. aandacht aan de gevolgen van de scheiding van het Duitse leger in hoogwaardige aanvalsdivisies en tweederangs loopgraafdivisies. Ondanks deze bezwaren biedt het boek voldoende interessante informatie voor elke lezer die meende dat de Eerste Wereldoorlog uitsluitend een loopgravenoorlog was.

drs. R. H. E. GOOREN (SMG/KL)

MHQ
The quarterly journal
of military history

Jrg 5, nr 2, 112 blz., geïll. Uitg.: MHQ Inc., New York, 1993 (imp. v. Ned.: Time Life Boeken bv, Amsterdam). Prijs (jaarab.): \$ 130,-. ISSN: 1040-5992

Over één ding zullen militair-historici het wel nooit eens worden: wie of wat nu uiteindelijk de uitkomst van een veldslag of oorlog bepaalt. Zijn het de massale, onpersoonlijke factoren – de hoeveelheden kanonnen en anoniem kanonnevrees – die de doorslag geven? Of zijn het de Geniale Bevelhebbers, de Caesars en Napoleons, die met hun briljante beslissingen de krijgsbalans op het cruciale moment doen doorslaan? Na de Tweede Wereldoorlog had de laatste visie de overhand. De overwinning op de Wehrmacht was vooral te danken geweest aan charismatische figuren als Eisenhower, Montgomery en Patton. Vanaf het begin van de jaren '70 leek vervolgens het pleit gewonnen voor het eerste, „deterministische” standpunt. Dat krijgt echter de laatste jaren steeds meer tegenwicht van de „individualisten”: de militair-historici die het doorslaggevend belang van de creatieve persoonlijkheid (de

veldmaarschalk maar óók de gewone soldaat) in de oorlogvoering benadrukken. Het tijdschrift *MHQ* heeft zich tot spreekbuis gemaakt van dit *all-soldiers-do-make-a-difference*-standpunt.

MHQ verscheen 5 jaar geleden voor het eerst. Het Amerikaanse kwartaalblad wordt uitgegeven in samenwerking met de gerenommeerde *American Society for Military History*. De lijst van medewerkers leest als een *tableau de la troupe* van „the best and the brightest” van de moderne Angelsaksische militaire historiografie. In het onderhavige nummer worden al direct twee *Great Captains* en hun briljante en doorslaggevende beslissingen op het slagveld voor het voetlicht gehaald. Eerst de Amerikaanse gen Matthew B. Ridgway (*The man who saved Korea*) en vervolgens Napoleon, die met de Driekeizersslag bij Austerlitz (1805) zijn strategische meesterwerk creëerde. De bekende Amerikaanse historicus en Eisenhower-biograaf Stephen Ambrose stelt vervolgens vast dat ook de *small captains*, de enkelingen in de voorste linies, de beslissende rol op het slagveld kunnen spelen. Volgens hem zou de landing in Normandië bv. nooit zijn geslaagd zonder het taai doorzettingsvermogen van de afzonderlijke geallieerde soldaat.

MHQ maakt nog een tweede inhoudelijke keuze: het wil *new military history* bedrijven. De traditionele krijgshistoricus beperkt zich bij voorkeur tot het eigenlijke vechtwerk. Het onderzoeksterrein van de „nieuwe militair-historicus” is veel breder. Hij interesseert zich voor sociale en politieke geschiedenis; voor technologie en cultuur; voor de verhouding van oorlog en strijdkrachten tot de maatschappij, de staat en de internationale politiek; maar ook voor het denken en doen van de enkele man te velde. Die brede aanpak bergt één groot gevaar in zich: dat het „militair eigene” ten onder gaat in een vette hutspot van sociologische, politologische en psychologische modellen en theorieën. De inhoud van *MHQ* bewijst dat dit niet zo hoeft te zijn. Het boeiendste artikel is m.i. van Ira Meistrich. Het beschrijft hoe wetenschappers die

meetrokken in het zog van militaire expedities de kennis der mensheid hebben vergroot. Napoleons verovering van Egypte leidde bv. de bloei-periode van de egyptologie in. Overigens leidde de wisselwerking tussen militaire veroveringen en wetenschap niet altijd tot vooruitgang: zo moesten SS-archeologen met hun onderzoek de suprematie van de Germaanse beschaving staven. Wie of wat het tegendeel bewees werd simpelweg vernietigd.

De Brit John Keegan heeft in de afgelopen jaren een reputatie opgebouwd als *godfather* van de individualiserende militaire geschiedschrijving. In dit nummer van *MHQ* geeft hij echter een staaltje *global thinking* ten beste. Hij concludeert dat er zoiets bestaat als een *zone of organized warfare*: een brede band over het noordelijk halfrond van rijke, ontgonnen gebieden met een gematigd klimaat. Hier speelden zich in de loop der geschiedenis alle grote zee- en veldslagen af. Voor Keegan is oorlog „kartografisch gezien dan ook niets meer dan ruzies tussen boeren”. Een weinig opzienbarende conclusie die bovendien de nodige nuanceringsbehoefte.

Voor de psychologie van de soldaat (*What makes him tick?*) heeft *MHQ*, zoals gezegd, veel belangstelling. Stanley Weintraub roept in dat verband een van de weinige menselijke episodetjes van de Eerste Wereldoorlog in herinnering. In december 1914 kondigden Duitse en Engelse soldaten in de loopgraven van Vlaanderen een spontaan (en legendarisch geworden) Kerstbestand af. Er werd zelfs een voetbalwedstrijdje in niemandsland op touw gezet. De uitslag was 3-2 voor de Duitsers. Dit alles tot grote woede van de wederzijdse opperbevelhebbers, die berichten over deze ongewenste verbroedering lieten censureren en de publikatie van foto's verboden. Thema van dit verhaal is in feite het onverzoeerbare in het denkpatroon van elke frontsoldaat: de onwil om te doden versus haat tegen „de vijand”. Ooggetuigenverslagen passen natuurlijk uitstekend in de verpersoonlijkende aanpak van de nieuwe militaire geschiedschrijving. Ook *MHQ* ruimt plaats in voor deze *oral histo-*

ry, die vooral in Amerika snel aan populariteit wint als een historische bron. Dat een reserveofficier van de Japanse koopvaardijvloot verslag kan doen van zijn diepmenselijke belevenissen mag een doorbraak heten. Tot voor kort werd immers de Japanse soldaat in de Amerikaanse militaire literatuur vooral afgeschilderd als een onmenselijk beest.

MHQ is een aanwinst onder de militair-historische vaktijdschriften. De bijdragen zijn van hoge kwaliteit en vlot leesbaar. Ook de niet beroepsmatig geïnteresseerde lezer zal veel van zijn gading vinden. Opvallend is wel dat in de 15 artikelen in dit nummer de luchtsrijdkrachten geheel worden overgeslagen. Kritiekpuntje is het ontbreken van bronvermeldingen. De redactie merkt hierover echter zelfverzekerd op dat ze alle bijdragen afdoende *fact-checked* acht. Ten slotte de prijs: zo'n f 45,- per aflevering. *Peanuts* misschien voor een *Great Captain*, maar voor het gewone voetvolk wel èrg prijzig.

drs. C. P. M. KLEP (SMG/KL)

Soedan, een land van tegenstellingen

door J. van Doggenaar, 70 blz., geïll. Uijt.: Kok bv, Kampen, 1992. Prijs: f 23,50.

ISBN: 90.242.6576.2

Soedan is, met een oppervlakte van meer dan 2,5 mln km² (ruim 61 × Nederland) het grootste land van Afrika. In dat land wonen (geschat) slechts 26 miljoen inwoners. Wie de media enigszins volgt weet van de binnenlandse onlusten en tegenstellingen. Voorts wordt het land regelmatig in relatie gebracht met Iran, met Libië en met de opleiding van fundamentalistisch georiënteerde extremisten. Een land met een moeizame verhouding naar het noordelijke buurland: Egypte; en dit niet in de laatste plaats zowel vanwege de steun aan fundamentalisten als vanwege strijd over grensgebied waar al dan niet olie zou zijn te exploiteren. Al jaren staat het land in het teken van een uitzichtloos lijkende oorlog, de feitelijke onderdrukking van bevolkingsgroepen, honger en grote

aantallen vluchtelingen en ontheemden. Voor wie kort en bondig over dit land, zijn bevolking, geschiedenis en problemen wil worden geïnformeerd is deze publikatie zonder meer interessant. In beknopt bestek wordt een duidelijk beeld geschetst. Op basis van deze informatie is de actualiteit te volgen en beter te verstaan. Ook hier geldt dat het waarom van vandaag in de betekenis van gisteren is te vinden. Gegeven de achtergrond van de *Omkeer-reeks*, waarin dit boekje is verschenen, spelen kerk en religie een grote rol. Juist in dit land wordt hiermee ook de kern van de belangrijkste problemen geraakt. Bovendien wordt opnieuw duidelijk hoe in de geschiedenis getrokken grenzen niet strookten met hetgeen door de betrokken bevolking, of delen daarvan, als grens werd gezien en aanvaard. Op deze wijze werd – ook in de Soedan – ordening in feite een nieuwe grondslag voor conflicten. Vanaf de verovering van het toenmalige Nubische rijk door de Ethiopische Aksumieten botsen geloofsrichtingen en staatsopvattingen en staan grenzen ter discussie. Deze strijd is nog steeds in volle gang. Dit boekje maakt dat met een prettig leesbare tekst inzichtelijk. J. M. J. BOSCH, kol cav

1000 jaren Polen en Nederland

door L. Thijssen, 263 blz., geïll. Uitg.: Walburg Pers, Zutphen, 1992. Prijs (geb.): f 89,-. ISBN: 90.6011.807.3

Vele jaren IJzeren Gordijn hebben Oost-Europa tot een tamelijk onbekend gebied gemaakt. Nu de grenzen zijn opengegaan, kan dit een goede reden zijn het reisdoel van een vakantie in een of meer Oosteuropese landen te kiezen en er in zekere zin op verkenning te gaan. Is voor het merendeel van de huidige generatie een land als Polen inderdaad nog grotendeels onbekend gebied, uit dit fraai uitgevoerde boek blijkt dat zulks vroeger zeker niet het geval was. Contacten met Polen zijn niet alleen reeds eeuwenoud, maar blijken ook zeer intensief te zijn ge-

weest. In de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was Polen de graanleverancier van ons land. Alleen daardoor was er letterlijk brood op de plank.

In het boek wordt veel detailinformatie gegeven en passeren vele namen de revue. In een inleiding zijn korte historische beschrijvingen opgenomen van de huidige Poolse landstreken en van de gebieden die in het verleden eens tot Polen hebben behoord. Ook de ontwikkeling van het bestuur en de sociale structuur is kort beschreven. Als gevolg van deze geringe aandacht voor de politieke en sociale ontwikkelingen, was de schrijfster verplicht in de volgende hoofdstukken hierop een aanvulling te geven. Dat leidt regelmatig tot herhalingen en wordt diensgevolg als storend ervaren. Een goed algemeen overzicht zou dit hebben voorkomen. In de volgende 15 hoofdstukken worden evenzovele deelonderwerpen behandeld: o.m. visserij, handel, financiën, zeevaart, religie. Het is niet verwonderlijk, dat aan Danzig, de stad waarmee de meest intensieve banden bestonden, een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd.

De contacten tussen beide landen werden voornamelijk onderhouden door de elites. In dit boek komen met name deze contacten zeer uitgebreid aan de orde. Mede door het ontbreken van een goed overzicht van de sociale structuur, ontstaat de indruk dat er nauwelijks andere groeperingen in Polen aanwezig waren. Met name gaat schr. vrijwel voorbij aan de zg. tweede feodaliteit in die gebieden. Volgens de huidige opvattingen is de omvangrijke graanexport naar o.m. de Republiek juist daardoor mogelijk geweest.

In het boek komen veel namen van plaatsen en gebieden voor; het ontbreken van een goede overzichtskaart heeft tot gevolg dat de lezer zich nauwelijks een beeld kan vormen van bv. verbindingswegen, afstanden en omvang van gebieden. Het boek staat voorts vol met gegevens, feiten en andere informatieve mededelingen, waarvan een aantal opvallend gemakkelijk als foutief is te herkennen. Zo wordt de 1e Poolse Pantserdivisie een keer aan-

geduid als brigade. Deze divisie is ook niet op 6 juni 1944 in Normandië geland, zoals het boek vermeldt, maar ruim een maand later. Ook zou ze vanuit Meppel/ het Eemsland bezet hebben gehouden; gezien de opmarsroute van de divisie in het voorjaar van 1945 lijkt het waarschijnlijk dat dit Meppen moet zijn. Cavalerie wordt consequent als cavallerie aangeduid. Een bepaalde gebeurtenis vindt éénmaal in 1336 plaats, terwijl elders enkele malen 1386 wordt genoemd. De eerste ketters zijn in Nederland niet in 1525 verbrand, zoals schr. vermeldt, maar in 1523. Het constateren van dergelijke onnauwkeurigheden doet vermoeden dat in het boek meer fouten voorkomen. De vele vermelde feiten zijn echter nauwelijks te controleren, want een notenapparaat ontbreekt. Slechts een enkele keer wordt in de tekst naar een bepaald boek verwezen. Wel is een uitgebreide bibliografie opgenomen, maar deze is helaas niet berekend. Hierdoor zal een selectie voor verdere studie door de lezer zelf moeten worden gemaakt.

Na lezing van dit boek rijst uiteraard de vraag naar de waarde ervan. Het bevat zeer veel informatie en daardoor wordt een beeld gegeven van de geschiedenis van met name de meer welvarende Polen, alsook van hun contacten met Nederland en met andere landen in West-Europa. Het chaotische karakter van de Poolse samenleving heeft vermoedelijk ertoe bijgedragen, dat ook de schrijfster soms het overzicht kwijtraakte. Desondanks is, mede door de mooie uitvoering, een interessant boek verschenen. T. DE KRUIJF, genm gn

Oorlogsdocumentatie '40-'45

Vierde jaarboek van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, o.r.v. N. D. J. Barnouw e.a., 199 blz., geïll. Uitg.: Walburg Pers, Zutphen, 1993. Prijs: f 39,50. ISBN: 90.611.827.8

Het RIOD heeft voor de vierde keer een aantrekkelijk visitekaartje afgegeven in de vorm van zijn jaarboek. Het adagium *never change a win-*

ning team heeft de sterk verjongde leiding van dit gerenommeerde instituut ter harte genomen: de succesformule van de eerste delen is nauwelijks veranderd.

In dit jaarboek zijn vier artikelen opgenomen, resp. handelend over de secretaris-generaal van het door de bezetter opgerichte Departement van volksvoorlichting en kunsten, Tobie Goedewaagen, over de inspanningen van het prille Indonesische leger om Japanse krijgsgevangenen en Nederlandse geïnterneerden uit de binnenlanden van Java en Madoera te repatriëren, over de rapportage van het Amerikaanse consulaat-generaal te Amsterdam over de eerste fase van de bezetting, en over de bijzonder gecompliceerde materie van de mentale aspecten van de *holocaust* en van andere vormen van massavernietiging, zoals bv. de geallieerde (terreur?) bombardementen op vijandelijke steden.

In het eerste artikel stelt de Amsterdamse historica Benien van Berkel het oordeel van L. de Jong over de enigszins wereldvreemde filosoof dr. Tobie Goedewaagen bij. Zij geeft aan hoe deze Utrechtse geleerde door zijn overtrokken geloof in de waarde van de volksgemeenschap als bezielende nationale kracht en door rancune over persoonlijke tegenslagen in de zomer van 1940 tot een pact met de duivel kwam, door zich de vriendschap van Seyss-Inquart en uiteindelijk een benoeming tot hoogste ambtenaar bij het Departement van volksvoorlichting en kunsten te laten welgevalen. Tegenover De Jongs oordeel dat Goedewaagen geen gezag kon uitoefenen (zijn ministerie was een slangenkuil vol rivaliserende collaborateurs en meelopers), wijst schr. op de trendbreuk die zijn bewind veroorzaakte. Door de persoonlijke betrokkenheid bij het wel en wee der kunsten en door zich te bekommeren om de sociale positie van de kunstenaar, althans van degenen die zich bij de cultuurkamer aansloten, ging de overheid het culturele leven als haar (mede)verantwoordelijkheid beschouwen; en dat is na 1945 zo gebleven.

Mary van Delden-Verhoeven heeft met een uitstekende bijdrage over

Operatie Popda onze kennis van de lotgevallen van de Nederlandse en Indo-europese burgers buiten de Engelse bruggehoofden gedurende de Bersiap-tijd in Indonesië aanmerkelijk verrijkt. De Britten zagen na de capitulatie van Japan door de onverwachte tegenstand van de Indonesische nationalistengenen geen kans de opdracht van de VN tot afvoer van het Japanse leger en de evacuatie van voormalige Japanse krijgsgevangenen en burger-geïnterneerden snel uit te voeren. Hun taken werden nog eens verzwaard toen de Indonesische nationalistengenen in de door hen beheerste gebieden op Java en Madoera duizenden Nederlanders in zg. beschermingskampen onderbrachten. Formeel om hen te beschermen tegen losbandige Pemoedas, al speelde de kille berekening dat de weerloze gijzelaars ook als pionnen in de strijd om de onafhankelijkheid konden worden gebruikt, een rol. Tot woede van de (Nederlands-)Indische autoriteiten zochten de Engelsen de steun van de Indonesische autoriteiten. Voor de regeringsleiders van de Republiek, in een machtsstrijd verwickeld met meer radicale elementen, vormde het verzoek een unieke kans om internationaal prestige te verwerven. Schr. bespreekt de inspanningen die aan Indonesische kant werden getroost om Operatie Popda tot een succes te maken. Door nauwgezette veiligheidsmaatregelen werden zo'n 45.000 geïnterneerden in veiligheid gebracht. Voor veel betrokkenen van toen kan dit artikel helpen de dramatische ervaringen alsnog te verwerken; voor de militair van nu, geconfronteerd met het tragische lot van non-combattante burgers op de Balkan, bevat het een aantal impliciete ethische vragen.

Willem Melching klopt een op zich aardige archiefvondst, nl. de rapportages van het Amerikaanse consulaat-generaal in Amsterdam van 14 juli 1940 tot 15 juli 1941, op tot een artikel, waarin hij de Nederlandse regering in Londen en haar inlichtingendiensten (!) verwijt deze informatiebron niet te hebben aangeboord.

De Amerikaanse hoogleraar Mason bespreekt in een moeilijk toeganke-

lijk artikel hoe ook in beschaafde Westerse landen een deformatie van de publieke en persoonlijke moraal kan optreden, tot uiting komend in de glijdende schaal van massamoorden via genocide naar *holocaust*. Hij doet dat aan de hand van de jodenvervolgelingen, het nationaal-socialistische euthanasieprogramma en geallieerde bombardementen op vijandelijke steden. Door politieke en bureaucratische mechanismen wordt, aldus schr., de drempel voor een volgende fase in normvervaging geslecht. Zijn vrees dat het denken over, resp. werken met, kernwapens een zelfde proces te zien geeft, ademt sterk de geest van de roerige debatten uit de jaren '80.

Het jaarboek bevat verder een foto-essay over het werk van de Groningse docente aan een huishoudschool, C. Douma, die de gehele oorlog door „gewone” zaken op de beeldplaat vastlegde en deze foto's systematisch, vaak voorzien van documenten, in albums bewaarde. De bibliothecaris van het RIOD, Dick van Galen Last, verzorgt een voortreffelijk overzicht van de belangrijkste publikaties uit 1991/92 op het terrein van de Tweede Wereldoorlog. Hij biedt de lezer niet alleen een vakbewaamde ingang op de stortvloed aan nieuwe literatuur, maar voegt daaraan scherpzinnige analyses en prikkelende opmerkingen toe. Zo wijst hij op een nieuw ontsloten terrein in de geschiedschrijving over de *holocaust*: het onderzoek naar de motivatie en het gedrag van nette huisvaders die toch altijd weer bereid waren de trekker over te halen, ook als het ging om het afslachten van weerloze grijsaards, vrouwen en kinderen. Dit 4e jaarboek wordt compleet door een actueel overzicht van de Indische collecties van het RIOD, een bijdrage over het *Institut für Zeitgeschichte* te München, een overzicht van scripties en een *state of the union* van de directeur.

Samenvattend kan van dit jaarboek hetzelfde worden gezegd als van zijn voorgangers: „onmisbaar voor wie zich met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog bezighoudt”.
drs. P. H. KAMPHUIS (SMG/KL)